

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ «ЛЬВІВСЬКА ПОЛІТЕХНІКА»
МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ «ЛЬВІВСЬКА ПОЛІТЕХНІКА»

Кваліфікаційна наукова праця
на правах рукопису

НЕСТЕРЕНКО АННА ОЛЕКСАНДРІВНА

УДК 342.925+ 342.951

ДИСЕРТАЦІЯ
АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВ ДІТЕЙ В
ІНФОРМАЦІЙНОМУ СЕРЕДОВИЩІ

спеціальність 081 «Право»

галузь знань 08 «Право»

Подається на здобуття наукового ступеня доктора філософії

Дисертація містить результати власних досліджень. Використання ідей, результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело

_____ **А. О. Нестеренко**

Науковий керівник: **Лесько Наталія Володимирівна**

доктор юридичних наук

Львів – 2020

АНОТАЦІЯ

Нестеренко А.О. Адміністративно-правове забезпечення прав дітей в інформаційному середовищі. – Кваліфікаційна наукова робота на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 «Право» (галузь знань – 08 «Право»). – Національний університет «Львівська політехніка», Національний університет «Львівська політехніка», Львів, 2020.

Дисертація присвячена комплексному науковому дослідженню адміністративно-правового забезпечення прав дітей в інформаційному середовищі. Розглянуто сферу прав дитини як важливий соціальний інститут, що в умовах сьогодення піддається серйозним трансформаціям, пов'язаним з впливом інформаційних технологій, що призводить до появи нових викликів і загроз цим правам, а відповідно зумовлює потребу переосмислення механізму захисту прав дитини в інформаційному середовищі.

Звернуто увагу на те, що процес формування прав дітей в інформаційному середовищі фактично не відрізняється від загальних, універсальних процедур конструювання таких в інших галузях наукового знання та практичної діяльності. Констатовано, що незважаючи на відносну стійкість і консервативний характер прав дітей в інформаційному середовищі, вони підлягають періодичному перегляду, схильні до втрати ціннісного змісту або навпаки його збагачення. Категоріальний склад прав дітей в інформаційному середовищі, поданий у законодавстві не може бути незмінним. Час від часу вводяться нові категорії, виключаються застарілі, змінюється зміст або термінологічна назва, частина з них набуває статусу методологічних засобів, інша навпаки втрачає його.

На підставі комплексного аналізу адміністративно-правового забезпечення прав дітей в інформаційному середовищі в сучасних реаліях, запропоновано авторську концептуальну модель діяльності держави і

суспільства щодо вирішення проблеми забезпечення прав дитини в інформаційному середовищі на законодавчому, програмному, управлінському, виконавчому та просвітницькому рівнях.

Доведено, що сфера забезпечення прав дитини в інформаційному середовищі охоплює різні сфери суспільного життя (наприклад, інформаційну, економічну, культурну, соціальну), де крім правових регуляторів можуть використовуватися інші заходи, наприклад, йдеться про інформаційно-правові норми щодо прозорості діяльності органів публічного управління, право на соціально значущу інформацію, електронну міжвідомчу взаємодію, інтеграцію державних і недержавних інформаційних систем у зв'язку зі здійсненням публічного управління, використання інформаційних технологій і систем у механізмах прямого та зворотного зв'язку з громадянами й інститутами громадянського суспільства, обмеження провайдерами контенту, який містить інформацію заборонену статтею 20 закону України «Про охорону дитинства».

Наголошено на тому, що наростаюча неоднорідність інформаційного поля в інтерактивному сегменті, як наслідок можливості ретранслювати отриману інформацію в межах свого мікросоціуму та найближчого оточення, сприяє негативному впливу на дитину. Це обумовлює необхідність вироблення ефективних засобів забезпечення прав дитини в інформаційному просторі на предмет виявлення та припинення можливих зловживань щодо становлення та розвитку особистості.

Зауважено, що для держави як інституту публічної влади захист прав людини загалом та дитини, зокрема є однією з основних функцій. Проаналізовано діяльність державних органів та посадових осіб, які у рамках забезпечення цієї функції, вживають заходи, що забезпечують охорону прав дитини, які становлять систему правового регулювання суспільних відносин, що запобігають правопорушенням, а в разі вчинення встановлюють відповідальність за допущені правопорушення.

У контексті забезпечення прав дитини в інформаційному середовищі особливу увагу зосереджено на захисті суспільної моралі. Під адміністративно-

правовим захистом суспільної моралі у контексті забезпечення прав дитини в інформаційному середовищі запропоновано розуміти сукупність адміністративно-правових заходів, в тому числі примусового характеру, які застосовуються органами публічної влади щодо заборони пропагування культу насильства та жорстокості, розповсюдження порнографії та інформації, що зневажає людську гідність і завдає шкоди моральному благополуччю дитини, спрямованих на нейтралізацію і усунення загроз у цій сфері, юрисдикційну діяльність в інформаційному середовищі.

Вказано, що інститут адміністративно-правового захисту суспільної моралі в контексті забезпечення прав дитини в інформаційному середовищі має двояке розуміння. У широкому сенсі він включає всі елементи, в тому числі адміністративну відповідальність за правопорушення в цій сфері. У вузькому сенсі адміністративно-правовий захист суспільної моралі полягає в діяльності органів публічної влади щодо реалізації завдань держави, пов'язаних із забезпеченням умов належного морального стану всього суспільства і окремо громадян, в тому числі дітей, що здійснюється за допомогою заходів адміністративно-правового захисту різної спрямованості (поліцейської, адміністративної, соціальної, виховної, юрисдикційної, інформаційної).

Проаналізовано адміністративно-правовий механізм забезпечення прав дітей загалом та в інформаційному середовищі, зокрема. Визначено, що вказаний механізм включає такі напрями:

– заходи забезпечення прав дітей в інформаційному середовищі при здійсненні діяльності у галузі освіти та виховання, що реалізуються шляхом створення з ініціативи неповнолітніх громадських об'єднань (організацій) за місцем навчання; проведення дисциплінарного розслідування діяльності працівників закладів освіти, які порушують і обмежують права неповнолітніх учнів, проведення в позаурочний час зборів з питань захисту прав;

– забезпечення прав неповнолітніх на охорону здоров'я, яке здійснюється через надання дітям безкоштовної медичної допомоги та медичної діагностики, проведення лікувально-оздоровчої роботи, в тому числі диспансерного

спостереження, медичної реабілітації дітей-інвалідів та дітей, які страждають хронічними захворюваннями, санаторно-курортне лікування дітей, профілактичні заходи щодо позбавлення ігрової та Інтернет залежності;

– захист прав і законних інтересів неповнолітніх громадян у сфері професійної орієнтації, професійної підготовки та зайнятості. Такий вид передбачає заходи, пов'язані із забезпеченням професійної орієнтації, професійної підготовки дітей, які досягли 14-ти річного віку. У разі прийому на роботу дітей, які досягли 15-ти річного віку, їм гарантують винагороду за працю, охорону праці, скорочений робочий день, відпустку, а працівникам молодше 18-ти років надаються пільги при поєднанні роботи з навчанням, проведення щорічного обов'язкового медичного огляду тощо;

– захист прав дітей на відпочинок і оздоровлення, що реалізується через збереження та розвиток установ, діяльність яких спрямована на відпочинок і оздоровлення дітей;

– захист прав і законних інтересів дитини при формуванні соціальної інфраструктури для дітей, у тому числі інформаційної, що здійснюється за допомогою експертної оцінки і обліку нормативів будівництва об'єктів соціальної інфраструктури для дітей, використання цих об'єктів тільки за прямим призначенням;

– захист дитини від інформації, пропаганди та агітації, що завдають шкоду здоров'ю, моральному та духовному розвитку, що реалізується шляхом вжиття заходів, в тому числі захисту від національної, соціальної нетерпимості, від реклами алкогольної продукції та тютюнових виробів, від пропаганди соціальної, расової, національної та релігійної нерівності, від поширення друкованої продукції, аудіо та відеопродукції, що пропагує насильство та жорстокість, порнографію, наркоманію, токсикоманію, антигромадську поведінку тощо;

– захист прав дітей, які перебувають у важкій життєвій ситуації, яка здійснюється шляхом соціальної реабілітації, судового захисту прав, позасудових процедур з урахуванням забезпечення пріоритету особистого та

соціального благополуччя дитини, особливостей віку та соціального стану неповнолітнього.

Визначено, що термін «захист прав дитини в інформаційному середовищі» становить комплексну систему заходів, що застосовується для забезпечення вільної і належної реалізації суб'єктивних прав дитини, і включає судовий захист, законодавчі, економічні, організаційно-технічні та інші засоби і заходи, а також самозахист усіх громадянських прав дитини, зокрема й інформаційних.

Зроблено висновок, що зміна прав дітей в інформаційному середовищі може відбуватися так: 1) через збільшення їх обсягу, через розширення кола об'єктів, що відображаються цією категорією, одночасно супроводжується зменшенням її змісту, скороченням кількості ознак, що складають її визначення; 2) за допомогою зменшення їх обсягу, що збільшує їх зміст і викликає доповнення дефініцій новими ознаками. Зазначені два основні шляхи трансформації прав в інформаційному середовищі у межах формальної логіки є взаємопов'язаними та можуть періодично змінювати один одного або домінувати на певному етапі розвитку (наприклад, розвиток комп'ютерів; удосконалення інформаційно-телекомунікаційних технологій; дослідження теорії інформації).

Акцентовано, що характерними рисами інформаційного середовища та відносин, які там складаються, є підвищена актуальність, складність, невизначений стан суб'єктного складу, висока швидкість зміни і оновлення технологій обробки і передачі інформації, труднощі у фіксації юридичних фактів, неоднорідність предмета правового регулювання. Правове забезпечення прав дітей в інформаційному середовищі залежить від комплексу цільових установок і орієнтирів науки, які визначають теоретичні основи прогресивного впливу на інформаційну сферу. Формування прав дітей в інформаційному середовищі не може здійснюватися поза правових принципів, які доцільно розуміти як стандарти, що обумовлюють діяльність публічної влади стосовно прав дітей в інформаційному середовищі. Крім ціннісного орієнтиру принципи

формування прав дітей в інформаційному середовищі повинні застосовуватися при заповненні законодавчих прогалін, а також як допоміжний засіб при вдосконаленні законодавства та визначення напрямів розвитку.

Охарактеризовано стан забезпечення права дитини на безпеку та приватність у соціальних мережах. Проаналізовано медіапростір як сферу порушення прав дитини. Визначено потенційні загрози правам дитини в інформаційному середовищі. Окреслено напрями удосконалення адміністративно-правового забезпечення прав дітей в інформаційному середовищі в контексті міжнародних стандартів.

Ключові слова: права дитини, інформаційне середовище, принципи формування прав дитини, органи публічної влади, адміністративно-правове забезпечення, захист суспільної моралі, соціальні мережі, медіапростір, інформаційні технології, інформаційні загрози, міжнародні стандарти прав дитини.

SUMMARY

Nesterenko A. O. Administrative-legal securement of children's rights in the information environment. – Qualified scientific work on the rights of the manuscript.

Dissertation for the degree of Doctor of Philosophy in Law, specialty 081 «Law» (field of knowledge – 08 «Law»). – Lviv Polytechnic National University, Lviv Polytechnic National University, Lviv, 2020.

The dissertation is devoted to the complex scientific research of administrative and legal support of children's rights in the information environment. The sphere of children's rights is considered as an important social institution, which in today's conditions is undergoing serious transformations associated with the influence of information technology, which leads to new challenges and threats to these rights, and consequently necessitates rethinking the mechanism of protection of children's rights in the information environment.

Attention is drawn to the fact that the process of forming children's rights in

the information environment does not actually differ from the general, universal procedures for designing such in other areas of scientific knowledge and practice. It is stated that despite the relative stability and conservative nature of children's rights in the information environment, they are subject to periodic review, prone to loss of value or enrichment. The categorical composition of children's rights in the information environment, given in the legislation cannot be unchanged. From time to time new categories are introduced, obsolete ones are excluded, the meaning or terminological name is changed, some of them acquire the status of methodological tools, others on the contrary lose it.

Based on a comprehensive analysis of administrative and legal support of children's rights in the information environment in modern realities, the author's conceptual model of the state and society to address the problem of ensuring children's rights in the information environment at the legislative, program, management, executive and educational levels.

It is proved that the sphere of ensuring the rights of the child in the information environment covers various spheres of public life (for example, information, economic, cultural, social), where in addition to legal regulators other measures can be used, for example, information and legal norms on transparency of public administration, the right to socially significant information, electronic interdepartmental interaction, integration of state and non-state information systems in connection with public administration, use of information technologies and systems in mechanisms of direct and feedback with citizens and civil society institutions, restrictions by content providers, which contains information prohibited by Article 20 of the Law of Ukraine «On Child Protection».

It is emphasized that the growing heterogeneity of the information field in the interactive segment, as a consequence of the ability to retransmit the information within their micro-society and the immediate environment, contributes to the negative impact on the child. This necessitates the development of effective means of ensuring the rights of the child in the information space in order to identify and stop possible abuses in the formation and development of personality.

It is noted that for the state as an institution of public authority, the protection of human rights in general and the child in particular is one of the main functions. The activity of state bodies and officials is analyzed, which in the framework of this function, take measures to protect the rights of the child, which constitute a system of legal regulation of public relations, preventing offenses, and in case of commission establish liability for offenses.

In the context of ensuring the rights of the child in the information environment, special attention is paid to the protection of public morals. Under the administrative and legal protection of public morality in the context of ensuring the rights of the child in the information environment, it is proposed to understand a set of administrative and legal measures, including coercive, applied by public authorities to prohibit the promotion of violence and cruelty, dissemination of pornography and dignity and harms the moral well-being of the child, aimed at neutralizing and eliminating threats in this area, jurisdictional activities in the information environment.

It is indicated that the institute of administrative and legal protection of public morality in the context of ensuring the rights of the child in the information environment has a double understanding. In a broad sense, it includes all elements, including administrative liability for offenses in this area. In the narrow sense, the administrative and legal protection of public morality is the activities of public authorities to implement the tasks of the state related to ensuring the proper moral condition of society as a whole and individual citizens, including children, carried out through administrative and legal protection of various orientation (police, administrative, social, educational, jurisdictional, informational).

The administrative and legal mechanism of ensuring children's rights in general and in the information environment in particular is analyzed. It is determined that this mechanism includes the following areas:

- measures to ensure the rights of children in the information environment in the implementation of activities in the field of education and upbringing, which are implemented through the creation on the initiative of minors of public associations

(organizations) at the place of study; conducting a disciplinary investigation into the activities of employees of educational institutions that violate and restrict the rights of minor students, holding extracurricular meetings on the protection of rights;

- ensuring the rights of minors to health care, which is carried out through the provision of free medical care and medical diagnostics, medical and health work, including dispensary observation, medical rehabilitation of children with disabilities and children suffering from chronic diseases, sanatorium treatment of children, preventive measures to get rid of gambling and Internet addiction;

- protection of the rights and legitimate interests of minors in the field of vocational guidance, training and employment. This type provides measures related to the provision of vocational guidance, vocational training of children who have reached 14 years of age. In the case of hiring children who have reached the age of 15, they are guaranteed remuneration for work, labor protection, reduced working hours, leave, and employees under the age of 18 are provided with benefits in combination with work and study, annual compulsory medical examination, etc.;

- protection of children's rights to rest and rehabilitation, which is realized through the preservation and development of institutions whose activities are aimed at recreation and rehabilitation of children;

- protection of the rights and legitimate interests of the child in the formation of social infrastructure for children, including information, carried out through expert assessment and accounting standards for construction of social infrastructure for children, the use of these facilities only for their intended purpose;

- protection of the child from information, propaganda and agitation that harm the health, moral and spiritual development, which is realized by taking measures, including protection from national, social intolerance, from advertising of alcoholic products and tobacco products, from social propaganda, racial, national and religious inequality, from the distribution of printed materials, audio and video products that promote violence and cruelty, pornography, drug addiction, substance abuse, anti-social behavior, etc.;

- protection of the rights of children in difficult life situations, which is carried

out through social rehabilitation, judicial protection of rights, extrajudicial procedures, taking into account the priority of personal and social well-being of the child, age and social status of the minor.

It is defined that the term «protection of the rights of the child in the information environment» is a comprehensive system of measures used to ensure the free and proper realization of subjective rights of the child, and includes judicial protection, legislative, economic, organizational, technical and other means and measures. also self-protection of all civil rights of the child, including information.

It is concluded that the change of children's rights in the information environment can occur as follows: 1) by increasing their volume, by expanding the range of objects displayed in this category, while accompanied by a decrease in its content, reducing the number of features that make up its definition; 2) by reducing their volume, which increases their content and causes the addition of definitions with new features. These two main ways of transforming rights in the information environment within the formal logic are interrelated and may periodically change each other or dominate at a certain stage of development (eg, computer development; improvement of information and telecommunication technologies; research of information theory).

It is emphasized that the characteristic features of the information environment and relations that exist there are increased relevance, complexity, uncertain state of the subject composition, high speed of change and updating of information processing and transmission technologies, difficulties in fixing legal facts, heterogeneity of legal regulation. Legal support of children's rights in the information environment depends on a set of target settings and guidelines of science, which determine the theoretical foundations of progressive influence on the information sphere. The formation of children's rights in the information environment cannot be carried out outside the legal principles, which should be understood as standards that determine the activities of public authorities in relation to children's rights in the information environment. In addition to the value guideline, the principles of forming children's rights in the information environment should be used to fill legislative

gaps, as well as an aid in improving legislation and identifying areas for development.

The state of ensuring the child's right to security and privacy in social networks is described. The media space as a sphere of violation of children's rights is analyzed. Potential threats to children's rights in the information environment have been identified. The directions of improvement of administrative and legal provision of children's rights in the information environment in the context of international standards are outlined.

Key words: children's rights, information environment, principles of formation of children's rights, public authorities, administrative and legal support, protection of public morals, social networks, media space, information technologies, information threats.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

в яких опубліковані основні наукові результати дисертації:

1. Нестеренко А. О. Адміністративно-правова протидія кібербулінгу стосовно дітей. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. Серія: Юридичні науки. 2019. № 911. Вип. 21. С. 170–175.
2. Бортник Н. П., Сірант М. М., Нестеренко А. О. Зарубіжний досвід організації та діяльності органів виконавчої влади. *Європейські перспективи*. 2020. № 1. С. 220–224.
3. Нестеренко А. О. Основні принципи формування прав дітей в інформаційному середовищі. *Visegrad Journal on Human Rights*. 2020. № 2. Vol. 2. P. 102–108. (*Country: Slovakia*)
4. Нестеренко А. О. Механізми забезпечення прав дітей в інформаційному середовищі. *Наше право*. 2020. № 3. С. 65–71.
5. Нестеренко А. О. Особливості адміністративно-правового захисту суспільної моралі у контексті забезпечення прав дитини в інформаційному середовищі. *Європейські перспективи*. 2020. № 3. С. 62–68.

6. Нестеренко А. О. Окремі аспекти забезпечення прав дитини у інформаційному середовищі. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. Серія: Юридичні науки. 2020. Т. 7, № 3(27). С. 153–157.

які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

7. Нестеренко А. О., Бігоцька Д. Р. Безпека національних інтересів в інформаційній сфері. *IT-право: проблеми та перспективи розвитку в Україні: збірник матеріалів II-ї Міжнародної науково-практичної конференції (Львів, 17 листопада 2017 р.)*. 2017. С. 133–136.

8. Нестеренко А. О., Бортник Н. П. Демографічний потенціал України: конституційно-правові засади формування. *Теорія і практика конституціоналізму: український та зарубіжний досвід: збірник матеріалів учасників Четвертої Всеукраїнської науково-практичної конференції (27 квітня 2018 року)*. 2018. С. 96–99.

9. Нестеренко А. О. Правові засади застосування медіації для подолання дитячих конфліктів у освітніх закладах. *Медіація – альтернативний спосіб вирішення спорів: питання теорії і практики: збірник тез заочної науково-практичної конференції (Львів, 5 жовтня 2018 р.)*. 2018. С. 65–68.

10. Нестеренко А. О. Адміністративно-правові засади забезпечення безпеки дітей в Інтернеті. *Адміністративне право і процес: проблеми та перспективи розвитку: збірник тез Всеукраїнської заочної науково-практичної конференції (Львів, 19 квітня 2019 р.)*. 2019. С. 104–106.

11. Нестеренко А. О. Безпека дітей в Інтернет-просторі. *Права людини та національна безпека: збірник тез Міжнародної науково-практичної конференції (Львів, 10 грудня 2019 р.)*. 2019. С. 170–173.

ЗМІСТ

АНОТАЦІЯ	2
ВСТУП	16
РОЗДІЛ 1 ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНЕ ПІДГРУНТЯ ДОСЛІДЖЕННЯ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВОГО ЗАБЕЗПЕ- ЧЕННЯ ПРАВ ДІТЕЙ В ІНФОРМАЦІЙНОМУ СЕРЕДОВИЩІ	27
1.1 Наукознавчі основи дослідження адміністративно-правового забезпечення прав дітей в інформаційному середовищі	27
1.2 Методологічні підходи до розгляду адміністративно- правового забезпечення прав дітей в інформаційному середовищі	44
1.3 Вплив інформаційних технологій на особистість дитини та її права в умовах формування інформаційного суспільства	55
1.4 Поняття та зміст прав дітей в інформаційному середовищі та їх класифікація	60
Висновки до розділу 1	70
РОЗДІЛ 2 АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАН- НЯ ДІЯЛЬНОСТІ ЩОДО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВ ДІТЕЙ В ІНФОРМАЦІЙНОМУ СЕРЕДОВИЩІ	75
2.1 Законодавче забезпечення прав дітей в інформаційному середовищі: сучасний стан та перспективи розвитку	75
2.2 Діяльність державних органів, уповноважених забезпечувати захист прав дітей в інформаційному середовищі	84
2.3 Соціальні мережі: забезпечення права дитини на безпеку та приватність	97
2.4 Медіапростір як сфера порушення прав дитини	106
Висновки до розділу 2	116
РОЗДІЛ 3 НАПРЯМИ УДОСКОНАЛЕННЯ АДМІНІСТРА- ТИВНО-ПРАВОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВ ДІТЕЙ В	

ІНФОРМАЦІЙНОМУ СЕРЕДОВИЩІ	121
3.1 Захист інформаційних прав людини і дитини у практиці ЄСПЛ	121
3.2 Державна політика у сфері захисту дітей в інформаційному середовищі: принципи, завдання	132
3.3 Формування нормативно-правової бази України, що регламентує права дітей в інформаційному середовищі в контексті міжнародних стандартів	143
Висновки до розділу 3	156
ВИСНОВКИ	162
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	174
ДОДАТКИ	195

ВСТУП

Актуальність теми дослідження адміністративно-правового забезпечення прав дітей в інформаційному середовищі обумовлена цілим комплексом соціальних трансформацій, що стали характерними для сучасного світу. Передусім, до таких трансформацій необхідно віднести глобалізацію та стрімкий розвиток інформаційного суспільства. Не зважаючи на те, що принцип людиноцентризму став основоположним у багатьох державах світу, а найвищими цінностями проголошено права людини будь-якого віку, все ж питання реального забезпечення прав дитини не втратило своєї актуальності, а, навпаки, отримало нового поштовху.

Основою такого розуміння є те, що дитина стала розглядатися як особистість, яка наділена гідністю, як дорослий з різницею в тому, що повнолітній може захищати свої інтереси самостійно, а дитина змушена звертатися за допомогою до тих, хто повинен забезпечувати її права. У цьому полягає специфіка адміністративно-правового забезпечення прав дітей в інформаційному середовищі.

Сфера прав дитини як соціальний інститут піддається серйозним змінам, пов'язаним з впливом інформаційних технологій, що призводить до появи нових викликів і загроз цим правам, а відповідно зумовлює потребу переосмислення механізму захисту прав дитини в інформаційному середовищі.

Варто вказати тенденції, які охоплюють науковий пошук, що ведеться на стику низки юридичних наук, про зростання ролі та значення прав дитини в інформаційному середовищі, що в підсумку призводить до появи нових ракурсів у розгляді державно-правової дійсності, сприяє кількісному та якісному зростанню юридичного знання у цій сфері.

Непомірно збільшений потік соціально-правової інформації, інтеграція і диференціація наук, поява нових методів наукового пошуку істотно впливають на весь категоріальний апарат сучасного правознавства у контексті прав дитини в інформаційному середовищі.

Доцільно мовити про чотири основні форми трансформації категоріального апарату юридичної науки у контексті розвитку прав дитини в інформаційному середовищі: формування нових категорій; уточнення, поглиблення та розвиток вже існуючих; виділення з понятійного кола адміністративного та інформаційного права категорій, які не відповідають фундаментальному рівню; знецінення категорій, що застаріли, або вичерпали свій пізнавальний потенціал. Зміни, які супроводжують категоріальний лад юридичної науки щодо інформаційного середовища є не просто актами відображення руху, етапів розвитку, а виступають сигналізаторами кардинальної зміни теоретичних уявлень про право і правову дійсність.

Необхідно підкреслити той факт, що процес формування прав дітей в інформаційному середовищі фактично не відрізняється від загальних, універсальних процедур конструювання таких в інших галузях наукового знання та практичної діяльності. За своєю суттю він є перманентно властивим юридичній науці процесом формалізації знань у вигляді понятійних конструкцій вищого рівня абстрагування для цієї галузі науки.

Доводиться констатувати, що незважаючи на відносну стійкість і консервативний характер прав дітей в інформаційному середовищі, вони підлягають періодичному перегляду, схильні до втрати ціннісного змісту або навпаки його збагачення. Категоріальний склад прав дітей в інформаційному середовищі, і теорії права, і законодавстві не може бути незмінним. Час від часу вводяться нові категорії, виключаються застарілі, змінюється зміст або термінологічна назва, частина з них набуває статусу методологічних засобів, інша навпаки втрачає його.

Про процеси формування та трансформації основних прав дітей в інформаційному середовищі в юридичній літературі є не так багато інформації. Праці вчених, пов'язані із забезпеченням прав дитини загалом, з огляду на їх інтегративність, передбачають аналіз досліджень з різноманітних галузей науки. Ще більше це стосується забезпечення прав дитини в інформаційному середовищі, що передбачає використання провідних теоретичних концепцій та

результатів отриманих шляхом узагальнень на емпіричному рівні.

Саме тому, враховуючи складність теми дослідження, наукові праці, що стосуються окресленої сфери систематизовано за декількома напрямками.

Перший напрям включає дослідження, зарубіжних авторів, які розкривають сутність інформації та інтенсифікації інформаційних процесів, з-поміж них: З. Бауман, Д. Белл, П. Бергер, Ж. Бодрійяр, М. Кастельс, Т. Лукман, К. Роджерс, О. Тоффлер, Ф. Уэбстер, Э. Фромм, Г. Фрайберг, Ф. Фукуяма, М. Хайдеггер та ін.

Проблеми інформаційного простору стали предметом розгляду вітчизняних науковців: І. Арістової, К. Белякова, О. Баранова, С. Єсімова, Р. Калюжного, О. Копана, В. Ліпкана, А. Марущака, Н. Мороз, А. Новицького, Н. Новицької, В. Цимбалюка, М. Швеця, А. Яременко та ін.

Другий напрям представлено вченими, які займаються проблематикою захисту прав дитини в адміністративно-правовій сфері, а саме: В. Авер'янов, А. Берлач, В. Білоус, Ю. Битяк, І. Бородін, І. Голосніченко, В. Грохольський, Є. Додін, В. Заросило, Р. Ігонін, С. Ківалов, В. Колпаков, Т. Коломоєць, А. Комзюк, Н. Лесько, Н. Литвин, І. Личенко, Т. Мацелик, Н. Нижник, О. Остапенко, С. Петков, Т. Проценко, О. Рєзнік, О. Рябченко, І. Самсін, С. Стеценко, А. Суббот, О. Тильчик, І. Хомишин, Х. Ярмакі та ін.

Третій напрям складають праці теоретиків та філософів права, які розкривають питання прав людини загалом та дитини, зокрема, а також слугують методологічною основою дослідження. Цей напрям є досить багатограним, в ньому права людини подано як найважливішу категорію для формування системи стійкості будь-якого суспільства. У цьому контексті важливу роль відіграють праці: М. Баймуратова, Ю. Барабаша, О. Батанова, Ю. Бисаги, В. Борденюка, В. Вовк, Т. Гарасиміва, О. Грищук, І. Жаровської, Є. Зозулі, В. Канціра, М. Кельмана, В. Ковальчука, О. Копиленка, В. Макарчука, Р. Матяшовської, В. Налуцишина, О. Омельчука, Н. Оніщенко, Н. Ортинської, Ю. Панейка, О. Петришина, В. Погорілка, П. Рабіновича, А. Романової, О. Скакун, О. Скрипнюка, С. Сливки, А. Токарської, Ю. Цуркан-

Сайфуліної, Л. Ярмол та ін.

Натомість, формування нового правового знання відбувається безперервно й інтенсивність такого процесу лише зростає, що особливо наочно проявляє зараз в період розвитку інформаційного суспільства. Це дозволяє визначити недостатню наукову розробленість окремих аспектів забезпечення прав дитини в інформаційному середовищі та підтвердити актуальність визначеного нами дослідження.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Наукове дослідження виконане у відповідності до Законів України «Про пріоритетні напрями розвитку науки і техніки» від 11.07.2001 р. та «Про охорону дитинства» від 26.04.2001 р., Указу Президента України «Про Стратегію сталого розвитку «Україна–2020»» від 12.01.2015 р. № 5/2015, Стратегії національної безпеки України, затвердженої Указом Президента України від 26 травня 2015 року № 287/2015, а також Стратегії кібербезпеки України, затвердженої Указом Президента України від 15 березня 2016 року № 96/2016.

Тема дослідження відповідає загальному напрямку дослідницької роботи кафедри адміністративного та інформаційного права Навчально-наукового Інституту права, психології та інноваційної освіти Національного університету «Львівська політехніка»: «Адміністративно-правове забезпечення прав і свобод людини та громадянина в умовах розбудови правової держави» (державний реєстраційний номер 0116U004099).

Мета і завдання дослідження. *Мета* дослідження полягає у комплексному аналізі адміністративно-правового забезпечення прав дітей в інформаційному середовищі, розкритті правової природи інформаційних прав дитини та вироблення на цій основі пропозицій і рекомендацій, спрямованих на вдосконалення норм чинного законодавства, що регулюють правовідносини у вказаній царині.

Відповідно до мети сформульовано такі *завдання* дослідження:

– розглянути наукознавчі основи дослідження адміністративно-правового забезпечення прав дітей в інформаційному середовищі та визначити ключові

терміни, пов'язані з темою дослідження;

- сформулювати авторський методологічний підхід до розгляду адміністративно-правового забезпечення прав дітей в інформаційному середовищі;

- з'ясувати вплив інформаційних технологій на формування особистості дитини та її права в умовах становлення інформаційного суспільства;

- розкрити поняття та зміст прав дітей в інформаційному середовищі та запропонувати їх класифікацію;

- охарактеризувати сучасний стан і перспективи розвитку законодавчого забезпечення прав дітей в інформаційному середовищі;

- проаналізувати діяльність державних органів, уповноважених забезпечувати захист прав дітей в інформаційному середовищі;

- подати характеристику забезпечення права дитини на безпеку та приватність у соціальних мережах;

- розглянути медіапростір як сферу потенційних порушень прав дитини;

- здійснити аналіз захисту інформаційних прав дітей у практиці ЄСПЛ;

- проаналізувати принципи та завдання державної політики у сфері захисту дітей в інформаційному середовищі;

- окреслити напрями формування нормативно-правової бази України, що регламентує права дітей в інформаційному середовищі в контексті міжнародних стандартів.

Об'єктом дослідження є суспільні відносини, пов'язані з адміністративно-правовим забезпеченням прав дітей в інформаційному середовищі.

Предметом дослідження є адміністративно-правове забезпечення прав дітей в інформаційному середовищі.

Методи дослідження. Методологічне підґрунтя дослідження становить система методів, прийомів та принципів наукового пізнання процесів і явищ світобудови, що містить філософські (світоглядні), загальнонаукові та спеціальнонаукові методологічні інструменти.

На основі цієї методології застосовані положення теорії держави і права, адміністративного права, інформаційного права, конституційного права, кримінального права, соціології, юридичної і соціальної психології, філософії та філософії права, а також інших галузей науки.

Основу філософських (світоглядних) методів наукового пізнання склали: *діалектичний метод* – для дослідження проблематики в єдності її соціального змісту і юридичної форми, що дало змогу системно розглянути предмет дослідження (*усі Розділи*); *антропологічний метод* – для розгляду дитини як особистості та з'ясування змісту і суті прав дітей в інформаційному середовищі та їх класифікації (*підрозділ 1.4*); *метод формалізації* дозволив спростити наукове пізнання у процесі дослідження соціальних мереж у контексті забезпечення права дитини на безпеку та приватність, а також медіапростору як сфери порушення прав дитини (*підрозділи 1.4, 2.3, 2.4*); *синергетичний метод* – для дослідження інформаційних прав дитини як цілісної системи прав нового покоління (*підрозділи 1.2, 2.4, 3.3*).

Окрім того, з метою отримання достовірних даних у процесі дослідження застосовувались такі методи наукового пізнання, як *історичний* (для розкриття наукознавчої основи дослідження адміністративно-правового забезпечення прав дітей в інформаційному середовищі та законодавчого забезпечення прав дітей в інформаційному середовищі) (*підрозділи 1.1, 2.1*), *системний* (з метою аналізу діяльності державних органів, уповноважених забезпечувати захист прав дітей в інформаційному середовищі та державної політики у сфері захисту дітей в інформаційному середовищі як цілісних системних категорій) (*підрозділи 2.2, 3.2*), *порівняльно-правовий* (для характеристики адміністративно-правового регулювання діяльності щодо забезпечення прав дітей в інформаційному середовищі України та окремих зарубіжних країн, що дозволило виокремити позитивний досвід та обґрунтувати доцільність його застосування в нашій державі, в контексті досліджуваної проблематики) (*Розділ 2, підрозділ 3.3*), *конкретно-соціологічний* (для з'ясування впливу інформаційних технологій на особистість дитини та її права в умовах

формування інформаційного суспільства) (*підрозділи 1.3, 2.3, 2.4, 3.1*), а також *загальнологічні методи* дослідження (аналіз, синтез, узагальнення, індукція, дедукція, граматичного і логічного тлумачення права та інші) (для формулювання висновків та узагальнень дослідження, вироблення пропозицій і рекомендацій, спрямованих на удосконалення норм чинного законодавства та системи органів, уповноважених забезпечувати захист прав дітей в інформаційному середовищі) (*Розділи 2, 3*), що передбачають реалізацію можливостей конкретно-соціологічного, історичного, логічного, а також техніко-юридичного аналізу.

Нормативним підґрунтям роботи стали Конституція України, чинні законодавчі та нормативно-правові акти, які регулюють сферу адміністративно-правового забезпечення прав дітей в інформаційному середовищі, а також міжнародні нормативно-правові акти, що є частиною національного законодавства.

Емпіричною базою дослідження стали: статистичні дані органів державної влади, результати соціологічного опитування 173 студентів Навчально-наукового інституту, права, психології та інноваційної освіти, а також 87 працівників органів соціального захисту у Львівській, Івано-Франківській, Рівненській та Житомирській областях в частині забезпечення прав людини та 36 співробітників уповноважених підрозділів Національної поліції цих областей. Спеціально досліджувалась діяльність органів і служб у справах дітей та спеціальних установ для дітей. Важлива інформація про стан забезпечення прав дітей була отримана з доповідей Уповноважено Президента з прав дитини, а також з публікацій фактичного, статистичного і соціологічного характеру з різних засобів масової інформації.

Наукова новизна одержаних результатів полягає у тому, що вони отримані внаслідок комплексного дослідження адміністративно-правового забезпечення прав дітей в інформаційному середовищі. У результаті проведеного дослідження запропоновані концепції розвитку та перспективи удосконалення чинного законодавства України в сфері забезпечення прав дітей

в інформаційному середовищі в контексті міжнародно-правових стандартів. Зокрема, до них відносяться такі:

уперше:

– здійснено комплексний аналіз адміністративно-правового забезпечення прав дітей в інформаційному середовищі в сучасних реаліях. Запропоновано авторську концептуальну модель діяльності держави і суспільства щодо вирішення проблеми забезпечення прав дитини в інформаційному середовищі на законодавчому, програмному, управлінському, виконавчому та просвітницькому рівнях;

– визначено, що термін «захист прав дитини в інформаційному середовищі» становить комплексну систему заходів, що застосовується для забезпечення вільної і належної реалізації суб'єктивних прав дитини, і включає судовий захист, законодавчі, економічні, організаційно-технічні та інші засоби і заходи, а також самозахист усіх громадянських прав дитини, зокрема й інформаційних;

– доведено, що сфера забезпечення прав дитини в інформаційному середовищі охоплює різні сфери суспільного життя (наприклад, інформаційну, економічну, культурну, соціальну), де крім правових регуляторів можуть використовуватися інші заходи, наприклад, йдеться про інформаційно-правові норми щодо прозорості діяльності органів публічного управління, право на соціально значущу інформацію, електронну міжвідомчу взаємодію, інтеграцію державних і недержавних інформаційних систем у зв'язку зі здійсненням публічного управління, використання інформаційних технологій і систем у механізмах прямого та зворотного зв'язку з громадянами й інститутами громадянського суспільства, обмеження провайдерами контенту, який містить інформацію заборонену статтею 20 Закону України «Про охорону дитинства»;

удосконалено:

– теоретичні підходи до значення змісту прав дітей в інформаційному середовищі та їх класифікації;

– правове регулювання відносин щодо забезпечення прав дітей в

інформаційному середовищі, шляхом внесення змін та доповнень до Законів України «Про охорону дитинства», «Про захист суспільної моралі»;

набули подальшого розвитку:

- аналіз наукознавчого підґрунтя дослідження адміністративно-правового забезпечення прав дітей в інформаційному середовищі;
- вироблення методологічних підходів до розгляду адміністративно-правового забезпечення прав дітей в інформаційному середовищі;
- з'ясування впливу інформаційних технологій на особистість дитини та її права в умовах формування інформаційного суспільства.

Практичне значення одержаних результатів полягає у тому, що сформульовані в дисертації наукові положення, висновки та пропозиції можуть бути використані у:

- *науково-дослідній сфері* – для проведення досліджень, спрямованих на розробку проблемних питань адміністративно-правового забезпечення прав дітей в інформаційному середовищі;
- *правотворчій діяльності* – для удосконалення положень окремих законодавчих та підзаконних нормативно-правових актів з метою підвищення ефективності адміністративно-правового забезпечення прав дітей в інформаційному середовищі;
- *правозастосовній діяльності* – для покращення практичної діяльності органів державної влади та їх структурних підрозділів, установ щодо забезпечення прав дітей в інформаційному середовищі (*довідка видана Департаментом соціального захисту населення Львівської обласної державної адміністрації № 05-400 від 03.02.2021; довідка видана Львівським районним управлінням поліції Головного управління Національної поліції у Львівській області № 2846/3721 від 22.02.2021 р.*);
- навчальному процесі – для розробки та викладання навчальних дисциплін «Адміністративне право», «Інформаційне право», «Проблеми адміністративного права і процесу», «Практикум з адміністративного права і процесу» та «Конституційне право» у вищих начальних закладах, що

здійснюють підготовку юристів (*довідка видана Національним університетом «Львівська політехніка» № 67-01-224 від 05.02.2021*).

Особистий внесок здобувача. Викладені в дисертації положення, узагальнення, висновки, рекомендації та пропозиції сформульовані й обґрунтовані здобувачем самостійно. Використані, як теоретична основа, праці інших авторів зазначені в посиланнях на них. Наукові положення, сформульовані співавторами (Бортник Н. П., Сірант М. М., Бігоцька Д. Р.) не використовувались.

Апробація результатів дослідження. Основні положення і результати дисертаційного дослідження оприлюднено у доповідях на 5 науково-практичних заходах, а саме на 2 міжнародних науково-практичних конференціях, 2 всеукраїнських науково-практичних конференціях та 1 науково-практичній конференції: II-й Міжнародній науково-практичній конференції *«ІТ-право: проблеми та перспективи розвитку в Україні»* (м. Львів, 17 листопада 2017 р.); Четвертій Всеукраїнській науково-практичній конференції *«Теорія і практика конституціоналізму: український та зарубіжний досвід»* (м. Львів, 27 квітня 2018 року); заочній науково-практичній конференції *«Медіація – альтернативний спосіб вирішення спорів: питання теорії і практики»* (м. Львів, 5 жовтня 2018 р.); Всеукраїнській заочній науково-практичній конференції *«Адміністративне право і процес: проблеми та перспективи розвитку»* (м. Львів, 19 квітня 2019 р.); Міжнародній науково-практичній конференції *«Права людини та національна безпека»* (м. Львів, 10 грудня 2019 р.).

Публікації. Основні положення роботи знайшли відображення в 11 наукових публікаціях автора повністю відображені основні результати дисертації, з них 5 статей у наукових фахових виданнях України, 1 стаття в науковому періодичному виданні іноземної держави, а також 5 тезах доповідей на конференціях та інших науково-практичних заходах.

Структура та обсяг дисертації зумовлені метою та завданнями дослідження і включають анотацію, вступ, три розділи, які поділені на одинадцять підрозділів, висновки, список використаних джерел і додатки.

Загальний обсяг дисертації становить 210 сторінок, з них основного тексту 158 сторінок. Список використаних джерел налічує 219 найменувань (21 сторінка), додатки на 16 сторінках.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНЕ ПІДГРУНТЯ ДОСЛІДЖЕННЯ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВ ДІТЕЙ В ІНФОРМАЦІЙНОМУ СЕРЕДОВИЩІ

1.1 Наукознавчі основи дослідження адміністративно-правового забезпечення прав дітей в інформаційному середовищі

Особливості суспільного розвитку України, які упродовж років її незалежності суттєво змінювалися і впливали на стан захисту прав людини й громадянина загалом та прав дитини, зокрема, зумовлюють потребу у детальному їх науковому аналізі, з огляду на потребу прийняття відповідних законодавчих актів та удосконалення нині чинних. Майже два десятиліття ми будують свою державу як соціальну, демократичну та правову, формуючи власну систему законодавства та удосконалюючи його на основі кращих світових практик. У цьому процесі особлива увага має бути приділена забезпеченню прав дитини, адже діти в силу свого психічного і фізичного розвитку потребують особливого поводження. Відсутність життєвого досвіду, певна залежність від становища дорослих, а також те, що вони не завжди можуть самостійно звернутись за захистом своїх прав і законних інтересів до відповідних органів, – підкреслює особливий статус дитини в суспільстві.

Натомість, події, що відбулися в нашій державі наприкінці ХХ – початку ХІХ ст. звалили на дітей такі проблеми, яких вони раніше не знали. Склалося гостре протиріччя між необхідністю забезпечити нормальні умови для розвитку кожної дитини і відсутністю економічних можливостей у більшості сімей.

В умовах відсутності в нашій державі належної пропаганди здорового способу життя та присутності «антипропаганди» – прихованої і явної реклами алкоголю і тютюну, практично безконтрольного поширення непристойної, порнографічної інформації, що містить ознаки насильства й завдає іншої шкоди

духовному і моральному розвитку дітей, особливо гостро стоїть проблема забезпечення захисту дітей від подібних явищ, захисту їхніх інформаційних прав в інформаційному середовищі в епоху інформаційного суспільства.

До числа пріоритетного захисту інформаційних прав дітей відноситься їх право на інформаційну безпеку, тобто на забезпечення захисту з боку суспільства і держави від тих видів інформації, які становлять небезпеку для життя і здоров'я дітей або можуть завдати шкоди їх нормальному моральному, духовному, психічному і фізичному розвитку.

Ми погоджуємось з думкою окремих вчених, що відсутність спеціального закону не дозволяє надійно захистити дітей від шкідливої для них інформаційної продукції, в тому числі від пропаганди суїцидальної, аморальної, кримінальної поведінки, абортів, демонстрації жорстокості і насильства, від руйнівної для дитячої психіки інформації, поширюваної за допомогою електронних ігор і телекомунікаційних мереж [1].

Отже, можемо констатувати, що формування інформаційного суспільства справило особливий вплив на забезпечення прав дитини. Характерною особливістю інформаційного суспільства стало повсюдне використання ІКТ, особливим видом яких став Інтернет, з появою якого ми можемо мовити про формування нового виду прав людини загалом, та дитини, зокрема, – інформаційних або цифрових.

Поява і поширення Інтернету відкрили для суспільства і держави широкі можливості, а також, на нашу думку, зумовили виникнення нових викликів та відповідних обов'язків. Як було підкреслено в Декларації принципів, прийнятій за підсумками Всесвітньої зустрічі на вищому рівні з питань інформаційного суспільства 2003 року в Женеві, при сприятливих умовах інформаційно-комунікаційні технології здатні стати потужним інструментом підвищення продуктивності, економічного зростання, створення нових робочих місць і розширення можливостей працевлаштування, а також підвищення якості життя для всіх. Вони також можуть сприяти веденню діалогу між народами, державами і цивілізаціями [2].

Однак, для реалізації таких можливостей необхідні механізми регулювання й управління, що підтримують позитивні тенденції і пригнічують негативні.

Якщо спочатку Інтернет був не більше ніж швидким засобом передачі повідомлення, то сьогодні можна говорити, що кількість нових послуг і можливостей переросла в якість: завдяки Інтернету виникають нові види суспільних відносин, а вже звичні набувають специфіки, що істотно змінює їх. Збільшилася кількість користувачів Інтернету: з початку з військової, потім з академічної мережі, Інтернет став загальним, його тією чи іншою мірою використовують практично всі соціальні, вікові і професійні групи. Виникло уявлення про Інтернет як про особливу сферу – віртуальне середовище. Інтернет стає відображенням реального життя, в ньому складаються практично всі ті відносини, які існують поза ним.

Проникнення Інтернету в наше життя поставило питання про правове регулювання відносин, що складаються при цьому. При зародженні Інтернету правила встановлювалися самими користувачами Інтернету. За роки його функціонування були вироблені і налагоджені механізми самоврядування, пристосовані до його особливостей. Однак з розширенням можливостей використання Інтернету та кола осіб, які його використовують, стало зрозуміло, що Інтернет не є і не може бути зоною, на яку право не поширюється [3].

У контексті нашого дослідження варто наголосити, що інформатизація та запровадження ІКТ справляє серйозний вплив на фундаментальні права людини загалом та дитини, зокрема, і їх правове регулювання. Незважаючи на публічно-правове походження, права людини та дитини пов'язані і з приватним правом, передусім, через концепцію суб'єктивних публічних прав. Процес конституціоналізації (публіцизації) приватного права заснований на ідеї універсальності і верховенства прав людини загалом, які повинні реалізовуватися і в публічному, і в приватному праві. Одночасно саме інформатизація дає певну можливість відмовитися в деяких сферах від концепції суб'єктивних публічних прав, забезпечуючи, наприклад, відкритість і

доступність інформації, якою володіє держава, незалежно від активних дій (запитів) приватних осіб.

Система прав людини і дитини буде змінюватися в залежності від умов їх реалізації. Із запровадженням інформаційно-комунікаційних технологій виникають так звані інформаційні (або цифрові) права – право на доступ до Інтернету, право на забуття, право на захист від небажаної інформації, право на захист персональних даних, право на безпеку в інформаційному просторі та інші, які вже отримали законодавче визнання в різних державах. Під інформаційними (цифровими) правами (digital rights) у всьому світі розуміються специфічні права людини загалом та дитини, зокрема, які мають публічно-правове походження.

Отже, впровадження інформаційно-комунікаційних технологій послаблює захист приватного життя на масовому рівні. Одночасно на індивідуальному рівні право на захист персональних даних отримує все більшу увагу і регламентацію. Аналіз практики міжнародних судів показує, що проблема забезпечення прав людини і дитини в умовах розвитку ІКТ повинна розглядатися в більш широкому контексті, з урахуванням соціальних і моральних проблем, що виникають у цій сфері [4].

З огляду на це, в контексті наукознавчого підґрунтя доцільно розглянути дві складові цього питання: по-перше, це права дитини як теоретичну конструкцію та по-друге, їх інформаційну складову, що зумовлена інтенсивним просуванням інформаційно-комунікаційних технологій у всі сфери життєдіяльності.

Особливу зацікавленість для правильного визначення сучасного розуміння прав дитини становлять праці багатьох вітчизняних і зарубіжних вчених з-поміж яких: В. Абрамов [5, с. 45], В. Баранівський [6, с. 39-52], К. Басовська [7, с. 564-571], В. Безусий [8, с. 44-49], М. Бондар [9], С. Бостан [10], М. Бояринцева [11], В. Братасюк [12, с. 64-70], Ю. Буров [13], О. Бутько [14], І. Вдовичин, Ю. Фігель, І. Жаровська, В. Канцір [15], О. Вінгловська [16], Ю. Войцеховська [17], Ю. Галусян, І. Шваб, Т. Дорошок, К. Левченко,

І. Трубавіна [18], Т. Гарасимів [19], А. Капська [20], В. Коваленко [21], А. Колодій [22], О. Коршунова [23], Л. Красицька [24, с. 333-337], Н. Крестовська [25, с. 122-126], Л. Кривачук [26], О. Лукашева [27, с. 91-102], Р. Матяшовська [28], К. Музикант [29, с. 58-63], Л. Новак-Каляєва [30], Н. Оніщенко, С. Сунегін [31, с. 83-89], Р. Опацький [32], Н. Ортинська [33, с. 86-91], О. Повар [34, с. 3-9], П. Рабінович [35, с. 19-29], С. Саблук [36, с. 101-105], О. Скакун [37], О. Сусллова, О. Лазаренко, Н. Ахтирська [38], А. Хабібুলін [39, с. 5-11], Н. Шевченко [40], Г. Шмельова [41, с. 99-103] та інші.

Аналіз цих та інших праць дозволяє стверджувати, що у науковій літературі як найбільш вагомими виокремлюються дві групи прав дітей, які стосуються їхньої життєдіяльності. Першу групу складають особисті права, до яких передусім належать такі: право на життя, на проживання у своїй родині, на ім'я, на щастя, на безпечне існування без експлуатації або недбалого ставлення, на захист від жорстокості, знущань і несправедливого ставлення, на вільне вираження своєї думки, на громадянство тощо. Друга група охоплює права в соціально-культурній сфері. Серед них права на освіту, здоров'я, доступ до культурних цінностей та ін. Стверджується, що головним у цій групі необхідно вважати право на розвиток (інтелектуальний, психологічний, фізичний, розумовий тощо) [42].

Другий аспект наукознавчого підґрунтя дослідження складають праці, які окреслюють інформаційну проблематику та розвиток новітніх прав людини зумовлених становленням інформаційного суспільства – інформаційних прав. Цією проблематикою займались, зокрема: І. Дятлова [43, с. 167-175], Н. Ортинська [44, с. 112-116], О. Петрунько [45], О. Шайкіна [46, с. 239-248].

Як зазначалось вище, бурхливий розвиток інформаційно-телекомунікаційних технологій в останні роки призвів до того, що зараз Інтернет перестав бути лише засобом зберігання і розповсюдження інформації. Названі технології є ключовим чинником формування ефективного громадянського суспільства [47]. Виник новий простір для реалізації прав,

свобод і обов'язків, а також державно-владних функцій. Питання швидкого розвитку можливостей Інтернету, оперування великими обсягами даних, впровадження цифрової економіки, все більшого залучення громадян у сферу інформаційно-телекомунікаційних технологій не тільки стали соціальною, економічною, політичною, культурною даністю, але і набули правового відтінку. На думку багатьох авторів, більшість конституційних прав і свобод людини і громадянина можуть бути реалізованими за допомогою мережі Інтернет. Не виключенням є й права дитини [48].

Правове регулювання суспільних відносин, пов'язаних з Інтернетом, ускладнюється тим, що швидкість появи нових технологій значно перевищує швидкість створення нових правових механізмів. Оскільки архітектура Інтернету екстериторіально, не відображає державного розподіл віртуального світу, тому виникають складності з визначенням права, що підлягає застосуванню до відносин, які складаються за допомогою Інтернету.

Механізми самоврядування гнучкіші, ніж правові, і не відстають у своєму формуванні від розвитку нових технологій і появи нових проблем і спірних ситуацій. Вони співвідносяться з архітектурою Інтернету і не прив'язані до національних кордонів. З іншого боку, правові приписи, на відміну від норм, прийнятих Інтернет-спільнотою, забезпечуються можливістю державного примусу.

У цьому контексті є необхідним знайти способи взаємодії цих двох систем регулювання суспільних відносин з метою їх взаємного доповнення. Відповідно до прийнятої в ході Всесвітньої зустрічі на вищому рівні з питань інформаційного суспільства Туніської програми для інформаційного суспільства 2005 року, в управлінні Інтернетом повинні брати участь всі зацікавлені сторони: держави, приватний сектор, громадянське суспільство, міжурядові і міжнародні організації [49].

У той же час варто пам'ятати про те, що сьогодні у сфері ІКТ, зокрема Інтернету існує безліч невирішених проблем. Передусім, головною проблемою, на нашу думку, є той факт, що вітчизняне законодавство у сфері реалізації та

захисту прав і свобод людини загалом та дитини, зокрема, в інформаційно-телекомунікаційному просторі знаходиться лише на початковому етапі розвитку. Саме тому в правовому регулюванні забезпечення інформаційних прав дитини в інформаційному середовищі існує безліч недоліків і на національному, і на місцевому рівнях.

Ключовим для окреслення існуючих проблем виступає чітке розуміння та розмежування таких прав як «право на Інтернет» та «право на реалізацію прав і свобод через Інтернет», що є досить суттєвим у контексті дослідження інформаційних прав дитини. Отже, передусім звернемося до питання, що таке «право на Інтернет». Доводиться констатувати, що таке право як «право на Інтернет» не врегульовано жодними загальновизнаними міжнародними інструментами (такими, наприклад, як Загальна декларація прав людини, Міжнародні пакти тощо), що зумовлено відсутністю Інтернету на момент прийняття цих документів. Однак, можна висунути припущення про те, що хоча «право на Інтернет» і не згадується у переліку прав, все ж його варто вважати природним правом. Натомість, стосовно сказаного існують і певні застереження, якщо розглядати це право в контексті принципу прав і свобод [50].

Говорячи про «право на Інтернет» у принципі рівності прав і свобод, потрібно враховувати, що це право залежить, крім усього іншого, і від рівня економічного розвитку країни загалом, від рівня розвитку в державі інформаційно-комунікаційних технологій, від відкритості Інтернету, від можливостей самої людини. Отже, не кожна людина може реалізувати «право на Інтернет». А там, де така реалізація права доступна, держава може ввести обмеження, включаючи цензуру, або умови для отримання будь-якої інформації, наприклад тільки при наданні анкетних даних тощо [51].

Для більшості користувачів, Інтернет – це засіб самовираження та інтеграції. Користуючись Інтернетом, будь-яка людина може реалізувати чимало прав (право на недоторканність приватного життя, на доступ до правосуддя, на свободу слова, свободу вираження поглядів, на інформацію, на

захист честі і гідності, на особисту і сімейну таємницю, на звернення, на управління справами держави, на освіту, на достовірну інформацію про стан навколишнього природного середовища та низку інших) [52].

При цьому Інтернет значно впливає на реалізацію інших прав (право на життя, право власності та ін.). Варто також зазначити, що в зарубіжній науці обґрунтовується можливість визнання права на доступ в мережу Інтернет як основного (конституційного) права людини [53, с. 645-678], що є доволі логічним.

У контексті нашого дослідження необхідно розглянути, що таке Інтернет і з технічної точки зору, і з правової, адже це дозволить глибше проаналізувати питання про можливості та особливості правового й іншого регулювання суспільних відносин, що виникають з приводу використання мережі Інтернет, що є суттєвим для забезпечення інформаційних прав дитини.

Розглянемо технічні аспекти Інтернету тією мірою, якою вони будуть визначати вибір способу і особливостей регулювання відносин, що складаються при його використанні.

Інтернет, як це впливає із самої назви (Internet – скорочення від Interconnected Networks, що перекладається як «взаємозалежні мережі»), – це система мереж (інформаційних, телекомунікаційних, комп'ютерних – різні автори використовують різні терміни) [54].

Згідно з визначенням, поданим у систематизованому тлумачному словнику-довіднику з інформатики, мережа зв'язку (мережа передачі даних) – це сукупність кінцевих пристроїв (терміналів) зв'язку, об'єднаних каналами передачі даних і комутуючими пристроями (вузлами мережі), що забезпечують обмін повідомленнями між усіма кінцевими пристроями [55]. Водночас, нормативне визначення терміну «Інтернет» подано в Законі України «Про телекомунікації» від 18 листопада 2003 року № 1280-IV, де зазначено, що Інтернет – це «всесвітня інформаційна система загального доступу, яка логічно зв'язана глобальним адресним простором та базується на Інтернет-протоколі, визначеному міжнародними стандартами» [56].

Водночас, тим же ж Законом встановлено, що «інформаційна система загального доступу – це «сукупність телекомунікаційних мереж та засобів для накопичення, обробки, зберігання та передавання даних» [56].

Під телекомунікаціями (електрозв'язком) законодавець розуміє «передавання, випромінювання та/або приймання знаків, сигналів, письмового тексту, зображень та звуків або повідомлень будь-якого роду по радіо, проводових, оптичних або інших електромагнітних системах [56].

Варто зауважити, що вузли та термінали можуть бути об'єднані загальним поняттям «комп'ютер». В інформатиці комп'ютер розуміється як комплекс технічних і програмних засобів, заснований на використанні електроніки та призначений для автоматичної або автоматизованої обробки даних в процесі вирішення обчислювальних та інформаційних задач; обов'язковими елементами ЕОМ є арифметичний логічний пристрій, запам'ятовувальні пристрої, пристрої введення-виведення даних. Це визначення є більш широким, ніж повсякденне розуміння комп'ютера, коли під ним розуміється настільний комп'ютер (комплекс з системного блоку, монітора, клавіатури, миші), і, можливо, ноутбук. Наукове (широке) розуміння охоплює всі можливі типи вузлів і термінальних пристроїв: настільні комп'ютери, комунікатори, сервери тощо [57].

З наведеного вище визначення мережі зв'язку видно, що її призначення – передача даних. Згідно з визначенням Закону України «Про інформацію» від 2 жовтня 1992 року, «інформація – це будь-які відомості та/або дані, які можуть бути збережені на матеріальних носіях або відображені в електронному вигляді» [58], тобто дані можна назвати інформацією, і можна говорити, що мережею зв'язку передається інформація (останній термін частіше зустрічається в правовій літературі). Каналами передачі даних інформація може передаватися в цифровій або аналоговій формі, але в будь-якому випадку забезпечується її переклад у двійковий код, що сприймається і обробляється ЕОМ і створеними на їх основі термінальними пристроями.

Науковці виділяють в Інтернеті три рівні. Перший рівень (технічний,

мережевий) – це глобальне об'єднання різних комп'ютерних комунікаційних мереж з комп'ютерами абсолютно різного статусу, але на основі єдиних протоколів та єдиної системи адресації. Другий рівень (сервісний) – програмні засоби, що забезпечують різний мережевий сервіс. Це і обслуговування, і можливості передавати пошту, і передача даних, і перебування в режимі віддаленого терміналу, і пошук банку даних, і всесвітня павутина. Третій рівень (інформаційний) – це інформація різного типу, різного значення, яка циркулює в мережі (конференції, передача новин, банки даних, біржові, торгові, банківські операції, інформаційні агентства, електронні наукові журнали, путівники Інтернетом тощо) [59].

Ідея розглядати Інтернет на різних рівнях є досить продуктивною. Для цілей нашої роботи, тобто для визначення можливостей і умов регулювання використання Інтернету, значення матиме виділення в Інтернеті рівнів, які будуть відповідати різним об'єктам прав або ж інакше визначати характер суспільних відносин. Отже у моделі Інтернету ми пропонуємо виділяти два рівні: 1) технічний – сукупність терміналів, каналів передачі даних і вузлів зв'язку; 2) інформаційний – тобто інформація, що надається і поширюється за допомогою Інтернету (інформація тут розуміється в широкому сенсі, відповідно до Закону України «Про інформацію») [58].

Інтернет часто називають глобальною обчислювальною мережею, яка проте, за своєю суттю, це не одна мережа, а об'єднані в єдину систему безліч регіональних, локальних та інших інформаційних мереж, пов'язаних одна з одною.

Послуги з надання доступу до Інтернет, тобто з підключення термінальних пристроїв до каналів передачі даних (мереж зв'язку) надають, як правило, суб'єкти, названі «сервіс-провайдерами». Термін «провайдер» часто зустрічається в літературі з інформаційного права, тому вважається за необхідне визначити його. Необхідно розрізняти три види провайдерів:

- 1) сервіс-провайдери надають послуги з доступу до Інтернет;
- 2) сервер-провайдери надають розповсюдженню інформації фізичний

дисковий простір для розміщення інформації;

3) контент-провайдери поставляють саму інформацію для розміщення її в Інтернеті.

Як правило, коли в літературі вживається термін «провайдер» без уточнень, мається на увазі сервіс-провайдер. Ми також термін «провайдер» буде використовувати аналогічно.

Окреслені протоколи та інші технічні стандарти, що регулюють функціонування Інтернету, розробляються низкою міжнародних неурядових організацій і вводяться в дію на добровільних засадах власниками окремих мереж.

Не існує єдиного керуючого центру або одного центрального комп'ютера, що організує роботу всього Інтернету. З самого початку Інтернет проектувався як об'єднання комп'ютерів, яке могло б працювати, навіть якщо частина (вузлів і каналів зв'язку вийде з ладу. Тому життєздатність Інтернету не зав'язана на якийсь єдиний центр. Однак в конкретній мережі можливості виходу в Інтернет окремих комп'ютерів можуть бути нерівні – в цьому випадку у власника такої мережі є можливість контролювати доступ в Інтернет з підлеглих комп'ютерів і управляти можливостями доступу до конкретних сайтів, до конкретної інформації.

Оскільки комп'ютерні мережі бувають комерційними та некомерційними, наприклад, університетськими, то надавати послугу доступу в мережу може не суб'єкт, що спеціалізується на наданні послуг доступу до Інтернету, а, наприклад, університет [60].

Іноді ототожнюють Інтернет і WWW (World Wide Web), використовуючи ці слова як синоніми, що не зовсім вірно. Інтернет – це технічний засіб зв'язку, матеріальна сукупність мереж. WWW або просто Web – це одна з основних служб Інтернету. Це глобальна система гіпертекстової інформації, тобто мережа сторінок документів, пов'язаних між собою гіперпосиланнями або «система розподілених баз даних, які мають гіпертекстові зв'язки між документами», тобто це web-сторінки, що містять посилання на інші сторінки

або текстові, графічні, аудіовізуальні об'єкти, розташовані на них. Крім WWW, до основних інформаційних служб Інтернету варто віднести: електронну пошту (e-mail), служби FTP зберігання файлів і їх надання користувачам, телеконференції або дискусійні групи (наприклад, Usenet), служби миттєвого обміну повідомленнями (ICQ) та інші [61].

Тепер розглянемо, як визначає Інтернет українське законодавство і правова наука. Єдине легальне визначення поняття «Інтернет» у законодавстві подане у вже згадуваному нами Законі України «Про телекомунікації» [56].

Відомий український вчений О.А. Баранов, висловлюючи свій погляд на сутність Інтернету вказує таке, що під Інтернетом розуміють: 1) міжнародну телекомунікаційну мережу загального користування, що призначена для обміну відомостями про навколишній світ, його об'єкти, процеси і явища, які об'єктивно подаються у формі, що дозволяє провести їх безпосередню обробку за допомогою допоміжних технічних засобів; 2) середовище перебування, в якому споживачі ведуть усе більш широке коло своїх повсякденних видів діяльності; 3) глобальну систему комунікацій, що виступає засобом інформаційного спілкування й доступу до інформації з усього різноманіття людської діяльності й інтересів [62, с. 157-158].

Загалом Інтернет визначається через таке родове поняття, як інформаційно-телекомунікаційна мережа міжнародного інформаційного обміну [63, с. 42-44].

Що стосується зарубіжної практики, то в законодавстві США визначення Інтернету сформульовано в Акті про онлайн-захист приватного життя дітей (Children's Online Privacy Protection Act). Згідно з цим Законом, Інтернет становить об'єднання безлічі комп'ютерів і телекомунікаційних систем, включаючи обладнання та програмне забезпечення, що утворюють взаємозв'язану глобальну мережу мереж, що призначена для обміну інформацією провідним і бездротовим методами [64].

Можна виділити нормативне, але не правове визначення, наведене в Нормях Користування Мережею, розроблених Відкритим Форумом Інтернет-

Сервіс-Провайдерів: «Мережа Інтернет є глобальним об'єднанням комп'ютерних мереж та інформаційних ресурсів, що належать безлічі різних людей і організацій» [65].

Недоліком цього визначення є те, що воно поєднує у собі по два різнорідних об'єкта, включаючи крім сукупності мереж відповідно інформаційні ресурси і технологію обміну даними.

Порівняльний аналіз визначень Інтернету, пропонованих в правовій науці, дозволив виділити такі основні підходи і ознаки мережі Інтернет.

Як правило, Інтернет визначають через родові поняття «мережа» або «об'єднання мереж». Так, А. А. Тедеев вважає, що це глобальна комп'ютерна мережа, що складається з взаємопов'язаних комп'ютерних мереж [66].

Дослідники перераховують такі ознаки цієї мережі / мереж:

- 1) електронна;
- 2) комунікаційна, телекомунікаційна;
- 3) глобальна, транснаціональна, всесвітня;
- 4) просторово-розподілена;
- 5) комп'ютерна;
- 6) інформаційна;
- 7) децентралізована;
- 8) загального користування;
- 9) працює за протоколами;
- 10) зв'язує різні типи комп'ютерів;
- 11) передає дані (машинозчитувані повідомлення) за різними типами ліній;
- 12) забезпечує технічний доступ до віддаленої інформації та обмін цією інформацією;
- 13) не є комерційною організацією;
- 14) включає багато баз і банків даних, що складаються з інформаційних масивів;
- 15) мережа комп'ютерних технологій та інфраструктур користувачів;

16) дозволяє здійснювати послуги за зверненням щодо інформації з метою задоволення потреб в ній різних суб'єктів;

17) забезпечує контакти в режимі реального часу;

18) регульована технічними стандартами, а також нормами міжнародного та національного права [67].

Отже, Інтернет за своєю суттю є, передусім, системою взаємопов'язаних мереж. Глобальне інформаційне середовище і розподілена всесвітня база знань – це не сутність Інтернету, а наслідки його існування. Визначення Інтернету як інформаційної системи, мабуть, було пов'язано з тим, що не існувало іншого визначення, яке б більш точно описувало його. Водночас, нині Інтернет більше асоціюється з поняттям телекомунікаційної мережі, що трактується як комплекс технічних засобів телекомунікацій та споруд, призначених для маршрутизації, комутації, передавання та/або приймання знаків, сигналів, письмового тексту, зображень та звуків або повідомлень будь-якого роду по радіо, провідних, оптичних чи інших електромагнітних системах між кінцевим обладнанням [56]. Визначення Інтернету через таке родове поняття, на нашу думку, є досить вдалим, оскільки наголошує на тому, що передається по каналах Інтернету саме інформація, а не матерія і не енергія. Більш того, оскільки поняття телекомунікаційної мережі є нормативним, саме від нього доцільно відштовхуватися, даючи визначення Інтернету.

Невдалим видається також така ознака, як «не є комерційною організацією», оскільки це характеристика має сенс, будучи прикладеною до суб'єкта права, а Інтернет – це технологічна система.

Також треба зазначити, що ці мережі з'єднують технічні пристрої – вузли зв'язку і термінали – але не прямо комп'ютерні технології та інфраструктури користувачів.

Інтернет дійсно забезпечує контакти в режимі реального часу, однак, по-перше, це не є характерною ознакою Інтернету (такі контакти забезпечує і телефонний, і супутниковий зв'язок), по-друге, Інтернет дозволяє здійснювати і контакти, які не потребують одночасного використання будь-якої служби

Інтернету обома сторонами комунікації.

Регульованість технічними стандартами, а також нормами міжнародного та національного права не відображає внутрішню сутність Інтернету, тому така ознака, на нашу думку, має місце, але не повинна входити у визначення Інтернету.

Істотними і такими, що відповідають дійсності є такі зазначені в літературі ознаки Інтернету, як глобальність і децентралізований характер. Глобальність означає, що мережі, складові Інтернет, розташовані по всьому світу. Децентралізований характер Інтернету проявляється в тому, що немає одного суб'єкта, який володіє правом власності або управлінськими правомочностями щодо Інтернету загалом; жодна держава не має виключної юрисдикції над усіма відносинами, що складаються при використанні або з приводу Інтернету [68].

Об'єднуючи вищевикладені наукові підходи та враховуючи технічну сутність Інтернету, ми пропонуємо таке його визначення: Інтернет – це глобальна децентралізована система інформаційно-телекомунікаційних мереж, що з'єднують на основі єдиних протоколів різні типи комп'ютерів.

Тепер, зважаючи на висловлене вище, доцільно звернутись до правового аспекта Інтернету. Науковці, на жаль, нині ще не виробили єдиної думки щодо того чи є Інтернет об'єктом права. Одні стверджують, що Інтернет як глобальну комп'ютерну мережу можна розглядати як об'єкт правовідносини, тобто матеріального і нематеріального блага, здатного задовольнити інтерес уповноваженої особи, інші стверджують, що Інтернет є особливим об'єктом права, оскільки з точки зору права немає перешкод для того, щоб в перспективі сконцентрувати всю сукупність об'єктів, що становлять Інтернет, в одних руках. Натомість, В. А. Копилов вважає, що вся сукупність обладнання, інформаційних ресурсів, засобів зв'язку і телекомунікацій, як загалом складова Інтернет, є не відособленою, у неї немає одного конкретного власника. Інтернет загалом нікому не належить і тому об'єктом права не може бути. Вважає, що така позиція є більш правильною [69]. Кожна окрема мережа є самостійним

комплексом, що має свою назву, структуру, а також власника (власника), який здійснює обслуговування мережі та її адміністрування. Так, ч. 2 ст 27 Закону України «Про телекомунікації» передбачає, що «право власності та право на технічне обслуговування і експлуатацію телекомунікаційних мереж може належати будь-якій фізичній особі – суб'єкту підприємницької діяльності або юридичній особі, які є резидентами України, незалежно від форм власності» [56].

Тобто окремі телекомунікаційні мережі – це об'єкти речових прав. Натомість Інтернет – це технічне об'єднання мереж зв'язку, що не передбачає передачу будь-яких юридичних прав на ці мережі. Всі власники мереж, що входять до складу Інтернету, зберігають свої права в повному обсязі. Будь-яких нових прав і суб'єктів цих прав не виникає. Аналогічно, всі інформаційні ресурси, що передаються або поширюються за допомогою Інтернету, мають своїх власників. Кожен інформаційний ресурс – це об'єкт окремих прав. Об'єктом законного інтересу може бути вся інформація певного роду, незалежно від її приналежності, наприклад, порнографічна інформація незалежно від того, від кого вона виходить, може бути об'єктом права дитини на збереження морального та психічного здоров'я. Однак неможливо уявити право, об'єктом якого буде вся інформація будь-якого змісту, включаючи інформацію у вигляді програм. Права на технічні об'єкти, що становлять Інтернет, і те, що розповсюджується за допомогою нього є окремими один від одного. Інтернет не є єдиним об'єктом будь-якого права ще й тому, що це означало б одночасно право і на матеріальну, фізичну основу мережі, і на інформацію, надану і поширювану за допомогою Інтернету, тобто на два різнорідних об'єкта. Такого права не існує. Не існує і суб'єкта, який міг би мати право на Інтернет загалом як об'єкт. Для цього юрисдикція, в рамках якої діє такий гіпотетичний суб'єкт, повинна була б поширюватися на Інтернет загалом [70].

Водночас, вся сукупність користувачів Інтернету також не утворює колективного суб'єкта, оскільки їх об'єднує тільки те, що вони передають,

поширюють і отримують інформацію – абсолютно різну інформацію – з використанням одного технічного способу.

Отже, при виборі моделі правового регулювання Інтернету необхідно виходити з об'єктивних умов, що впливають із самого пристрою Інтернету:

1. Інтернет складають окремі об'єкти права двох видів – матеріальні (технічні пристрої, фізична основа мережі – вузли, термінали і канали зв'язку) і нематеріальні (інформація, що надається або розповсюджується через Інтернет).

2. Інтернет загалом не є об'єктом права. Кожна окрема мережа, складова Інтернету, є об'єктом чийсь власності. Інтернет загалом не належить нікому, це об'єднання мереж без передачі речових прав. Не існує суб'єкта, що володіє правом власності або управлінськими правомочностями щодо Інтернету загалом.

3. Не існує єдиного центру, з якого можна було б «вимкнути» весь Інтернет або контролювати технічно всю інформацію, поширювану за допомогою нього.

4. Архітектура Інтернету не прив'язана до кордонів і юрисдикцій держав і не відображає їх.

Звісно ж, що для вирішення питання про правове чи інше регулювання необхідно, передусім, визначити об'єкт цього регулювання. В теорії права визнано, що загальним об'єктом правового регулювання є суспільні відносини, що трансформуються під впливом права у правовідносини [71]. Тому ключовим моментом при розгляді питання про правове регулювання та саморегулювання використання Інтернету є визначення специфічної групи суспільних відносин і їх класифікація.

Необхідно підкреслити, що у працях з адміністративного та інформаційного права вживаються обидва терміни – і правовідносини, і суспільні відносини, причому доволі часто чіткого розмежування між ними не проводиться, а іноді вони навіть вживаються як синоніми [72].

Водночас, «Інтернет представляє собою багатогранне явище, що

розкривається через низку визначень, які пропонуються як юридичної наукою, так і іншими суспільними науками [73, с. 239].

Отже, в структурі суспільних відносин Інтернет може займати двояке місце. З одного боку, це елементи технологічної системи Інтернету (й окремі мережі, й більш дрібні об'єкти: окремі сервери, фізичний дисковий простір тощо), з іншого боку – це інформація, що становить інформаційне наповнення Інтернету, тобто доступна інформація, що передається або розповсюджується за допомогою Інтернету. У контексті адміністративно-правового забезпечення прав дітей в інформаційному середовищі, нас цікавитиме власне друга складова Інтернету – та інформація яка міститься в мережі.

1.2 Методологічні підходи до розгляду адміністративно-правового забезпечення прав дітей в інформаційному середовищі

Методологія будь-якого дослідження має бути чіткою та давати змогу якомога ґрунтовніше розкрити предмет досліджуваного явища. Адміністративно-правове забезпечення прав дітей в інформаційному середовищі має складний міждисциплінарний характер, а тому методологічні засади повинні враховувати цей аспект. З огляду на це, вважаємо, що методологічне підґрунтя дослідження має містити таку систему методів, прийомів та принципів наукового пізнання процесів і явищ світобудови, що складається з філософських (світоглядних), загальнонаукових та спеціальнонаукових методологічних інструментів.

На основі цієї методології доцільно застосувати положення теорії держави і права, адміністративного права, інформаційного права, конституційного права, кримінального права, соціології, юридичної і соціальної психології, філософії та філософії права, а також інших галузей науки.

Основу філософських (світоглядних) методів наукового пізнання склали: *діалектичний метод* – для дослідження проблематики в єдності її соціального змісту і юридичної форми, що дало змогу системно розглянути предмет

дослідження; *антропологічний метод* – для розгляду дитини як особистості та з'ясування змісту і суті прав дітей в інформаційному середовищі та їх класифікації; *метод формалізації* дозволив спростити наукове пізнання у процесі дослідження соціальних мереж у контексті забезпечення права дитини на безпеку та приватність, а також медіапростору як сфери порушення прав дитини; *синергетичний метод* – для дослідження інформаційних прав дитини як цілісної системи прав нового покоління.

Окрім того, з метою отримання достовірних даних у процесі дослідження доцільно застосувати такі методи наукового пізнання; *історичний* (для розкриття наукознавчої основи дослідження адміністративно-правового забезпечення прав дітей в інформаційному середовищі та законодавчого забезпечення прав дітей в інформаційному середовищі), *системний* (з метою аналізу діяльності державних органів, уповноважених забезпечувати захист прав дітей в інформаційному середовищі та державної політики у сфері захисту дітей в інформаційному середовищі як цілісних системних категорій), *порівняльно-правовий* (для характеристики адміністративно-правового регулювання діяльності щодо забезпечення прав дітей в інформаційному середовищі України та окремих зарубіжних країн, що дозволить виокремити позитивний досвід та обґрунтувати доцільність його застосування в нашій державі, в контексті досліджуваної проблематики), *конкретно-соціологічний* (для з'ясування впливу *інформаційних* технологій на особистість *дитини та її права* в умовах формування інформаційного суспільства), а також *загальнологічні методи* дослідження (аналіз, синтез, узагальнення, індукція, дедукція, граматичного і логічного тлумачення права та інші) (для формулювання висновків та узагальнень дослідження, вироблення пропозицій і рекомендацій, спрямованих на удосконалення норм чинного законодавства та системи органів, уповноважених забезпечувати захист прав дітей в інформаційному середовищі), що передбачають реалізацію можливостей конкретно-соціологічного, історичного, логічного, а також техніко-юридичного аналізу.

Отже, ватро передусім звернути увагу на те, що права і свободи людини загалом та дитини, зокрема, гарантії їх забезпечення, що створюють простір реалізації приватних інтересів і визначають межі невтручання в них з боку публічно-владних структур, набули в сучасному світі значення ключових пріоритетів розвитку правових процесів і всередині конкретних держав, і на рівні побудови міждержавних взаємозв'язків. Національні конституції, традиційно закріплюючи положення про вищу юридичну значущість прав і свобод людини, гарантують їх забезпечення згідно з принципами і нормами міжнародного права, тим самим розглядаючи захист цих цінностей не тільки як загальнонаціонального завдання, але й також як міжнародного зобов'язання відповідної держави [74].

Водночас, інтеграційні процеси і створення міждержавних об'єднань не тільки мали значний вплив на розвиток і підвищення ефективності забезпечення захисту прав на національному рівні, а й сприяли формуванню та зміцненню систем гарантування прав і свобод на глобальному і регіональному рівнях, що зумовлено насамперед низкою чинників. По-перше, питання забезпечення і захисту прав і свобод людини стали активно виходити за межі національних меж, переставши бути винятковим суверенним правом держав, які визнали обов'язковою юрисдикцію міждержавних правозахисних установ, що спричинило необхідність взаємодії національних та наднаціональних структур у вирішенні багатьох правових ситуацій і пошуку взаємоприйнятних рішень у сфері регулювання прав людини. По-друге, індивіди і їх об'єднання отримали право звернення до міждержавних органів із захисту прав, тим самим отримавши можливість впливу на національне право через діяльність відповідних наднаціональних установ. По-третє, спостерігається збільшення масиву міжнародно-правових стандартів захисту прав в результаті вирішення спорів про право та тлумачення міжнародних норм у сфері прав і свобод, що вимагає їх імплементації в національні правопорядки і безпосереднього застосування в рамках діяльності внутрішньодержавних органів. По-четверте, механізми захисту прав і свобод стають все більш гнучкими і доступними в

зв'язку з розвитком і зміцненням інститутів судового контролю їх дотримання і на національному, і на міжнародному рівні та забезпеченням взаємозв'язку їх компетенції. По-п'яте, розуміння змісту прав і свобод, допустимих меж їх обмеження під впливом інтеграційних процесів і сприйняття практик правозахисних установ один одним стає більш уніфікованим і однаковим [75].

Протягом другої половини ХХ ст. відбувається активне формування систем захисту прав людини в межах різних міждержавних утворень. В результаті системи і механізми захисту прав в сучасному світі стали досить варіативними. При цьому їх своєрідність і унікальність зумовлюються процесом регіоналізації систем захисту прав у всьому світі. Відповідні регіональні системи захисту прав мають переваги відносно універсальних механізмів (насамперед тим, що існують в мажах ООН). Так, при забезпеченні прав і свобод людини регіональні міждержавні структури, поширюючи свою юрисдикцію на певну групу держав-учасників, більшою мірою враховують специфіку регулювання та захисту прав конкретних держав. Прийняті ними рішення, як правило, передбачають пошук деякої згоди (консенсусу) воль держав-учасниць, балансу їх національних традицій і цінностей. Будучи більш «наближеними» в силу культурно-історичних і просторово-правових особливостей до певних державах, такі міждержавні організації користуються достатньою довірою сторін, і, відповідно, їх рішення мають високу здатність до виконання в рамках національних правопорядків [76].

Водночас, сучасні процеси інформатизації та цифровізації зачіпають всі соціальні відносини, багато в чому змінюють сам характер соціальної взаємодії, переводячи значні його складові у віртуальну площину. А це, в свою чергу, вимагає теоретичного переосмислення традиційних юридичних понять, за допомогою яких описуються різноманітні соціальні інтеракції. Одним з таких понять є права людини та дитини, здатні фіксувати їх базові домагання, звернені до інших осіб, держави і суспільства. Сьогодні стверджується, що технологічні інновації не тільки вимагають реінтерпретації традиційних прав, а й зумовлюють появу їх нових категорій, які можуть бути визначені як *sui*

generis покоління цифрових прав.

У цьому контексті методологічно вірним буде питання з'ясування змісту категоріального апарату діалектики в застосуванні до віртуалізації та виникнення покоління цифрових прав дітей. Діалектичні можливості присутні у співвідносності таких категорій, як загальне – приватне, система – елемент, причина – наслідок, дають можливість окреслити співвідношення реального і віртуального, суб'єктивного і об'єктивного, суб'єктивного і суб'єктивного. Вагоме значення при цьому мають методи, що визначають структуру дослідження – це системний і структурно-функціональний методи. Системний метод дозволяє дати об'єктивну характеристику внутрішніх і зовнішніх зв'язків досліджуваних суб'єктів забезпечення прав, які проявляють себе і на загальному рівні адміністративно-правового забезпечення прав дітей в інформаційному середовищі, і власне віртуалізації як частини цього процесу [77].

Однак суттєві проблеми виникають навіть з самою назвою цих нових прав. У науковій літературі їх зазвичай називають інформаційними [78], цифровими [79], віртуальними [80], в англійській літературі йдеться про цифрові права (digital rights) [81], Інтернет-права (Internet rights) [82], право на комунікацію (right to communicate) [83], свободу з'єднання з будь-якою особою, в будь-який час, в будь-якому місці, для будь-яких цілей (freedom to connect – to anyone, anytime, anywhere, for anything) [84]. Іноді ці терміни використовують як синоніми, іноді акцентується певна специфіка прав, що охоплюються ними.

Жоден з цих термінів не можна визнати бездоганим. Інформаційні або комунікаційні права, які передбачають свободу отримання і поширення інформації, участі в процесах комунікації і захист персональних даних, не обов'язково пов'язані з використанням сучасних технологій, вони реалізуються і offline, і online, не випадково боротьба за їх міжнародне визнання почалася ще до ери Інтернету [85]. Термін «віртуальні права» має додаткову конотацію, що вказує на їх ніби нереальний характер, що навряд чи корисно для забезпечення відповідних прав. Інтернет-права, або мережеві права, висловлюють претензії

на доступ до мережі «Інтернет» і здійсненню в ній різних видів діяльності. Але сучасні цифрові технології вже сьогодні не обмежуються Інтернетом. Дослідники доводять більш загальне право – право на доступ до сучасних наукових і технологічних досягнень і користування перевагами, що виникають з них (right to benefit from advanced in science and technology) [86].

Варто звернути увагу на використання структурно-функціонального методу, що стає базисним для формування пропозицій щодо підвищення ефективності адміністративно-правового забезпечення прав дітей в інформаційному середовищі. Особливу вагомість в нашому дослідженні мають використані конкретні теоретичні методологічні принципи, розроблені зарубіжними і вітчизняними науковцями в застосуванні до процесів віртуалізації та адміністративно-правового забезпечення прав дітей в інформаційному середовищі [87].

У цьому контексті важливо також наголосити на тому, що участь дитини як суб'єкта правовідносин у інформаційному середовищі має свої особливості. На відміну від дорослих, коли участь їх стороною комунікаційних Інтернет відносин є допустимою, дитина у низці випадків може бути обмежена у такому, з огляду на відсутність певного обсягу дієздатності (у цьому випадку виникає проблема – встановлення відповідного віку суб'єкта). Отже у цьому випадку виникає питання ідентифікації особи суб'єкта та підтвердження його віку, що має бути однаковим і вирішуватися так само як і для дорослого суб'єкта.

Варто наголосити, що значна кількість Інтернет-ресурсів і сервісів пропонують або вимагають для їх використання пройти процедуру реєстрації. Вона необхідна, наприклад, для створення електронної поштової скриньки. Такі сервіси, як ICQ, різні он-лайн щоденники або блоги (LiveJournal, LiveInternet), соціальні мережі (Facebook, Instagram, Zoom, сервіси Google) не можна використовувати, не будучи їх зареєстрованим користувачем. У деяких інших випадках один сайт може містити загальнодоступну інформацію, але також надавати додаткові можливості зареєстрованим на цьому сайті користувачам. Крім того, для повноти і точності картини варто додати, що іноді реєстрація на

одному ресурсі може визнаватися і використовуватися на іншому ресурсі. Зокрема, це може бути реалізовано за допомогою популярної технології OpenID, яка дозволяє користувачеві використовувати єдині ім'я користувача і пароль для авторизації на будь-якому з сайтів, порталів, блогів і форумів, які підтримують цю технологію [88].

Проходження процедури реєстрації забезпечує можливість самостійно вибрати і вказати ім'я користувача (іноді його називають логіном), що забезпечує можливість ідентифікації користувача на цьому ресурсі, і пароль, що забезпечує ідентифікацію. Згодом, за рахунок унікальної комбінації імені користувача і пароля забезпечується авторизація на ресурсі.

Можна сказати, що для діяльності у віртуальному просторі Інтернету людина створює свій віртуальний образ чи віртуальну особу. За аналогією з реальною людиною, віртуальне обличчя матиме своє «ім'я», під яким діє (ім'я користувача), і аналог фотографія та підпис у посвідченні особи – пароль [89].

Віртуальна особа з точки зору права є юридичною фікцією. Вибір терміна «віртуальне обличчя» обумовлений певною аналогією цього поняття з поняттям юридичної особи, яке, згідно з однією з теорій, також є юридичною фікцією [90]. Юридична особа визнається суб'єктом права, хоча всі дії від її імені здійснюють фізичні особи. Фізичні особи засновують юридичні особи, тобто виступають суб'єктом, а юридичні особи-об'єкти в загальнонауковому розумінні категорій «суб'єкт» і «об'єкт».

Аналогічно, співвідношення віртуальної особи і реального суб'єкта, що стоїть за ним, буде двояким. Для зовнішнього суб'єкта «віртуальне обличчя» буде квазісуб'єктом, чинним не під ім'ям реального суб'єкта, але під «ім'ям» (ім'ям користувача) віртуальної особи. Віртуальна особа не є суб'єктом права, але може бути розглянута як суб'єкт деяких неправових відносин. Для того реального суб'єкта, який є оператором віртуальної особи, «віртуальне обличчя» буде швидше об'єктом. Так, в законодавстві США закріплено таке поняття, як «identity theft» (крадіжка ідентичності), тобто умисне незаконне вилучення, володіння або використання ідентифікації іншої особи [91]. Звісно ж, що під це

визначення буде підпадати участь в комунікаційних Інтернет-відносинах під чужим ім'ям користувача без згоди власника даного імені користувача. За аналогією з тим, що визнання правом такого злочину, як крадіжка власності, неможливо без визнання права власності, можна зробити висновок, що має існувати право на ідентичність. Можливо, було б точніше в описаному випадку говорити про право на віртуальне обличчя і крадіжці віртуального особи. Право на віртуальне людина є певним аналогом права власності, який передбачає можливість володіти, користуватися і розпоряджатися віртуальним обличчям. Під правом на ідентичність в комунікаційних Інтернет-відносинах пропонується розуміти виключне право суб'єкта створювати віртуальне обличчя з ім'ям користувача, що збігається з ім'ям цієї особи або однозначно вказує на це особа. Винятковість права означатиме заборону іншим суб'єктам за допомогою своїх віртуальних осіб видавати себе за даного суб'єкта в комунікаційних Інтернет-відносинах. Існуюча в комунікаційних Інтернет-відносинах анонімність може бути осмислена як реалізація права на анонімність, тобто права на вибір імені користувача, яка збігається з офіційним ідентифікатором (прізвищем, ім'ям та по батькові), та права не повідомляти, якого суб'єкта належить дане віртуальне обличчя. Зрозуміло, право на анонімність має обмежуватися випадками, коли воно не вступає в конфлікт з публічними інтересами.

Існує більш надійний і достовірний спосіб встановлення особи суб'єкта комунікаційних Інтернет-відносин – застосування електронного цифрового підпису [92].

У законодавстві України ця можливість передбачена Законом «Про електронні довірчі послуги» від 5 жовтня 2017 року [93]. У ньому вказано, «автентифікація – це електронна процедура, яка дає змогу підтвердити електронну ідентифікацію фізичної, юридичної особи, інформаційної або інформаційно-телекомунікаційної системи та/або походження та цілісність електронних даних» [94]. Водночас, вказаним Законом визначено, що «електронна ідентифікація – процедура використання ідентифікаційних даних

особи в електронній формі, які однозначно визначають фізичну, юридичну особу або представника юридичної особи» [93].

Закон, окрім іншого, дає визначення засобу електронної ідентифікації, під яким розуміється – «носій інформації, який містить ідентифікаційні дані особи і використовується для автентифікації особи під час надання та/або отримання електронних послуг» [93].

Особливо необхідно звернути увагу на поняття «ідентифікація особи», яку в Законі визначено як процедуру використання ідентифікаційних даних особи з документів, створених на матеріальних носіях, та/або електронних даних, в результаті виконання якої забезпечується однозначне встановлення фізичної, юридичної особи або представника юридичної особи [95].

Необхідно зауважити, що інші терміни в Законі «Про електронні довірчі послуги» [93] вживаються у значеннях, наведених у Цивільному кодексі України [96], законах України «Про електронні документи та електронний документообіг» [97], «Про захист інформації в інформаційно-телекомунікаційних системах» [98], «Про стандартизацію» [99], «Про технічні регламенти та оцінку відповідності» [100], «Про наукову і науково-технічну експертизу» [101], «Про Національний банк України» [102].

В контексті адміністративно-правового забезпечення прав дітей в інформаційному середовищі доцільно було б створити механізм ідентифікації дитини у віртуальному просторі за аналогією вказаної вище ідентифікації. На нашу думку, це дозволить не лише забезпечити інформаційні права дитини, зокрема, право на приватність, але й забезпечити захист від можливих ризиків, що виникають в інформаційному середовищі.

Водночас, варто звернути увагу й на те, що деякі суспільні відносини в силу їх врегульоване правом набувають додаткові якісні характеристики, стаючи правовідносинами. Тобто суспільні відносини дихотомічно розпадаються на правові відносини і неправові відносини.

Найважливіше питання, яке хвилює зараз теоретиків і практиків, що спеціалізуються у сфері правового регулювання Інтернету, це знаходження

критеріїв встановлення меж правового регулювання Інтернет-відносин. Іншими словами, необхідно науково визначити, які відносини підлягають правовому регулюванню, а які доцільніше залишити в сфері саморегулювання.

Нині в більшості досліджень розглядаються приватні питання правового регулювання окремих аспектів використання Всесвітньої мережі. Так, у великих комплексних дослідженнях, розглядаються такі питання: авторські та інші інтелектуальні права на об'єкти, розміщені в Інтернеті (зокрема, на доменні імена); правовий режим сайту як об'єкта права; процесуальні аспекти доказування і статус електронних доказів; конфіденційна інформація (зокрема, персональні дані) в Інтернеті; юрисдикція держав; відповідальність провайдерів; реклама в Інтернеті і особливості комерційної діяльності з його використанням; відповідальність за порушення виняткових прав, поширення спаму (небажаних розсилок), за посягання на честь, гідність, ділову репутацію.

Деякі вчені говорять про концепцію «кіберправа», покликаної дати принципові відповіді на питання, пов'язані із взаємодією права (регулятора) і Інтернету (регульованого середовища), виходячи із загальних властивостей і можливостей права як соціального регулятора і специфіки, що визначається принципами архітектури Інтернету і особливостями взаємодії в ньому суб'єктів. Але при цьому вони тільки окреслюють шлях побудови такої концепції і дають перелік питань, на які треба для цього відповісти.

Інтернет-правовідношення можна визначити як Інтернет-відношення, врегульоване правом. Воно може бути будь-якого виду: і комунікаційним, і об'єктним. Тому класифікацію Інтернет-відносин можна експлікувати на Інтернет-правовідносини, кажучи, таким чином, про інформаційні комунікаційні Інтернет-правовідносини, сигнальні комунікаційні Інтернет-правовідносини тощо.

При такому підході виходить, що Інтернет-правовідносини не є підмножиною інформаційних відносин, як вважають деякі вчені. Наприклад, дехто вважає Інтернет-відносини частиною інформаційних відносин, що виникають, змінюються і припиняються в кіберпросторі. Згадуваний нами

В. А. Копилов, розглядаючи правові проблеми Інтернету, зупиняється тільки на інформаційних правовідносинах в Інтернеті і розглядає їх як підмножину інформаційних правовідносин, що виникають у віртуальному середовищі інформаційної сфери. Ми вважаємо, що це не зовсім вірно. Відповідно до поглядів, викладеним в підручниках, які можна вважати сформованими, класичними, інформаційні правовідносини – це врегульовані інформаційно-правовою нормою суспільні відносини в інформаційній сфері, тобто відношення з приводу таких об'єктів, як інформація, інформаційні технології, інформаційні системи тощо. Варто зауважити, що об'єкт інформаційних відносин – це інформація. Для порівняння, Інтернет-правовідносини, як вони розуміються нами, регулюються не тільки інформаційно-правовими нормами, але різними нормами права. Об'єкти комунікаційних Інтернет-відносин (і відповідних їм правовідносин) не обов'язково пов'язані з інформацією, інформаційними технологіями та інформаційними правами, вони можуть бути будь-якими. Звісно ж, що такий підхід, коли під Інтернет-правовідносинами розуміються тільки правовідносини з приводу інформації, що складаються за допомогою Інтернету.

Оскільки вважається, що правовідносини – це правова форма суспільних відносин, то в широкому сенсі Інтернет-правовідносинами можна вважати будь-яке Інтернет-відношення, врегульоване правом (підпадає під дію права). Однак коло Інтернет-відносин, як ми визначили його, досить широкий. Виділені таким чином Інтернет-правовідносини будуть поняттями, вузькими за змістом і широкими за обсягом. І не завжди в такому ставленні Інтернет буде юридично значимим елементом, тобто елементом правової норми. Інтернет може ставитися до тієї частини змісту суспільних відносин, яка не входить у зміст відповідних правовідносин.

Під Інтернет-правовідносинами у вузькому сенсі пропонується розуміти Інтернет-відносини, що регулюються правовими нормами, що включають вказівку на Інтернет (тобто такими, де Інтернет присутній в структурі норми права). Інтернет-правовідносини у вузькому сенсі мають особливий інтерес і

значення, так як норми права, на основі яких вони виникають, повинні бути спеціально розроблені для цілей Інтернет-відносин. У літературі пропонується об'єднати ці норми в спеціальний міжгалузевий інститут права – Інтернет-право.

1.3 Вплив інформаційних технологій на особистість дитини та її права в умовах формування інформаційного суспільства

Безупинна трансформація інформаційного середовища сприяє глобальному розповсюдженню інформації, що не завжди має позитивні наслідки. Інформаційні мережі переповнені різноманітними можливостями, за якими приховується незліченна кількість загроз стосовно конфіденційності, і, особливо, захисту прав дітей, як найвразливіших користувачів інформаційного середовища. Зазначимо, що саме адміністративно-правова галузь найширше охоплює та регулює правовідносини в яких одним із суб'єктів виступає дитина. На сучасному етапі формування безпечного для дитини інформаційного середовища відсутня цілісна адміністративно-правова система, в якій було би закріплено усі аспекти регулювання та дотримання прав дитини в інформаційному просторі. Важливим інструментом забезпечення прав дитини виступають адміністративно-правові режими.

Досліджуючи адміністративно-правові режими захисту дітей в інформаційному середовищі необхідно зазначити, що в національному законодавстві відсутній єдиний уніфікований законодавчий акт, дія якого була би направлена на захист прав дитини, зокрема і на захист конфіденційності її персональних даних [103].

Ю. П. Пацурківський зазначає, що: «правові режими, встановлені нормативно-правовими актами різних рівнів, найчастіше не діють через недостатню чіткість формулювань, відсутність необхідних елементів, що забезпечують реалізацію правового режиму, низький рівень юридичної техніки і, як наслідок, не розроблену теоретичну основу» [104, с. 107]. У рамках нашого

дослідження вважаємо, що саме адміністративно-правовий режим забезпечення конфіденційності персональних даних дитини потребує особливої уваги.

Для початку проведемо аналіз сформульованих визначень поняття «адміністративно-правовий режим» у науковій літературі.

Адміністративно-правовий режим за своєю суттю має галузеву природу. Його особливість полягає у наповненні загальнообов'язковими приписами, заборонами та розпорядженнями.

Д. Бахрах, наводячи визначення адміністративно-правового режиму, говорить про поєднання адміністративно-правових засобів регулювання, опосередкованих централізованим порядком, імперативним методом юридичної дії, яка виражається в тому, що суб'єкти правовідносин за своїм статусом займають юридично нерівні позиції [105, с. 102].

На думку О. В. Вакарюк, правовий режим галузі права є сукупністю юридичних засобів регулювання – галузевим юридичним інструментарієм, – опосередкованих галузевим методом правової дії, яка базується на принципах, специфічних для даної галузі [106, с. 198].

В. Я. Настюк зазначає, що визначальною метою і головним призначенням адміністративно-правових режимів є створення на шляху правопорушників надійних організаційно-правових бар'єрів, які б мінімізували, а у деяких випадках й повністю виключали досягнення злочинних цілей відповідними суб'єктами. [107, с. 23].

С. В. Ківалов характеризує адміністративно-правовий режим як самостійний правовий інститут з організаційними забезпечувальними елементами, спрямований на встановлення оптимальних, з точки зору держави, відносин у конкретній, порівняно вузькій, однак життєво-важливій сфері, яка забезпечує безпеку особи, суспільства і держави [108, с. 347]. На нашу думку саме таке визначення дозволяє виявити особливості юридичного регулювання певної ділянки діяльності (у нашому випадку – правовідносини в інформаційному середовищі) і специфіку застосування правового інструментарію.

Адміністративно-правовий режим регулювання правовідносин в інформаційному середовищі включає в себе: право доступу до інформації; право використання інформації в якості суб'єкта правових відносин; право надання та поширення інформації; право володіння інформацією. Реалізація та захист прав дитини в інформаційному середовищі залежить від її правосуб'єктності.

Основоположна правосуб'єктність дітей в Україні забезпечується Конституцією України і чинним законодавством за наявності спеціального механізму реалізації правових можливостей дитини.

Зауважимо, що в українському законодавстві відсутні вікові межі для встановлення правосуб'єктності дитини в інформаційному середовищі. Тому такі механізми реалізації та захисту в інформаційному середовищі прав дитини здійснюються через правосуб'єктність батьків або осіб, які наділені такою правоздатністю по відношенню до дитини.

До прикладу, для створення облікового запису (персонального кабінету) у певній соціальній мережі або на іншій віртуальній платформі дитина повинна досягнути відповідного віку. Так корпорація Google встановила вікове обмеження на рівні досягнення 13 років, якщо інше не передбачено законодавством країни громадянином якої є дитина [109]. У соціальній мережі Periscope самостійно керувати обліковим записом дитина може з 16 років [110].

Як показує практика, здебільшого, діти створюють свої облікові записи на відповідних платформах, надаючи неправдиву інформацію (збільшення свого віку) при реєстрації або відкрито поширюють персональну інформацію, не усвідомлюючи до яких наслідків це може призвести.

За статистичними даними досліджень, які були проведені Уповноваженим Президента України з прав дитини спільно з Міжнародним союзом електрозв'язку, виявилось, що майже 40% опитаних дітей мають створені облікові записи в соціальних мережах не досягнувши відповідного віку та без відповідного дозволу з боку батьків. Відповідно 58% батьків зазначили, що їх діти є активними користувачами інтернету і лише 25% з них –

використовують так звані «сервіси батьківського контролю» на пристроях дітей. Тобто це означає, що лише один з чотирьох батьків вживає заходи безпеки дитини в Інтернет-середовищі. Інші батьки свідомо цього не роблять, або взагалі не знають про їх існування, або не вміють цього робити [111].

У регламенті захисту персональних даних, який вступив у дію у 2018 р. Європейським парламентом і Радою Європейського Союзу (General Data Protection Regulation), зазначено, що діти потребують особливого захисту в питанні персональних даних, оскільки вони можуть бути менш обізнаними про відповідні ризики, наслідки та гарантії, а також про свої права щодо опрацювання персональних даних. Такий особливий захист повинен, зокрема, застосовуватися до використання персональних даних дітей для цілей маркетингу або створення профілів особистості чи користувача та збирання персональних даних щодо дітей під час користування послугами, що пропонують безпосередньо дитині. Згоду особи, що несе батьківську відповідальність, не можна вимагати в контексті надання профілактичних або консультаційних послуг безпосередньо дитині. Також у ньому зазначено, що з огляду на те, що діти потребують особливого захисту, будь-яку інформацію та повідомлення, у випадку, якщо опрацювання призначено для дитини, необхідно формулювати чітко і просто, щоб дитина могла легко зрозуміти [112].

В контексті цього питання потрібно вказати на ще один важливий документ, розроблений Радою Європи, Стратегію з прав дитини на 2016-2021 рр., в якій акцентовано увагу, власне, на правах дітей в інформаційному середовищі, і, зокрема, у Інтернет-просторі [113]. Ця стратегія у 2018 р. була підкріплена Рекомендацією CM / Rec (2018) 7 Комітету міністрів державам-членам про принципи дотримання, захисту та реалізації прав дитини в цифровому середовищі [114], в якій рекомендовано на державному рівні слід впроваджувати всебічний стратегічний та скоординований підхід, заснований на співробітництві із зацікавленими сторонами, що інформує та залучає всіх відповідних зацікавлених сторін, включаючи національні, регіональні та місцеві правоохоронні та інші органи влади, освітні та соціальні служби,

незалежні правозахисні установи, правоохоронні органи, професіоналів, які працюють як для дітей, так і з дітьми, громадянське суспільство, у тому числі організації, що керують дітьми та молоддю, підприємствами, галузевими асоціаціями, дослідниками, сім'ями та дітьми, відповідно до їх ролей та функцій; посилити відповідальність регуляторних органів за розроблення, впровадження та посилення стандартів та керівних принципів, що стосуються прав дитини в цифровому середовищі; розробляти та впроваджувати політику, яка підтримує освітніх, культурних та інших інституційних постачальників корисних ресурсів для дітей, щоб зробити їх доступними для дітей, батьків та опікунів у цифровому середовищі.

Проаналізувавши адміністративно-правові аспекти захисту прав дітей в інформаційному середовищі, зазначимо, що, дітям потрібен спеціальний захист в інформаційному середовищі, і їх потрібно навчати, як варто уникати небезпеки та отримати максимальну користь від невичерпних можливостей віртуального простору. Для цього дітям потрібно стати повноцінними освіченими цифровими громадянами. Задля забезпечення конфіденційності дитини у інформаційному середовищі, на національному рівні необхідно законодавчо визначити чіткі межі набуття дитиною правосуб'єктності в інформаційному середовищі. А також, враховуючи положення Стратегії Ради Європи з прав дитини на 2016-2021 рр. та розроблених на її основі рекомендацій, необхідно вдосконалювати державну політику у сфері захисту прав дітей в інформаційному середовищі [115]. Зокрема, необхідно підвищувати обізнаність дітей про свої права та обов'язки в online-просторі, а також про правила використання технологічних інструментів; проводити навчальні, просвітницькі та комунікаційні кампанії, спрямовані на всіх учасників правовідносин інформаційного середовища.

1.4 Поняття та зміст прав дітей в інформаційному середовищі та їх класифікація

Сучасний етап розвитку суспільства та держави найвищими цінностями проголошує права людини будь-якого віку. Історичне минуле, коли вперше питання про права людини були підняті на державному рівні, відноситься до XVIII століття. Проте, для виділення з-поміж них прав дитини знадобилось ще два століття. Протягом тисячоліть діти розглядалися як майбутні члени суспільства. У міру становлення уявлень про самоцінність людської особистості в дітях стали бачити не тільки об'єкт виховного впливу, а й рівноправного партнера суспільних відносин. Надбанням такого розуміння є те, що дитина стала розглядатися як особистість, яка наділена гідністю, як дорослий з різницею в тому, що повнолітній може захищати свої інтереси самостійно, а дитина змушена звертатися за допомогою до тих, хто повинен забезпечувати її права. У цьому полягає специфіка механізму забезпечення прав дітей в інформаційному середовищі.

Багатоманітність сфер та аспектів прояву суб'єктивних прав і свобод людини і громадянина зумовлює їх різний характер та можливість класифікації за певними критеріями. Відповідно до еволюції розвитку права людини розподіляють на:

а) права першого покоління, тобто політичні, громадянські та особисті права;

б) права другого покоління як комплекс соціально-економічних прав, що стали результатом втілення загальнолюдських цінностей та соціально-демократичних ідей і були закріплені у документах ООН;

в) права третього покоління – це комплекс колективних прав, висунутих країнами, які звільнилися від колоніальної залежності та визначили свою політику як миролюбну, суверенну, незалежну, засновану на принципах самовизначення і територіальної цілісності.

У сучасній юридичній літературі з'явилися ідеї щодо можливості

виділення в окрему групу прав четвертого покоління – прав людства. Серед них називають право на мир, екологічні, інформаційні права, право на ядерну безпеку тощо [116, с. 116-122].

У контексті нашого дослідження передусім необхідно констатувати, що загалом Конституція України містить у собі понад 20 правових норм, які безпосередньо чи опосередковано встановлюють інформаційні права та свободи людини і громадянина, або тією чи іншою мірою мають інформаційний характер [117], серед яких передусім положення ст. ст. 15, 31, 32, 34, 35, 41, 57, згадані вище:

- свобода від цензури (ст. 15 Конституції України).
- право на таємницю листування, телефонних розмов, телеграфної та іншої кореспонденції (ст. 31 Конституції України);
- право на недоторканість особистого і сімейного життя (ст. 32 Конституції України);
- право на свободу думки і слова, на вільне вираження своїх поглядів і переконань (ст. 34 Конституції України);
- право на свободу світогляду та віросповідання (ст. 35 Конституції України);
- право володіти, користуватися і розпоряджатися своєю власністю, результатами своєї інтелектуальної, творчої діяльності (ст. 41 Конституції України);
- право на вільний розвиток своєї особистості (ст. 23 Конституції України);
- право на повагу до гідності (ст. 28 Конституції України);
- право на свободу об'єднання (ст. 36 Конституції України);
- право брати участь в управлінні державними справами (ст. 38 Конституції України);
- право на зібрання (ст. 39 Конституції України);
- право на звернення до органів державної влади та місцевого самоврядування (ст. 40 Конституції України);

- свобода літературної, художньої, наукової творчості (ст. 54 Конституції України);
- право знати свої права та обов'язки (ст. 57 Конституції України) та інші [117].

Інформаційні права належать до молодого покоління прав людини. Вплив трансформаційних процесів соціуму вказує на важливу роль інформаційних прав для реалізації та захисту правового статусу людини.

У цьому контексті, Н. Ортинська зазначає, що право на доступ до інформації має для неповнолітнього свої особливості, оскільки, враховуючи його моральну незрілість, правова політика держави повинна бути спрямована на обмеження отримання неповнолітнім інформації, яка негативно впливатиме на емоційний чи фізичний стан. Проте якщо йдеться про неповнолітню особу, інформаційні права мають особливості забезпечення та реалізації. Інформаційні права неповнолітніх є ефективною формою соціалізації у демократичному суспільстві, показником активної громадянської позиції підростаючого покоління і своєрідним показником розвитку особистості. Європейська конвенція про здійснення прав дітей визнає, що дітям для підтримки прав та найвищих інтересів має надаватися відповідна інформація та, що думкам дитини має приділятися належна увага [118, с. 170-171].

Перш ніж з'ясувати юридичну природу механізму забезпечення прав дітей в інформаційному середовищі зокрема, звернемося до аналізу механізму захисту прав людини взагалі, де цей термін у різних авторів отримав різне тлумачення.

Державно-правовий механізм охорони основних прав і свобод громадян – це система конституційно-правових норм, структура державних органів, різноманітні політико-правові, соціально-економічні та соціально-психологічні чинники, форми та методи, способи, умови, засоби здійснення правових норм щодо встановлених процедур і принципів [119, с. 1012].

Механізм захисту суб'єктивного права і законних інтересів, на нашу думку, це взята в єдності система правових засобів, за допомогою якої

забезпечується відновлення порушених суб'єктивних прав, захист охоронюваних законом інтересів, вирішення правових спорів і усунення інших перешкод в реалізації суб'єктивних прав. Механізм соціально-юридичного захисту прав людини – це певна система засобів і чинників, що забезпечують необхідні умови поваги до всіх прав і основних свобод людини, що впливають із гідності, властивої людській особистості, є суттєвими для вільного та повного розвитку. Головна мета функціонування механізму – це захист суб'єктивних прав людини та громадянина.

Як зазначає Н. Опольська, підхід щодо механізму дає змогу розглянути забезпечення прав та свобод людини у двох вимірах: статичному та динамічному. Досліджуючи це поняття як статичне явище, можна охарактеризувати його структуру, сукупність складових елементів [120, с. 194].

До завдань механізму входить охорона, захист, відновлення порушених прав, формування загальної та правової культури населення. Однак, аналізована юридична категорія потребує узагальнення і уточнення. На нашу думку, під механізмом захисту прав і свобод людини та громадянина, необхідно розуміти встановлену та гарантовану законом систему забезпечення правового статусу особи, що включає впорядковану діяльність органів публічної влади, недержавних правозахисних організацій, самостійну реалізацію суб'єктивних прав і свобод, функціонування яких спрямоване на попередження, припинення та відновлення порушених прав і свобод при дотриманні належного балансу публічних і приватних інтересів.

Що стосується механізму забезпечення прав дітей в інформаційному середовищі, то в цьому випадку, з погляду на дослідження Н. Лесько, «Адміністративно-правове забезпечення формування та реалізації державної політики у сфері захисту дітей від насильства та інших протиправних дій», – правозахисний механізм неповнолітніх – це система взаємодіючих соціальних і правових засобів, що застосовуються для забезпечення прав [121].

У цьому випадку автор акцентує увагу на системі засобів соціального та правового забезпечення прав дитини. Під соціальним забезпеченням слід

розуміти систему економічних, організаційних, правових заходів, які гарантуються державою та забезпечують неповнолітнім громадянам умови для подолання важких життєвих ситуації. Поняття правового захисту трактується як забезпечення прав і законних інтересів юридичними засобами.

Варто зазначити, що дефініція «соціальне забезпечення» набагато ширше поняття «правове забезпечення», оскільки останнє входить в категорію першого, виходячи з того, що юридичні засоби – частина соціальної системи регулювання та впливу на суспільні відносини, в тому числі у питаннях забезпечення прав, охорони та захисту особи [122].

Спеціальний механізм забезпечення прав дітей, у тому числі в інформаційному середовищі, в Україні, включає напрями:

– заходи забезпечення прав дітей в інформаційному середовищі при здійсненні діяльності у галузі освіти та виховання, що реалізуються шляхом створення з ініціативи неповнолітніх громадських об'єднань (організацій) за місцем навчання; проведення дисциплінарного розслідування діяльності працівників закладів освіти, які порушують і обмежують права неповнолітніх учнів, проведення в позаурочний час зборів з питань захисту прав;

– забезпечення прав неповнолітніх на охорону здоров'я, які здійснюють через надання дітям безкоштовної медичної допомоги та медичної діагностики, проведення лікувально-оздоровчої роботи, в тому числі диспансерного спостереження, медичної реабілітації дітей-інвалідів та дітей, які страждають хронічними захворюваннями, санаторно-курортне лікування дітей, профілактичні заходи щодо позбавлення ігрової та Інтернет залежності;

– захист прав і законних інтересів неповнолітніх громадян у сфері професійної орієнтації, професійної підготовки та зайнятості. Такий вид передбачає заходи, пов'язані із забезпеченням професійної орієнтації, професійної підготовки дітей, які досягли 14-ти річного віку. У разі прийому на роботу дітей, які досягли 15-ти річного віку, їм гарантують винагороду за працю, охорону праці, скорочений робочий день, відпустка, а працівникам молодше 18-ти років надаються пільги при поєднанні роботи з навчанням,

проведення щорічного обов'язкового медичного огляду тощо;

– захист прав дітей на відпочинок і оздоровлення, що реалізується через збереження та розвиток установ, діяльність яких спрямована на відпочинок і оздоровлення дітей;

– захист прав і законних інтересів дитини при формуванні соціальної інфраструктури для дітей, у тому числі інформаційної, що здійснюється за допомогою експертної оцінки і обліку нормативів будівництва об'єктів соціальної інфраструктури для дітей, використання цих об'єктів тільки за прямим призначенням;

– захист дитини від інформації, пропаганди та агітації, що завдають шкоди здоров'ю, моральному та духовному розвитку, що реалізується шляхом вжиття заходів, в тому числі захисту від національної, соціальної нетерпимості, від реклами алкогольної продукції та тютюнових виробів, від пропаганди соціальної, расової, національної та релігійної нерівності, від поширення друкованої продукції, аудіо та відеопродукції, що пропагує насильство та жорстокість, порнографію, наркоманію, токсикоманію, антигромадську поведінку [121, с. 270];

– захист прав дітей, які перебувають у важкій життєвій ситуації, яка здійснюється шляхом соціальної реабілітації, судового захисту прав, позасудових процедур з урахуванням забезпечення пріоритету особистого та соціального благополуччя дитини, особливостей віку та соціального стану неповнолітнього.

На думку Т. Перуна, механізм є категорією теорії права, яка повинна відображати момент «руху правової форми», спосіб її функціонування і систему юридичних засобів впливу, які в сукупності складають правове регулювання [122, с. 90].

Конструкція механізму забезпечення прав дітей в інформаційному середовищі включає: нормативну визначеність (закріплення в нормативно-правовому акті); органи (систему органів) публічної влади, наділені функціями забезпечення прав дітей в інформаційному середовищі; систему показників,

звітності та централізованого збору інформації, що відображає стан практики адміністративно-правового забезпечення прав дітей в інформаційному середовищі; спеціальні заходи адміністративно-правового забезпечення прав дітей в інформаційному середовищі; наявність норм, що передбачають юридичну відповідальність за посягання на охоронювані відносини; інші заходи забезпечення прав дітей в інформаційному середовищі, пов'язані з соціальною адаптацією; спрямовані на інформування про негативні наслідки (правові, медичні, соціальні тощо), антисоціальні явища; спрямовані на зміцнення та захист інституту сім'ї; заборона пропаганди та реклами антисоціальних явищ; взаємодія органів виконавчої влади з громадськістю (в тому числі волонтерськими організаціями); спеціалізовану соціальну допомогу; психологічне забезпечення прав дітей в інформаційному середовищі; духовне (релігійне) забезпечення прав дітей в інформаційному середовищі [123].

Стосовно об'єктів забезпечення вчені виділяють різні ознаки. Об'єкт забезпечення повинен володіти такими ознаками: реально існувати незалежно від волі та свідомості громадян, становити для особи, суспільства та держави певну цінність, благо; відчувати потребу в охороні, бути захищеним від протиправних та інших дій, погроз будь-якого характеру; на нього поширюється суверенітет держави, його забезпечення є внутрішньою справою держави; він повинен знаходитися у взаємодії з суб'єктом забезпечення і охорони, який встановлює правовий режим; повинен передбачатися нормами права; забезпечення права повинно носити предметний характер [124, с. 247-248].

Забезпечення прав дітей в інформаційному середовищі як об'єкт має на увазі наявність соціальних благ, визнаних державою та захищених органами публічної влади, за посягання на які передбачається можливість застосування заходів державного захисту. Характеризуючи елементи конструкції адміністративно-правового забезпечення прав дітей в інформаційному середовищі, необхідно підкреслити, що одним з них є нормативна визначеність. Базові, вихідні положення закріплюються в основних законах держав, що

дозволяє спочатку вважати права дітей в інформаційному середовищі об'єктом конституційно-правового захисту.

У конституціях, передусім, знаходять відображення відносини, пов'язані з правами громадян, їх забезпеченням. Відносини встановлені на конституційному рівні орієнтовані на морально-етичні установки суспільства і одночасно визначають вектор його розвитку. Можна запропонувати таку градацію груп норм, що регламентують забезпечення прав дітей в інформаційному середовищі, відповідно цільової спрямованості та функціям [125].

Групи норм, в яких права дітей системно вказується як мета забезпечення поряд з іншими базовими для держави об'єктами захисту, такими як основи конституційного ладу, здоров'я, права та законні інтереси інших осіб, забезпечення оборони країни та безпеки держави.

Групи норм, в яких права дітей закріплюються як єдиний родовий об'єкт посягання при вчиненні злочинів і адміністративних правопорушень. Конкретні різновиди посягань виражають об'єктивну сторону правопорушень, відповідні суспільні відносини охороняють санкції.

Групи норм, спрямовані на захист моральності неповнолітніх. Відповідно до Закону України «Про охорону дитинства» до повноважень органів державної влади України на здійснення гарантій прав дитини відноситься вибір пріоритетних напрямів діяльності щодо забезпечення прав і законних інтересів дитини, охорони здоров'я та моральності визначеної Законом України «Про захист суспільної моралі» [126; 127].

У вказаних законах сформульовано поняття інформаційної безпеки дітей; конкретизовані види інформації, що завдає шкоди здоров'ю та розвитку дітей; викладено порядок класифікації інформаційної продукції; визначені державні органи та громадські об'єднання, уповноважені здійснювати нагляд і контроль за дотриманням цього законодавства; встановлені вимоги для експертів, які здійснюють проведення експертизи інформаційної продукції.

Групи норм, що передбачають обмеження в професійній діяльності у

зв'язку з наявністю судимості за вчинення злочинів проти суспільної моралі. Кодекс законів про працю України містить заборону на допуск до педагогічної діяльності осіб, які мають або мали судимість або піддавалися кримінальному переслідуванню.

У реалізації розглянутого механізму забезпечення прав дітей, у тому числі в інформаційному середовищі існує низка проблем, які заслуговують уваги в контексті нашого дослідження [128].

Перша проблема полягає в тому, що, незважаючи на значний масив нормативних актів, так чи інакше пов'язаних з регулюванням прав дитини, спеціалізоване законодавство, що стосується неповнолітніх, не дає повного або вичерпного переліку державних органів і установ, які здійснюють державну політику в інтересах дітей, не є можливим визначити суб'єктів, відповідальних за соціально-правове становище неповнолітніх в Україні.

Друга проблема полягає у відсутності взаємодії органів держави, покликаних забезпечувати права дитини. Хоча, в реальності, така взаємодія має відбуватися при співпраці органів управління соціальним захистом населення, органів управління освітою, органів опіки та піклування, органів у справах молоді, органів управління охороною здоров'я, органів служби зайнятості, Національної поліції, інститутами Уповноваженого Президента з прав дитини, Уповноваженого Верховної ради України з прав людини.

Однак, на жаль, доводиться констатувати, що всі ці ланки державного апарату та місцевого самоврядування нині не вдається з'єднати в один ланцюжок, розподілити між ними компетенцію за гілками та рівнями влади, виключивши одночасно дублювання та паралелізм у роботі [129].

Водночас, можна сформулювати й третю проблему, що створює труднощі для ефективності дії правового захисту прав дитини. Немає єдиної системи орієнтованої тільки на вирішення проблеми захисту прав дитини. Сьогодні захист прав неповнолітніх громадян в Україні реалізується різними суб'єктами в різних формах, на різних щаблях і рівнях захисту (міжнародному, державному, регіональному, місцевому).

Окреслене коло проблем в галузі забезпечення прав дітей в інформаційному середовищі в Україні далеко не вичерпане та може бути продовжене. Проте, перераховані вище проблеми дозволяють констатувати той факт, що в Україні нині назріла необхідність вдосконалення правового механізму забезпечення прав дітей в інформаційному середовищі [130].

Тому, в цьому контексті слід звернутися до позитивного зарубіжного досвіду в окресленій галузі, де в різних країнах існують спеціальні механізми захисту інтересів дітей. Одним з інструментів захисту прав дитини в низці зарубіжних країн (США, Канаді, Великій Британії, Бельгії, Франції, Польщі та інших країнах Європейського Союзу) є формування особливого порядку судочинства щодо неповнолітніх, які вчинили протиправні дії – ювенальна юстиція, що є особливою системою правосуддя для неповнолітніх.

Основною доктриною цієї системи є те, що держава виступає як попечитель або відповідальна особа за неповнолітніх, захищаючи їх від небезпечної поведінки і шкідливого оточення. Нині ювенальні суди діють більше ніж у 60 країнах світу.

Функцію захисту дітей від сімейного насильства у багатьох країнах Європейського Союзу виконують правоохоронні органи у співпраці з органами опіки, піклування, місцевого самоврядування та фахівцями з соціальної роботи. У них є досвід постійної та повсякденної роботи з сім'ями, які потрапляють в скрутне і навіть небезпечне становище. Соціальний працівник має законне право висунути до винних суворі вимоги [131].

У Німеччині, Голландії, Великобританії фахівці із соціальної роботи наділені широкими повноваженнями (щодо порушення кримінального провадження та клопотання про позбавлення батьківських прав) [132].

Однак ідея створення ювенальних судів на практиці носить суперечливий характер. У колах ділової громадськості та з-поміж населення розгортаються дискусії та суперечки з цього питання. Формування дієвого правозахисного механізму неповнолітніх в Україні передбачає тривалий процес, де кінцева мета повинна припускати створення такої ювенальної системи забезпечення прав

дітей, у тому числі в інформаційному середовищі, яка відповідає міжнародним стандартам.

Законодавець, встановлюючи об'єкт механізму забезпечення прав дітей в інформаційній сфері, виходить із широти цього поняття, включає різні елементи, у тому числі ювенальну юстицію.

Отже, узагальнюючи викладене вище можемо зробити висновок, що забезпечення прав дітей в інформаційному середовищі як об'єкт правового захисту охоплює сукупність соціальних благ, визнаних державою, які захищаються органами публічної влади, загроза яким тягне можливість застосування заходів державного примусу. Система забезпечення прав дітей в інформаційному середовищі складається з різнорідних суб'єктів, уповноважених застосовувати заходи, спрямовані на забезпечення умов морального і духовного благополуччя дітей, заходи психічного примусу, адміністративної відповідальності, які реалізуються через адміністративно-правовий механізм забезпечення. Необхідними умовами ефективного механізму забезпечення прав дітей в інформаційному середовищі є закріплення в Конституції України, попередження та мінімізації загроз. Конституційна вимога про гарантії забезпечення прав дітей, у тому числі в інформаційному середовищі прямо сформульована в нормах Закону України «Про захист дитинства». Проведений аналіз дає підстави стверджувати, що законодавець, встановлюючи права людини в інформаційному середовищі як об'єкт правового захисту, виходить із широти цього поняття. Ця обставина є суттєвою підставою реалізації потенціалу застосування відповідного адміністративно-правового механізму забезпечення прав дітей в інформаційному середовищі, але у межах обмежень встановлених чинним законодавством.

Висновки до розділу 1

Підсумовуючи проведений у першому розділі аналіз теоретико-методологічного підґрунтя дослідження адміністративно-правового

забезпечення прав дітей в інформаційному середовищі можемо зробити декілька висновків.

1. Зазначено, що формування інформаційного суспільства справило особливий вплив на забезпечення прав дитини. Характерною особливістю інформаційного суспільства стало повсюдне використання ІКТ, особливим видом яких став Інтернет, з появою якого ми можемо мовити про формування нового виду прав людини загалом, та дитини, зокрема, – інформаційних або цифрових. Поява і поширення Інтернету відкрили для суспільства і держави широкі можливості, а також зумовили виникнення нових викликів та відповідних обов'язків.

2. Констатовано, що якщо спочатку Інтернет був не більше ніж швидким засобом передачі повідомлення, то сьогодні можна говорити, що кількість нових послуг і можливостей переросла в якість: завдяки Інтернету виникають нові види суспільних відносин, а вже звичні набувають специфіки, що істотно змінює їх. Збільшилася кількість користувачів Інтернету: з початку з військової, потім з академічної мережі, Інтернет став загальним, його тією чи іншою мірою використовують практично всі соціальні, вікові і професійні групи. Виникло уявлення про Інтернет як про особливу сферу – віртуальне середовище. Інтернет стає відображенням реального життя, в ньому складаються практично всі ті відносини, які існують поза ним.

Проникнення Інтернету в наше життя поставило питання про правове регулювання відносин, що складаються при цьому. При зародженні Інтернету правила встановлювалися самими користувачами Інтернету. За роки його функціонування були вироблені і налагоджені механізми самоврядування, пристосовані до його особливостей. Однак з розширенням можливостей використання Інтернету та кола осіб, які його використовують, стало зрозуміло, що Інтернет не є і не може бути зоною, на яку право не поширюється.

Наголошено, що інформатизація та запровадження ІКТ справляє серйозний вплив на фундаментальні права людини загалом та дитини, зокрема, і їх правове регулювання. Незважаючи на публічно-правове походження, права

людини та дитини пов'язані і з приватним правом, передусім, через концепцію суб'єктивних публічних прав. Процес конституціоналізації (публіцизації) приватного права заснований на ідеї універсальності і верховенства прав людини загалом, які повинні реалізовуватися і в публічному, і в приватному праві. Одночасно саме інформатизація дає певну можливість відмовитися в деяких сферах від концепції суб'єктивних публічних прав, забезпечуючи, наприклад, відкритість і доступність інформації, якою володіє держава, незалежно від активних дій (запитів) приватних осіб.

3. З'ясовано, що система прав людини і дитини буде змінюватися в залежності від умов їх реалізації. Із запровадженням інформаційно-комунікаційних технологій виникають так звані інформаційні (або цифрові) права – право на доступ до Інтернету, право на забуття, право на захист від небажаної інформації, право на захист персональних даних, право на безпеку в інформаційному просторі та інші, які вже отримали законодавче визнання в різних державах. Під інформаційними (цифровими) правами (digital rights) у всьому світі розуміються специфічні права людини загалом та дитини, зокрема, які мають публічно-правове походження.

Отже, впровадження інформаційно-комунікаційних технологій послаблює захист приватного життя на масовому рівні. Одночасно на індивідуальному рівні право на захист персональних даних отримує все більшу увагу і регламентацію. Аналіз практики міжнародних судів показує, що проблема забезпечення прав людини і дитини в умовах розвитку ІКТ повинна розглядатися в більш широкому контексті, з урахуванням соціальних і моральних проблем, що виникають у цій сфері

4. Визначено, адміністративно-правове забезпечення прав дітей в інформаційному середовищі має складний міждисциплінарний характер, а тому методологічні засади повинні враховувати цей аспект. З огляду на це, вважаємо, що методологічне підґрунтя дослідження має містити таку систему методів, прийомів та принципів наукового пізнання процесів і явищ світобудови, що складається з філософських (світоглядних), загальнонаукових

та спеціальнонаукових методологічних інструментів. На основі цієї методології доцільно застосувати положення теорії держави і права, адміністративного права, інформаційного права, конституційного права, кримінального права, соціології, юридичної і соціальної психології, філософії та філософії права, а також інших галузей науки.

Основу філософських (світоглядних) методів наукового пізнання склали: діалектичний метод – для дослідження проблематики в єдності її соціального змісту і юридичної форми, що дало змогу системно розглянути предмет дослідження; антропологічний метод – для розгляду дитини як особистості та з'ясування змісту і суті прав дітей в інформаційному середовищі та їх класифікації; метод формалізації дозволив спростити наукове пізнання у процесі дослідження соціальних мереж у контексті забезпечення права дитини на безпеку та приватність, а також медіапростору як сфери порушення прав дитини; синергетичний метод – для дослідження інформаційних прав дитини як цілісної системи прав нового покоління.

Окрім того, з метою отримання достовірних даних у процесі дослідження доцільно застосувати такі методи наукового пізнання; історичний (для розкриття наукознавчої основи дослідження адміністративно-правового забезпечення прав дітей в інформаційному середовищі та законодавчого забезпечення прав дітей в інформаційному середовищі), системний (з метою аналізу діяльності державних органів, уповноважених забезпечувати захист прав дітей в інформаційному середовищі та державної політики у сфері захисту дітей в інформаційному середовищі як цілісних системних категорій), порівняльно-правовий (для характеристики адміністративно-правового регулювання діяльності щодо забезпечення прав дітей в інформаційному середовищі України та окремих зарубіжних країн, що дозволить виокремити позитивний досвід та обґрунтувати доцільність його застосування в нашій державі, в контексті досліджуваної проблематики), конкретно-соціологічний (для з'ясування впливу *інформаційних* технологій на особистість *дитини та її права* в умовах формування інформаційного суспільства), а також

загальнологічні методи дослідження (аналіз, синтез, узагальнення, індукція, дедукція, граматичного і логічного тлумачення права та інші) (для формулювання висновків та узагальнень дослідження, вироблення пропозицій і рекомендацій, спрямованих на удосконалення норм чинного законодавства та системи органів, уповноважених забезпечувати захист прав дітей в інформаційному середовищі), що передбачають реалізацію можливостей конкретно-соціологічного, історичного, логічного, а також техніко-юридичного аналізу.

5. Підкреслено, що адміністративно-правовий режим регулювання правовідносин в інформаційному середовищі включає в себе: право доступу до інформації; право використання інформації в якості суб'єкта правових відносин; право надання та поширення інформації; право володіння інформацією. Реалізація та захист прав дитини в інформаційному середовищі залежить від її правосуб'єктності.

Основоположна правосуб'єктність дітей в Україні забезпечується Конституцією України і чинним законодавством за наявності спеціального механізму реалізації правових можливостей дитини.

Зауважено, що в українському законодавстві відсутні вікові межі для встановлення правосуб'єктності дитини в інформаційному середовищі. Тому такі механізми реалізації та захисту в інформаційному середовищі прав дитини здійснюються через правосуб'єктність батьків або осіб, які наділені такою правоздатністю відносно дитини.

РОЗДІЛ 2

АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ДІЯЛЬНОСТІ ЩОДО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВ ДІТЕЙ В ІНФОРМАЦІЙНОМУ СЕРЕДОВИЩІ

2.1 Законодавче забезпечення прав дітей в інформаційному середовищі: сучасний стан та перспективи розвитку

XXI століття стало періодом фундаментального зростання і розвитку різних видів масової інформації, інформаційних і комунікаційних технологій, глобальної мережі Інтернет й інформаційного суспільства. Швидкість розповсюдження інформаційних технологій в наші дні стає все стрімкішою. Сьогодні, за різними оцінками, налічується вже близько 600 млн. користувачів персональних комп'ютерів, і в найближчій перспективі ця цифра може перевищити 1 млрд. осіб. Використання комп'ютера стало для сучасної людини звичайним заняттям не тільки на робочому місці, але і в побуті, вдома, на відпочинку. Причому для домашнього використання персональні комп'ютери купуються в набагато більших обсягах, аніж для організацій [133].

Це загальносвітова тенденція, і Україна не є тут винятком. Всесвітня мережа з кожним роком стає для українців все доступнішою. Водночас, доступнішою вона стає і для дитячої аудиторії, навіть з огляду на те, що переважна більшість українських шкіл під'єднані до «Всесвітньої павутини», а пандемія COVID-19 змусила усіх перейти на дистанційне навчання, яке здійснюється за допомогою Інтернету [134].

Водночас, розвиток інформаційних технологій відкрив нові горизонти для нашої молоді, для підростаючого покоління.

В умовах складної нової цифрової реальності змінюється і сама сучасна людина, образ її мислення, світогляд та світосприйняття. Такі стрімкі зміни викликають необхідність оперативно, професійно і більш гнучко адаптуватися до нових реалій.

Трансформаційні процеси, що відбуваються в державі, прагнення увійти в цивілізовану європейську спільноту зумовлюють потребу швидкої побудови інформаційного суспільства. Щоб створити в нашій країні цивілізоване інформаційне суспільство, необхідно розуміти те, хто буде його будувати та розвивати через декілька років, адже нині цифрова сфера формує життя майбутнього покоління. Інформаційні та комунікаційні технології і соціальні ЗМІ стають все більш значущою частиною їх існування. Віртуальне спілкування є сьогодні невід'ємною і часто значною частиною дозвілля сучасних українських дітей і підлітків, для яких стало буденним проводити свій вільний час «на просторах» Інтернету. Звідси і неухильне зростання аудиторії глобальної мережі, що підкреслюється українськими експертами, в якій значну частину складають діти. Сучасна молодь, вільно існуючи в кіберпросторі, використовує можливості Всесвітньої мережі по-різному: деякі знайомляться з азами комп'ютерної графіки або вивчають освітні програми, дізнаються про нові технології і можливості, стаючи досвідченими користувачами, інші ж мають на меті самоутвердження, нелегально розбагатіти або просто створити віртуальний образ «супергероя», який дуже далекий від реального. Все це спричиняє прямий вплив на емоційний і фізичний розвиток підростаючого покоління [135].

Однак нові технологічні можливості пов'язані і з появою цілого ряду нових загроз і ризиків. Опиняючись в Мережі, діти стикаються з грубістю, ворожістю, криміналом, порнографією, шантажем, домаганнями, героїзацією тероризму, розпалюванням міжнаціональної та іншої ворожнечі, багатьма іншими негативними проявами, які певним чином позначаються на психіці дитини. Тому Інтернет сьогодні став серйозним джерелом стресів в сучасному інформаційному суспільстві.

Якщо у дорослої людини є можливість в силу життєвого досвіду оцінити потенційні небезпеки Інтернету, загрози і ризики, які він містить, і попередити потенційні негативні наслідки, то дитина, зіткнувшись з безмежними можливостями інформаційних технологій, часто просто не в змозі розпізнати

загрозу, що походить з віртуального простору.

Тому все гостріше в українському суспільстві і державі постають питання про те, як ефективно забезпечити реалізацію і захист прав дитини в цифровому середовищі.

Нині в нашій державі лише починає складатися новий правовий інститут – інститут інформаційної безпеки як об'єктивна реакція держави на появу нових суспільних відносин, що складаються в інформаційному суспільстві. Саме тому окремі вчені зауважують, що цифровізація соціального життя призвела до виникнення раніше невідомих так званих цифрових прав, під якими розуміються права на вільний доступ до інформації, її вільне використання, створення і публікацію цифрових творів, вільне використання персональних комп'ютерів, інших електронних пристроїв, комунікаційних мереж, включаючи й Інтернет [136].

В умовах відсутності в Україні пропаганди здорового способу життя та присутності значної «антипропаганди» – прихованої і явної реклами алкоголю і тютюну, практично безконтрольного поширення непристойної, порнографічної продукції, що містить образи насильства й іншого контенту, що завдає шкоди духовному і моральному розвитку дітей, особливо гостро стоїть проблема забезпечення захисту неповнолітніх від подібних явищ.

До числа прав дітей, що вимагають пріоритетного захисту, відноситься їх право на інформаційну безпеку, тобто на забезпечення захисту з боку суспільства і держави від тих видів інформації, які становлять небезпеку для життя і здоров'я дітей або можуть завдати шкоди їх нормальному моральному, духовному, психічному і фізичному розвитку [137].

Ми погоджуємось з думкою, тих вчених, які вказують на відсутність спеціального закону щодо захисту прав дітей в інформаційному середовищі, що не дозволяє надійно захистити дітей від шкідливої для них інформаційної продукції, зокрема від пропаганди суїцидальної, аморальної, кримінальної поведінки, абортів, демонстрації жорстокості і насильства, від руйнівної для дитячої психіки інформації, поширюваної за допомогою електронних ігор і

телекомунікаційних мереж [138].

Істотним кроком вперед, мовлячи про захист дітей в інформаційному середовищі, має стати законодавство, яке буде спрямоване на захист дітей від інформації, що завдає шкоди їх здоров'ю та розвитку. Такий закон має стати відображенням того, що держава як гарант захисту прав дитини розпочне здійснювати конкретні кроки в такій надзвичайно важливій сфері, як захист дітей від інформації, що завдає шкоди їх розвитку та здоров'ю. Однак необхідно також розуміти, що один закон не спроможний врегулювати усі відносини у зазначеній сфері, а тому існує потреба у значній за своїми масштабами правотворчій діяльності, спрямованій зокрема на встановлення заходів юридичної відповідальності за обіг шкідливої для дітей інформації. За відсутності подібних законодавчих ініціатив будь-які заходи у цьому напрямі залишатимуться декларативними [139].

Незважаючи на значний обсяг законотворчості останніх років, законодавець не повною мірою враховує сучасні реалії суспільства і не сприяє організації ефективної діяльності уповноважених контрольних органів. На наш погляд, з-поміж основних напрямів забезпечення інформаційної безпеки повинен стати захист інтересів дитини в інформаційній сфері [140].

Актуальність розробки відповідного законодавства і дослідження питань негативного впливу на дітей шкідливої інформації обумовлена, особливою вразливістю дітей, які в умовах інтенсивного розвитку нових технологій (Інтернету, мобільного та інших видів електронного зв'язку, цифрового мовлення тощо) найбільшою мірою схильні до негативного інформаційного впливу. Інформація, що поширюється з використанням ЗМІ, інформаційно-телекомунікаційних мереж загального користування, при обігу рекламної продукції, електронних і комп'ютерних ігор, кіно-, відео-, інших аудіовізуальних повідомлень і матеріалів, все частіше справляє на дітей психотравмуючий вплив, спонукає до ризикованої, агресивної, жорстокої, антигромадської поведінки, сприяє їх віктимізації, полегшує втягнення підлітків до злочинної діяльності [141].

Нині, як зауважує Н. В. Лесько, все ще не вироблено законодавчого підґрунтя для запобігання насильству над дітьми в інформаційному середовищі, відсутні санкції до осіб, які вчиняють таке насильство, а тому норми які містяться у Законі України «Про охорону дитинства» та низці інших законодавчих актів залишаються лише на папері [142].

Необхідно розуміти, що у цьому контексті прийняття законодавчих актів, що регулюватимуть діяльність уповноважених суб'єктів держави щодо запобігання поширенню шкідливої для дітей інформації стане початком адекватного реагування держави на регулювання цієї проблеми. Протидія поширенню шкідливої інформації необхідно підкріплювати подальшими істотними змінами адміністративного, інформаційного та кримінального законодавства, законодавства про рекламу і засоби масової інформації.

Українському суспільству потрібна така державна система управління, яка буде здатною реально забезпечити охорону і захист прав і законних інтересів дітей, особливо їх інформаційних прав.

Для побудови такої системи, ми вважаємо, необхідно розглядати проблему захисту дітей від негативного впливу інформації, що завдає шкоди їх моральному та духовному розвитку, через систему адміністративно-правових засобів, через всесторонній аналіз і вивчення конкретних організаційно-правових засобів і методів протидії впливу шкідливої інформації на особистість дитини. Ситуацію, що склалася в сфері забезпечення інформаційної безпеки дітей також ускладнює слабка теоретична розробка проблем, пов'язаних з аналізом організаційних, адміністративно-правових засобів такого захисту, безпосередньо з вивченням інформації, що завдає шкоду моральному та духовному розвитку дітей, виробленням найбільш оптимальних, ефективних і оперативних заходів державного протидії поширенню шкідливої інформації, не тільки породжує порушення законних прав та інтересів дітей, але й наносить непоправної шкоди формуванню їх як особистості [143].

Важливим напрямом удосконалення діяльності в досліджуваній сфері є вивчення, узагальнення, поширення та використання позитивного досвіду

розвинутих країн світу. У законодавстві та практичній діяльності уповноважених органів необхідно реалізовувати спеціальні стандарти обігу різних видів інформації та обмеження на їх поширення серед дітей, що мають місце в міжнародному праві. Крім загальних принципів вирішення колізії прав і свобод громадян в інформаційній сфері, міжнародне право закріплює: принцип пріоритетності інтересів дітей, забезпечення державою особливого їх захисту; визнання допустимості і правомірності обмеження з цією метою конституційних прав і свобод фізичних і юридичних осіб у випадках, коли вони вступають у протиріччя з правами і законними інтересами дітей, порушують їх фізичну, інтелектуальну, моральну і психічну безпеку; визнання права дитини на інформаційну безпеку (на забезпечення захисту з боку суспільства і держави від тих видів інформації, які становлять небезпеку для життя і здоров'я дітей або можуть завдати шкоди їх нормальному моральному, духовному, психічному і фізичному розвитку); визнання правомірності встановлення в інтересах захисту національної безпеки і суспільної моралі абсолютної заборони на використання засобів масової інформації, комп'ютерних мереж та інших носіїв інформації з метою здійснення протиправних діянь, здійснення екстремістської діяльності, пропаганди порнографії, наркотичних засобів і психотропних речовин, культу насильства і жорстокості, а також для поширення іншої негативної інформації.

Наша держава поки що робить перші і кроки в цьому напрямі, про що свідчить прийняття таких нормативно-правових актів як: Доктрина інформаційної безпеки України [144], Закону України «Про Національну програму інформатизації» від 04.02.1998 р. [145]; Стратегії сталого розвитку «Україна 2020», схваленої Указом Президента України від 12 січня 2015 року № 5/2015 [146]; Стратегії національної безпеки України, затвердженої Указом Президента України від 26 травня 2015 року № 287/2015 [147]; Стратегії кібербезпеки України, затвердженої Указом Президента України від 15 березня 2016 року № 96/2016 [148] та низки інших.

Однак, цілком зрозуміло, що в разі неприйняття державою конкретних

законодавчих і практичних заходів, спрямованих на захист дітей від інформації, що завдає шкоди їх духовному і моральному розвитку, наслідки моральної деградації підростаючого покоління можуть незабаром набути незворотних форм.

Натомість варто звернути увагу і на той факт, що базова інтегрована детермінанта правопорушень дітей, пов'язана з відсутністю виховання, не враховується державою в своїй превентивній політиці, державні органи системи профілактики правопорушень серед дітей в сукупності з соціальними інститутами, відповідальними за навчання і виховання дітей, в своїй діяльності не зорієнтовані на її усунення [149].

В межах забезпечення захисту дітей від впливу інформації, що завдає шкоди їх моральному та духовному розвитку, необхідно проводити моніторинг фактів поширення подібної інформації – в телепрограмах і телепередачах, трансльованих у мережах місцевого і кабельного мовлення, регіональних і місцевих періодичних печатних виданнях, в рекламній продукції, включаючи: зовнішню рекламу; рекламу в теле- і радіопрограмах, теле- і радіопередачах; рекламу в періодичних друкованих виданнях (передусім, у виданнях, призначених для дітей); рекламу, що розповсюджується при кіно- і відеообслуговуванні; рекламу, що розповсюджується мережею Інтернет та мобільного зв'язку; рекламу, що розміщується на транспортних засобах; в неперіодичній друкованій продукції (книги, брошури, буклети, постери, інші вироби поліграфічного виробництва і друковані видання (зокрема тих, що використовуються при навчанні дітей в закладах дошкільної, загальної та додаткової освіти); в аудіо- та аудіовізуальній продукції, включаючи кіно-, теле- і відеофільми, створені в художній, хронікально-документальній, науково-популярній, навчальній, анімаційній чи інших формах; в електронних і комп'ютерних іграх і програмах (зокрема, тих що розповсюджуються дітям у торгівельній мережі, мережі прокату, в ігрових автоматах, в ігрових, комп'ютерних клубах, Інтернет-кафе та інших установах, а також розповсюджуються в мережах Інтернет та мобільного зв'язку); в інформації, що

поширюється за допомогою публічних театральних-видовищних і видовищно-розважальних заходів (включаючи театральні та театралізовані вистави, естрадні концерти, сценічні шоу, виставки, а також прокат і публічний показ кіно- і відеофільмів); в інформації, що поширюється в формі реалізації освітніх і просвітницьких програм і методик (зокрема експериментальних і інноваційних), призначених для навчання дітей у закладах дошкільної та шкільної освіти [150]. За кожним фактом виявлення випадків подібного поширення необхідна жорстка реакція органів державної влади, що здійснюють регулювання інформаційної сфери, а також правоохоронних органів [151].

Ефективній реалізації подібних обмежень і заборон повинні сприяти запропоновані зміни до адміністративного законодавства, що встановлюють відповідальність за правопорушення у сфері інформаційної безпеки дітей, а також жорстке і безумовне застосування вже наявних норм.

З метою встановлення адміністративної відповідальності юридичних і фізичних осіб, які розповсюджують інформацію, що завдає шкоди розвитку і здоров'ю дітей (включно з посадовими особами), а також усунення декларативності діючих норм законодавства, спрямованих на забезпечення інформаційної безпеки суспільства і дітей, необхідно внести до Кодексу України про адміністративні правопорушення такі доповнення.

По-перше, кодекс необхідно доповнити статтею, яка передбачає відповідальність за втягнення дитини в обіг (виготовлення, поширення, публічну демонстрацію або рекламування) інформаційної продукції, обіг якої серед дітей заборонений (за винятком інформаційної продукції, за незаконний обіг якої встановлена кримінальна відповідальність, наприклад порнографічної продукції).

По-друге, встановити відповідальність за розповсюдження серед дітей інформаційної продукції, обіг якої обмежено або заборонено, включаючи розповсюдження інформаційної продукції, що підлягає маркуванню, без маркування або з маркуванням, що не відповідає присвоєній їй віковій категорії, а також розповсюдження інформаційної продукції, обіг якої

заборонений без застосування адміністративних, технічних, програмних засобів або інших способів обмеження доступу до неї дітей в доступний для них час або в доступних для відвідування ними громадських місцях; також ввести відповідальність за розповсюдження засобів масової інформації, що спеціалізуються на повідомленнях і матеріалах еротичного характеру: випусків спеціалізованих радіо- і телепрограм еротичного характеру без кодування сигналу або роздрібного продажу продукції засобів масової інформації, що спеціалізуються на повідомленнях і матеріалах еротичного характеру. Крім цього, встановити адміністративну відповідальність за порушення встановленого порядку забезпечення доступу дітей до інформаційної продукції, що розповсюджується з використанням інформаційно-телекомунікаційних мереж загального користування, без застосування апаратно-програмних, техніко-технологічних та інших засобів, що забезпечують інформаційну безпеку дітей.

Також видається обґрунтованим ввести до КУпАП норму, що встановлює відповідальність за придбання і зберігання матеріалів порнографічного змісту без мети збуту, передбачивши кваліфікуючою ознакою придбання і зберігання порнографічних матеріалів, що містять зображення дітей.

Пропонуємо також низку інших законодавчих змін та доповнень, зокрема (додаток В):

Закон України «Про інформацію» від 02.10.1992 № 2657-ХІІ

1. Доповнити статтю 3 «Державна інформаційна політика» словами «у тому числі із захистом дітей від інформації, що завдає шкоди їх здоров'ю та (або) розвитку» та викласти у такій редакції:

забезпечення інформаційної безпеки України, у тому числі із захистом дітей від інформації, що завдає шкоди їх здоров'ю та (або) розвитку.

Закон України «Про охорону дитинства» від 26.04.2001 № 2402-ІІІ

1. Доповнити статтю 1 «Визначення термінів» частиною 22 у такій редакції:

інформаційна безпека дітей – стан захищеності дітей, при якому

відсутній ризик, пов'язаний із заподіянням інформацією шкоди їх здоров'ю та (або) фізичного, психічного, духовного, морального розвитку.

2. Доповнити абзац перший статті 4 «Система заходів щодо охорони дитинства» словом «інформаційних» та викласти у такій редакції:

Система заходів щодо охорони дитинства в Україні включає:
визначення основних правових, економічних, організаційних, інформаційних, культурних та соціальних засад щодо охорони дитинства, удосконалення законодавства про правовий і соціальний захист дітей, приведення його у відповідність з міжнародними правовими нормами у цій сфері.

3. Доповнити статтю 10 «Право на захист від усіх форм насильства» частиною 13 і викласти у такій редакції:

від інформації, що заподіює шкоду здоров'ю і (або) розвитку дітей, у тому числі міститься в інформаційній продукції для дітей), поширення якої серед дітей заборонено або обмежено відповідно до Закону «Про захист суспільної моралі», забезпечуючи інформаційну безпеку дитини.

Дані законодавчі ініціативи є необхідною умовою ефективної реалізації відповідних заборон і настанов, адже діти є майбутнє будь-якої країни.

2.2 Діяльність державних органів, уповноважених забезпечувати захист прав дітей в інформаційному середовищі

Сьогодні назріла необхідність приведення в систему всіх видів шкідливої інформації, законодавчо обмежуваної в Україні низкою нормативно-правових актів. Останні часто просто декларують небезпеку для суспільства тих чи інших видів шкідливої інформації, не пропонуючи при цьому конкретних законодавчих і практичних заходів щодо обмеження їх використання. І якщо сьогодні почався процес правового регулювання інформації, що завдає шкоди здоров'ю, моральному та духовному розвитку дітей, кажучи про прийняття однойменного закону, то загальної концепції регулювання всієї шкідливої

інформації в Україні не представлено.

Особливу увагу, як держави, так і суспільства, має бути приділена проблемі поширення шкідливої інформації (особливо інформації, що завдає шкоди здоров'ю, моральному та духовному розвитку дітей) в міжнародній інформаційній мережі Інтернет.

Сучасний Інтернет далеко переріс найсміливіші мрії своїх творців. В даний час Всесвітня павутина WWW об'єднує понад 1 мільярд 300 мільйонів користувачів по всьому світу, налічує понад 160 мільйонів сайтів, причому їх число постійно зростає. Вільний доступ до Інтернету, простота пошуку «потрібної» інформації привертає сьогодні до Інтернет-ресурсів практично всю молодь у віці від 12–13 до 17 років. При цьому за даними американських дослідників 60% батьків не знають, які сайти в Інтернеті відвідують їхні діти цього віку. В Україні цей відсоток значно вищий зважаючи на більший відсотка «телекомунікаційно неписьменних» батьків. В зв'язку з цим законодавчий процес в області регулювання відносин в мережі Інтернет однією з основних складових повинен мати розділ про інформаційну безпеку дітей, що використовують Інтернет-ресурси.

Що стосується вже наявних нормативних правових актів, так чи інакше зачіпають відносини, пов'язані з використанням мережі Інтернет, то їх можна охарактеризувати наступним чином.

По-перше, ні в одній країні світу немає всеосяжного (кодифікованого) законодавства по мережі Інтернет. Існуючі нормативні акти регулюють різні приватні аспекти функціонування Мережі (діяльність Інтернет-провайдерів, боротьба зі спамом і т.п.).

По-друге, норми, які можна було б застосувати до відносин з приводу мережі Інтернет, розкидані по актам різних галузей законодавства, включаючи закони про інтелектуальну власність, а також нормативний масив інформаційного, телекомунікаційного права.

По-третє, має місце множинність джерел правових норм, що містяться в міжнародно-правових договорах, національних законах, актах органів

виконавчої влади, судових рішеннях. Дані фактори обумовлюють і законодавчі проблеми з правовим регулюванням Інтернету в Україні, в тому числі пов'язані з інформаційною безпекою дітей.

Проблеми, пов'язані з використанням Інтернету, дуже різнопланові. До них відносяться: порушення прав інтелектуальної власності; проникнення в системи управління; поширення інформації, яка надає негативний вплив на соціальне здоров'я суспільства, в тому числі безконтрольне поширення образливих і непристойних матеріалів і доступ до них дітей; поширення недобросовісної реклами; проведення шахрайських комерційних операцій; несанкціонований доступ до конфіденційної інформації юридичних осіб та органів влади; порушення прав і законних інтересів особистості в процесі інформаційного обміну; визначення правового статусу учасників інформаційного обміну.

Катастрофічне становище набули масштабів поширення в мережі матеріалів порнографічного характеру. За оцінками Європейської комісії більше 44% дітей, які користуються Інтернетом, стикаються з порнографічними і іншими неприйнятними матеріалами, 40% – з випадками онлайн-звернень до них людей, які просили про особисту з ними зустрічі, причому 14% з числа цих дітей дійсно намагаються відгукнутися на подібні прохання.

Цікавий досвід протидії даним явищам за кордоном. Так, найбільш жорстко оборот дитячої порнографії карається в Канаді. У цій країні згідно акта С-15А злочином вважається не тільки виробництво, передача, публікація, продаж, експорт та імпорт дитячої порнографії в Мережі, але і її перегляд, а також запит в Інтернеті, скачування на комп'ютер, передача поштою, поширення адрес ресурсів. Кожне з діянь тягне за собою тюремне ув'язнення до п'яти років, в тому числі і для громадян Канади, які вчинили такі злочини за кордоном. Крім того, Закон дозволяє через суд закривати сайти, що містять хоча б одне посилання на дитячу порнографію.

У США виробництво, поширення, володіння або перегляд порнографічних матеріалів за участю дітей до 16 років переслідується Законом

«Про захист дітей від сексуальної експлуатації» (1977) і відповідними законами штатів. У штаті Юта 2 березня 2005 був прийнятий Закон, згідно з яким кримінальне покарання передбачається за поширення небезпечних для дітей матеріалів (зокрема, дитячої порнографії), кримінальна відповідальність також передбачена провайдером, якщо їх діяльність буде визнана неефективною.

Основні функції, форми та методи захисту суспільної моралі від існування в суспільстві поведінкових проявів найбільш поширених антисоціальних явищ залежать від видів і масовості, суспільства, пануючих політичних, моральних, юридичних поглядів, рівня культури та розвитку інформаційного середовища. Протидію порушенням суспільної моралі здійснюють різні органи публічної влади, громадські об'єднання, засоби масової інформації. Використання правових заходів для захисту прав дитини в інформаційному середовищі є поширеним засобом їх охорони. Однак, стосовно суспільної моралі пріоритет цієї форми піддається сумнівам, оскільки традиційно належить заходам захисту різної спрямованості. Це пов'язано з тим, що застосування лише репресивних заходів за вчинення правопорушень у сфері суспільної моралі показало неспроможність у протидії антисоціальній поведінці. Іншою обставиною, що свідчить про пріоритет комплексного підходу над застосуванням юридичних санкцій у захисті суспільної моралі, стали уявлення в суспільстві про справжні причини антисоціальної поведінки.

Проблему захисту суспільної моралі у контексті забезпечення прав дитини в інформаційному середовищі вивчали вчені: Н. П. Бортник, О. В. Волянська, В. В. Голіна, Б. М. Головкін, В. Г. Гончаренко, О. В. Гордякова, І. М. Даньшин, А. І. Долгова, О. Ю. Дроздов, Н. В. Лесько, В. В. Костицький, О. Р. Михайленко, М. М. Назаров, В. В. Пушкарь, М. О. Семчик, Д. Н. Срібняк, І. К. Туркевич, І. Ю. Хомишин, В. І. Шакур і інші. Проте, практична потреба у дослідженнях забезпечення прав дітей в інформаційному середовищі у зв'язку з розвитком інформаційно-комунікаційних технологій визначає їх доцільність.

Становлення та розвиток особистості відбувається через засвоєння

суспільних цінностей, що створюють стійку індивідуальну систему ціннісних орієнтацій, які детермінують поведінку та діяльність людини. але у зв'язку з пануванням плюралізму систем цінностей, зіткненням різних підходів до виховання наростає потреба в осмисленні ролі та впливу сучасних інститутів соціалізації – інформаційного середовища.

Складність ситуації полягає в тому, що досягнення науково-технічного прогресу виводять можливості засобів масової інформації на якісно новий рівень, далекий від простого інформування або транслявання фактів, істотно випереджає можливості виявлення та протистояння випадкам маніпулювання громадською думкою. Наростаюча неоднорідність інформаційного поля в інтерактивному сегменті, як наслідок можливості ретранслювати отриману інформацію в межах свого мікросоціуму та найближчого оточення, сприяє негативному впливу на дитину. Це обумовлює необхідність вироблення ефективних засобів забезпечення прав дитини в інформаційному просторі на предмет виявлення та припинення можливих зловживань щодо становлення та розвитку особистості.

Відповідно до Конституції України визнання, дотримання та захист прав і свобод людини та громадянина обов'язок держави [117]. Закон України «Про охорону дитинства» визначає, що забороняється пропагування у засобах масової інформації культу насильства і жорстокості, розповсюдження порнографії та інформації, що зневажає людську гідність і завдає шкоди моральному благополуччю дитини (ст. 20) [126].

Термін «охорона права», як випливає з аналізу законодавства, вживається досить часто. Не можна погодитися з тим, що встановлення правового режиму охорони носить загальний регулятивний характер. Заходи захисту застосовуються тоді, коли здійснити права важко, але права ще не порушені. Якщо права порушені, то їх потрібно не захищати, а відновлювати.

Пізнавальну цінність мають дослідження вчених, які порівнюють поняття «охорона прав» і «захист прав» за обсягом. У цьому випадку доречно говорити не про широке значення поняття «захист права» щодо «охорони права», а про

специфіку суб'єкта, який здійснює захист.

Для держави як інституту публічної влади захист прав є однією з основних функцій. Водночас, для виконання цієї функції державні органи та посадові особи вживають заходи, що забезпечують охорону прав, які становлять систему правового регулювання суспільних відносин, що запобігають правопорушенням, а в разі вчинення встановлюють відповідальність за допущені правопорушення.

Захист суб'єктивного права здійснюється державними органами у межах особливих правоохоронних відносин. Відновлення порушеного права та забезпечення юридичного обов'язку є важливі завдання захисту права. На наш погляд, захист права може виконувати не менш важливе, а в низці випадків першочергове завдання – припинення порушення права.

Наприклад, у ст. 1 КУпАП передбачено, що завданням Кодексу України про адміністративні правопорушення є охорона прав і свобод громадян, власності, конституційного ладу України, прав і законних інтересів підприємств, установ і організацій, встановленого правопорядку, зміцнення законності, запобігання правопорушенням, виховання громадян у дусі точного і неухильного додержання Конституції і законів України, поваги до прав, честі і гідності інших громадян, до правил співжиття, сумлінного виконання своїх обов'язків, відповідальності перед суспільством [152].

Аналіз положень цієї статті показує, що законодавець при формулюванні завдань використовує такі поняття, як охорона прав і виховання громадян, що вказує на подвійний підхід до захисту суспільної моралі. Водночас, закон «Про захист суспільної моралі» визначає, що змістом державної політики у сфері захисту суспільної моралі є створення необхідних правових, економічних та організаційних умов, які сприяють реалізації права на інформаційний простір, вільний від матеріалів, що становлять загрозу фізичному, інтелектуальному, морально-психологічному стану населення [127].

Різниця між ними полягає в такому: охорона пов'язана з існуванням загального забезпечувального правового режиму дозволів з метою

недопущення та профілактики порушень. Натомість, захист – це заходи юридичного характеру, спрямовані на безпосереднє усунення перешкод на шляху реалізації права, можливість здійснення якого представлено відповідно суб'єктивним правом, свободою чи законним інтересом.

Захист може здійснюватися або самим суб'єктом, кому може бути завдано шкоди, або державними органами та становить сукупність правових і інших (політичних, економічних, соціальних, ідеологічних, культурних, інформаційних і інших) заходів, спрямованих на усунення загроз в інформаційному середовищі.

На думку Н. П. Бортник і С. С. Єсімова, правове регулювання в інформаційному середовищі складається з юридичних норм, які входять до складу декількох галузей права: конституційного, адміністративного, цивільного, кримінального, інформаційного, міжнародного та інших. Правове регулювання застосовує, насамперед, загальні концептуальні положення теорії держави та права, у межах якої розробляють основні поняття та положення, важливі для забезпечення прав дитини в інформаційному середовищі [153, с. 149].

Захист – більш вузьке поняття, що включає дії компетентних органів держави та громадян з відновлення порушених суб'єктивних прав і примусового виконання невиконаних або неналежно виконаних обов'язків, визначених нормами адміністративного та цивільного права.

Викладене дозволяє зробити висновок, що під захистом доцільно розуміти сукупність можливих заходів, спрямованих на усунення загрози порушення прав і законних інтересів.

Якщо поглянути на проблему з позицій інструментального підходу, в основі якого лежить теорія правових засобів, то поняття «охорона права» і «захист права» вказують на об'єкт охорони та захисту – об'єкт, який може охоронятися або захищатися юридичними та не юридичними засобами [154].

Сфера захисту суспільної моралі в інформаційному середовищі охоплює різні сфери суспільного життя (наприклад, інформаційну, економічну,

культурну, соціальну), де крім правових регуляторів можуть використовуватися інші заходи, наприклад, йдеться про інформаційно-правові норми щодо прозорості діяльності органів публічного управління, право на соціально значущу інформацію, електронну міжвідомчу взаємодію, інтеграцію державних і недержавних інформаційних систем у зв'язку зі здійсненням публічного управління, використання інформаційних технологій і систем у механізмах прямого та зворотного зв'язку з громадянами й інститутами громадянського суспільства, обмеження провайдером контенту, який містить інформацію заборонену статтею 20 закону України «Про охорону дитинства» [155, с. 222].

Окремі вчені в зміст адміністративно-правового захисту включають нормативну та правозастосовну складові. Нормативна складова характеризується специфікою поєднання матеріально-правових, процесуальних норм і норм, що регулюють функції державних органів. Особливість правозастосовної складової адміністративно-правового захисту полягає в сформованій практиці поєднання адміністративних і судових форм захисту. Одні автори зводять захист до діяльності юрисдикційних органів щодо застосування примусових заходів, інші називають захистом заходи, що носять правоохоронний характер.

У зміст захисту входить можливість застосування примусових заходів щодо зобов'язаного учасника уповноваженою особою, діяльність компетентних органів держави з розгляду адміністративно-правових спорів, справ про адміністративні правопорушення. Деякі вчені необґрунтовано зводять зміст правового захисту лише до адміністративної відповідальності.

Під адміністративно-правовим захистом суспільної моралі у контексті забезпечення прав дитини в інформаційному середовищі слід розуміти сукупність адміністративно-правових заходів, в тому числі примусового характеру, які застосовуються органами публічної влади щодо заборони пропагування культу насильства та жорстокості, розповсюдження порнографії та інформації, що зневажає людську гідність і завдає шкоди моральному благополуччю дитини, спрямованих на нейтралізацію і усунення загроз у цій

сфері, юрисдикційну діяльність в інформаційному середовищі [156].

Вивчення питань адміністративно-правового захисту суспільної моралі в контексті забезпечення прав дитини в інформаційному середовищі повною мірою дозволяє говорити про двояке розумінні цього інституту. У широкому сенсі це включає всі елементи, в тому числі адміністративну відповідальність за правопорушення в цій сфері. У вузькому сенсі адміністративно-правовий захист суспільної моралі полягає в діяльності органів публічної влади щодо реалізації завдань держави, пов'язаних із забезпеченням умов належного морального стану всього суспільства і окремо громадян, в тому числі дітей, що здійснюється за допомогою заходів адміністративно-правового захисту різної спрямованості (поліцейської, адміністративної, соціальної, виховної, юрисдикційної, інформаційної).

На нашу думку, пріоритет в питаннях адміністративно-правового захисту суспільної моралі у контексті забезпечення прав дитини в інформаційному середовищі належить розумінню у вузькому сенсі, оскільки захист суспільної моралі є одним із завдань державного управління, може бути досягнутий за допомогою належної діяльності органів публічної влади. Ця діяльність повинна бути спрямована на усунення причин і умов існування соціальних відхилень від соціально-моральної поведінки до їх викорінення [157].

При подібному підході акцент повинен робитися на застосування адміністративно-правових (позитивних), а не карально-репресивних (негативних) заходів, спрямованих на ліквідацію чинників і умов, які можуть невігідно впливати на соціально-моральну поведінку дитини.

Для віднесення способів і засобів до адміністративно-правових заходів захисту суспільної моралі необхідно дві умови. По-перше, до адміністративно-правових заходів захисту суспільної моралі слід віднести способи та засоби, які застосовуються після порушення суб'єктивного права, невиконання або неналежного виконання обов'язку, або в разі виникнення загроз суспільній моралі. По-друге, адміністративно-правові заходи захисту повинні бути спрямовані на відновлення соціально-моральної поведінки, що обов'язково

повинно бути показано в інформаційному середовищі.

Особливістю застосування заходів адміністративно-правового захисту є те, що застосування може ініціюватися органом публічної влади, особою, чії права порушуються і особою, яка веде антисоціальний спосіб життя, для запобігання заподіяння шкоди самому собі. Щодо дітей цю функцію виконують батьки або особи визначені чинним законодавством. Однак, нормами тільки одного адміністративного права захист суспільної моралі в інформаційному середовищі не забезпечити. Можна стверджувати, що адміністративно-правовий захист суспільної моралі це структурний елемент правового захисту суспільної моралі. Суспільна мораль – система етичних норм, правил поведінки, що склалися у суспільстві на основі традиційних духовних і культурних цінностей, уявлень про добро, честь, гідність, громадський обов’язок, совість, справедливість [127].

У сфері правового захисту суспільної моралі можна виділити дві групи заходів правового захисту: адміністративно-правові та кримінально-правові. Це пов’язано з володінням особливих властивостей, що відрізняють ці заходи. Головні з них стосуються підстав виникнення адміністративної та кримінальної відповідальності, видів покарання, процедур застосування, галузевих нормативно-правових актів.

Адміністративно-правовий захист суспільної моралі виступає одним з елементів системи вищого порядку – системи захисту суспільної моралі, яка охоплює всі сфери життя суспільства, включаючи інформаційну. Захист суспільної моралі не обмежується адміністративно-правовими заходами і передбачає наявність інших заходів (соціальних, релігійних, педагогічних, інформаційних, технічних щодо соціальних інформаційно-комунікаційних мереж). Сукупність заходів утворює модель захисту суспільної моралі, яка охоплює інформаційну сферу, як відображення соціальної дійсності.

Можна говорити про розуміння терміна «захист суспільної моралі» в широкому, вузькому та власному розумінні. У широкому сенсі захист суспільної моралі має на увазі діяльність держави щодо захисту суспільної

моралі з використанням заходів різної (соціальної, інформаційної, педагогічної, правової) спрямованості. У вузькому сенсі захист суспільної моралі слід розуміти як застосування заходів юридичної відповідальності за правопорушення у цій сфері [158].

У власному розумінні захист суспільної моралі – це діяльність органів публічної влади з питань захисту суспільної моралі з використанням адміністративно-правових та інформаційно-правових заходів. Саме розуміння терміна у власному розумінні буде, на нашу думку, відобразити адміністративно-правовий захист суспільної моралі.

Механізм адміністративно-правового захисту суспільної моралі у контексті забезпечення прав дитини в інформаційному середовищі включає низку взаємопов'язаних елементів. У науковій літературі висловлювалися думки щодо механізму захисту об'єктів правової охорони. Пропонувалися елементи: загроза – об'єкт охорони – охорона. На наш погляд, зміст механізму адміністративно-правового захисту суспільної моралі обумовлено відповідними особливостями цієї сфери, включає блоки:

- нормативно-ціннісний, складається з правових норм, що формують установки на захист суспільної моралі та вимоги до правомірної поведінки;
- цільовий, як система органів публічної влади, що здійснюють захист суспільної моралі, з юридично закріпленими цілями, завданнями, функціями;
- організаційно-інструментальний, виражається у встановленні на нормативно-правовій основі повноважень суб'єктів захисту суспільної моралі та формування зв'язків між ними щодо захисту суспільної моралі з використанням різних правових інструментів (заходів);
- факторний (включає систему чинників, що завдають шкоди суспільній моралі як об'єкта адміністративно-правового захисту);
- інформаційний, репрезентований правовим регулюванням прав дитини та інформаційної сфери (Інтернет, соціальні та локальні мережі).

Одним з елементів механізму адміністративно-правового захисту є чинники, що заподіюють шкоду, які в законодавстві зазначені як небезпека та

загроза. Дослідження питань про зміст і співвідношення понять «небезпека», «загроза» має значення для інформаційного середовища. Водночас, немає загально визнаних і науково розроблених підходів до їх визначення. У деяких випадках у словниках української мови містяться суперечливі та розпливчасті визначення зазначених термінів [159].

Останнім часом у науковій літературі загроза розкривається як крайня ступінь небезпеки, а небезпека є можлива загроза. Аналіз чинних нормативно-правових актів показує, що обидва терміни використовуються в нормах законодавства.

У Доктрині інформаційної безпеки України, загроза розуміється як можливість завдання шкоди правам та свободам людини та громадянина, матеріальним і духовним цінностям суспільства [160]. Подібне визначення загроз національній безпеці як нанесення шкоди національним інтересам, закріплено в законі «Про сукупності умов і чинників, що створюють пряму або опосередковану можливість національну безпеку України» [161].

Загроза є безпосередня ймовірність і безпосереднє завдання збитків, що вимагає відповідних заходів усунення та ліквідації наслідків. На наш погляд, систему чинників заподіяння шкоди стосовно об'єктів правового захисту утворюють розглянуті терміни «небезпека» та «загроза». Це підтверджується вивченням норм законодавства, що використовує лише дані поняття. Факторами заподіяння шкоди суспільній моралі слід вважати загрози. Антисоціальні явища завдають реальної та непоправної шкоди суспільній моралі. Дана позиція узгоджується з позицією законодавця, що відображено у статті 20 Закону «Про охорону дитинства» [126].

До основних джерел загроз суспільній моралі, окрім зазначених у статті 20 закону «Про охорону дитинства» доцільно віднести: зловживання алкогольною продукцією, немедичне вживання наркотичних засобів, психотропних речовин та прекурсорів, що тягнуть вчинення значної кількості злочинів в стані алкогольного або наркотичного сп'яніння, поширення таких захворювань, як синдром набутого імунodefіциту (СНІД), наркоманія,

алкоголізм.

І. Ю. Хомишин досліджуючи концептуальні питання теорії і практики адміністративно-правового регулювання освіти України в умовах євроінтеграційних процесів, вказує на істотне зниження регуляторної сили законодавчих норм, що супроводжується відсутністю адекватної оцінки існуючих проблем у правовій теорії та практиці. Діюча освітня парадигма ще не відповідає системі цінностей суспільства і потребує кардинальної зміни [162, с. 15]. Це у повній мірі охоплює питання забезпечення прав дітей у інформаційному середовищі у контексті захисту суспільної моралі.

Аналіз нормативно-правових актів дозволяє зробити висновок, що адміністративно-правовий захист суспільної моралі у контексті забезпечення прав дитини в інформаційному середовищі здійснюється від загроз, пов'язаних з пропагуванням у традиційних і інформаційно-комунікаційних засобах масової інформації культу насильства та жорстокості, розповсюдження порнографії та інформації, що зневажає людську гідність і завдає шкоди моральному благополуччю дитини, незаконним обігом наркотиків, пияцтвом і алкоголізмом, бродяжництвом та жебрацтвом, проституцією, правопорушеннями, що стає предметом поширення в інформаційному середовищі.

Н. В. Лесько зазначає, що захист прав і законних інтересів дітей має бути одним з пріоритетних напрямів державної політики. В Україні основна проблема державної політики забезпечення та захисту прав дітей полягає у відсутності комплексного підходу, обмеженості фінансових ресурсів, які спрямовуються на формування та реалізацію державної політики [163, с. 19].

Отже, адміністративно-правовий захист суспільної моралі у контексті забезпечення прав дитини в інформаційному середовищі – це структурний елемент правового захисту суспільної моралі, розгляд особливостей дозволяє говорити про двоякість розуміння. Основні заходи стосуються підстав виникнення адміністративної та кримінальної відповідальності, видів покарання, процедур застосування, галузевих нормативно-правових актів [164,

с. 62–68].

Адміністративно-правовий захист суспільної моралі у контексті захисту прав дитини в інформаційному середовищі є одним з елементів системи вищого порядку – системи захисту суспільної моралі. Захист суспільної моралі не обмежується адміністративно-правовими заходами, передбачає наявність інших заходів. У сукупності ці заходи утворюють модель захисту суспільної моралі в Україні. Механізм адміністративно-правового захисту суспільної моралі в контексті захисту прав дитини в інформаційному середовищі можна визначити як комплексне адміністративно-правове та інформаційне явище, що включає систему правових норм і вихідних установок, цілі, завдання і зміст організаційно-правової діяльності уповноважених суб'єктів, які самостійно, взаємодіючи в певних формах, з застосуванням різних адміністративно-правових заходів здійснюють захист суспільної моральності та відповідно інформаційних прав дітей. Широкий зміст досліджуваного механізму спричиняє необхідність упорядкованого взаємного розташування складових частин і формування змісту [165].

Зміст механізму адміністративно-правового захисту суспільної моралі у контексті забезпечення прав дитини в інформаційному середовищі це сформована на основі адміністративно-правового регулювання цілісна система взаємопов'язаних елементів адміністративного та інформаційного права, які консолідуються, розвиваються, органічно взаємопов'язані, функціонально орієнтовані на досягнення спільної мети – не допущення негативного впливу на дітей і забезпечення прав дитини в інформаційному середовищі.

2.3 Соціальні мережі: забезпечення права дитини на безпеку та приватність

Сьогодні доводиться констатувати, що соціальні мережі стали невід'ємною частиною сучасного інформаційного суспільства. Люди в соціальних мережах спілкуються, грають ігри, продають, купують, просувають свої Інтернет-

ресурси, діляться секретами професій і розповідають про успіхи. Можна сказати, що соціальні мережі стали ще однією частиною світу, місцем життя для людини, замінивши при цьому реальне спілкування [166].

Існує безліч соціальних мереж, однак переважна більшість користувачів вважає за кращими є найбільш популярні з них: Instagram, Facebook і Twitter. Близькими до соціальних мереж можна визнати сервіси обміну миттєвими повідомленнями (месенджери) Viber, WhatsApp і Telegram. Розвиток соціальних мереж почалося в 1995 році в США з запуску сайту Classmates.com.

Бурхливе поширення соціальних мереж в США відбулося упродовж 2003–2004 років, коли почали свою роботу такі відомі платформи, як MySpace і Facebook. Нині соціальні мережі є всесвітнім суспільним феноменом, місцем спілкування людей з різних країн, які розмовляють різними мовами. Відповідно, для запобігання правопорушенням у соціальних мережах необхідні узгоджені зусилля міжнародного співтовариства, обмеження, які дотримуються усіма суб'єктами правовідносин, незалежно від того, в якій країні вони знаходяться. Необхідно відзначити, що в Україні постійно ведеться робота з пошуку нових механізмів протидії правопорушенням у соціальних мережах [167].

Значна частина світової спільноти відчуває свою незахищеність перед загрозами, що набирають сили в соціальних мережах. Необхідно зазначити, що соціальні мережі є не тільки канал (або сфера) для протиправних дій, вони безпосередньо порушують законодавство або загрожують національній безпеці окремої держави або світової спільноти загалом, та є джерелом загроз різного характеру, спрямованих проти окремої особи [168]. С. С. Єсімов, аналізуючи зарубіжні дослідження, вказує, що соціальні мережі доволі часто справляють на людей особистісно-деструктивний вплив. Причому такий вплив відрізняється в залежності від країни і загалом відображає ті фобії, які притаманні населенню конкретних держав. Відповідно, в США основними страхами є сексуальні домагання і конфіденційність інформації. У Данії серйозними загрозами є сексуальне насильство і педофілія, залякування і переслідування, погрози і

насильство, поширення націоналістичних ідей. У Німеччині та Австрії, об'єднаних німецькомовним контентом в соціальних мережах, основними страхами є втрата конфіденційності даних, поширення спаму, можливість втрати особистої інформації, створення негативного іміджу, інтернет-залежність. В Україні головними загрозами населенню видаються хакерство, порушення режиму таємності, кіберзлочинність, комп'ютерна педофілія, ігри, що призводять до суїцидальних настроїв дітей [169].

Необхідно зауважити, що, незважаючи на відмінності в «страхах», проблема деструктивного впливу соціальних мереж носить не локальний або навіть державний, а глобальний, міждержавний і всесвітній характер. Відповідно, необхідна розробка загальних підходів, які повинні зробити Інтернет загалом, і соціальні мережі зокрема, безпечнішими. З огляду на це, міжнародне співробітництво у вказаній сфері має розвиватися більш високими темпами, ніж сьогодні. Діяльність державних органів у цій сфері можна поділити на два напрями. Першим напрямом є прийняття концептуальних документів, в яких звертається увага на загрози міжнародній інформаційній безпеці загалом і соціальних мереж зокрема. З-поміж них, вже згадувані: Стратегія сталого розвитку «Україна–2020» [146], Стратегія національної безпеки України [147], Стратегія кібербезпеки України [148], Доктрина інформаційної безпеки України [144] Стратегія розвитку інформаційного суспільства в Україні [170].

Так, зокрема, Доктрина інформаційної безпеки України актуальними загрозами національним інтересам та національній безпеці України в інформаційній сфері визначає:

«здійснення спеціальних інформаційних операцій, спрямованих на підриг обороноздатності, деморалізацію особового складу Збройних Сил України та інших військових формувань, провокування екстремістських проявів, підживлення панічних настроїв, загострення і дестабілізацію суспільно-політичної та соціально-економічної ситуації, розпалювання міжетнічних і міжконфесійних конфліктів в Україні;

проведення державою-агресором спеціальних інформаційних операцій в інших державах з метою створення негативного іміджу України у світі;

інформаційна експансія держави-агресора та контрольованих нею структур, зокрема шляхом розширення власної інформаційної інфраструктури на території України та в інших державах;

інформаційне домінування держави-агресора на тимчасово окупованих територіях;

недостатня розвиненість національної інформаційної інфраструктури, що обмежує можливості України ефективно протидіяти інформаційній агресії та проактивно діяти в інформаційній сфері для реалізації національних інтересів України;

неефективність державної інформаційної політики, недосконалість законодавства стосовно регулювання суспільних відносин в інформаційній сфері, невизначеність стратегічного наративу, недостатній рівень медіакультури суспільства;

поширення закликів до радикальних дій, пропаганда ізоляціоністських та автономістських концепцій співіснування регіонів в Україні» [144].

Особливо важливими є пріоритети державної політики в інформаційній сфері, які визначені у вказаній вище Доктрині, а саме:

«Пріоритетами державної політики в інформаційній сфері мають бути:

1) щодо забезпечення інформаційної безпеки:

створення інтегрованої системи оцінки інформаційних загроз та оперативного реагування на них;

удосконалення повноважень державних регуляторних органів, які здійснюють діяльність щодо інформаційного простору держави, з метою досягнення адекватного рівня спроможності держави відповідати реальним та потенційним загрозам національним інтересам України в інформаційній сфері;

законодавче врегулювання механізму виявлення, фіксації, блокування та видалення з інформаційного простору держави, зокрема з українського сегмента мережі Інтернет, інформації, яка загрожує життю, здоров'ю громадян

України, пропагує війну, національну та релігійну ворожнечу, зміну конституційного ладу насильницьким шляхом або порушення територіальної цілісності України, загрожує державному суверенітету, пропагує комуністичний та/або націонал-соціалістичний (нацистський) тоталітарні режими та їхню символіку;

визначення механізмів регулювання роботи підприємств телекомунікацій, поліграфічних підприємств, видавництв, телерадіоорганізацій, телерадіоцентрів та інших підприємств, установ, організацій, закладів культури та засобів масової інформації, а також використання місцевих радіостанцій, телевізійних центрів та друкарень для військових потреб і проведення роз'яснювальної роботи серед військ та населення; заборони роботи приймально-передавальних радіостанцій особистого та колективного користування і передачі інформації через комп'ютерні мережі в умовах запровадження правового режиму воєнного стану;

оптимізація законодавчих механізмів реалізації зобов'язань України в межах Європейської конвенції про транскордонне телебачення щодо держав, які не є підписантами зазначеної Конвенції;

створення і розвиток структур, що відповідають за інформаційно-психологічну безпеку, насамперед у Збройних Силах України, з урахуванням практики держав – членів НАТО;

розвиток і захист технологічної інфраструктури забезпечення інформаційної безпеки України;

забезпечення повного покриття території України цифровим мовленням, насамперед у прикордонних районах, а також тимчасово окупованих територій;

розвиток цифрового мовлення, унеможливлення впливу на його інфраструктуру суб'єктів, що пов'язані з державою-агресором;

побудова дієвої та ефективної системи стратегічних комунікацій;

розвиток механізмів взаємодії держави та інститутів громадянського суспільства щодо протидії інформаційній агресії проти України;

боротьба з дезінформацією та деструктивною пропагандою з боку

Російської Федерації;

посилення спроможностей сектору безпеки і оборони щодо протидії спеціальним інформаційним операціям, спрямованим на зміну конституційного ладу насильницьким шляхом, порушення суверенітету і територіальної цілісності, підживлення обороноздатності України, деморалізацію особового складу Збройних Сил України та інших військових формувань, загострення суспільно-політичної ситуації;

виявлення та притягнення до відповідальності згідно із законодавством суб'єктів українського інформаційного простору, що створені та/або використовуються державою-агресором для ведення інформаційної війни проти України, та унеможливлення їхньої підживлюючої діяльності;

унеможливлення вільного обігу інформаційної продукції (друкованої та електронної), насамперед походженням з території держави-агресора, що містить пропаганду війни, національної і релігійної ворожнечі, зміни конституційного ладу насильницьким шляхом або порушення суверенітету і територіальної цілісності України, провокує масові заворушення;

проведення розвідувальними органами України акцій сприяння реалізації та захисту національних інтересів України в інформаційній сфері, протидії зовнішнім загрозам інформаційній безпеці держави за межами України;

недопущення використання інформаційного простору держави в деструктивних цілях або для дій, що спрямовані на дискредитацію України на міжнародному рівні;

2) щодо забезпечення захисту і розвитку інформаційного простору України, а також конституційного права громадян на інформацію:

стимулювання розвитку національного виробництва текстового і аудіовізуального контенту, зокрема шляхом створення системи квотування та проведення цільових конкурсів на надання грантів;

забезпечення функціонування Суспільного телебачення і радіомовлення України, у тому числі його належного фінансування;

створення системи мовлення територіальних громад, яка сприятиме

розширенню комунікативних можливостей та зниженню конфліктності всередині громад;

підтримка вітчизняної книговидавничої справи, зокрема перекладів іноземних творів, забезпечення ними навчальних закладів і бібліотек;

розвиток правових інструментів захисту прав людини і громадянина на вільний доступ до інформації, її поширення, оброблення, зберігання та захист;

комплексна підтримка розвитку механізмів саморегуляції засобів масової інформації на засадах соціальної відповідальності;

підвищення медіа-грамотності суспільства, сприяння підготовці професійних кадрів для медіа-сфери з високим рівнем компетентності;

удосконалення законодавчого регулювання інформаційної сфери відповідно до актуальних загроз національній безпеці;

задоволення потреб населення тимчасово окупованих територій в об'єктивній, оперативній і достовірній інформації;

повне покриття території України цифровим та інтернет-мовленням замість аналогового і надання рівних можливостей доступу кожному громадянину до інформаційних ресурсів мережі Інтернет;

формування системи державної підтримки виробництва вітчизняного аудіовізуального продукту;

пропагування, у тому числі через аудіовізуальні засоби, зокрема соціальну рекламу, основних етапів і досвіду державотворення, цінностей свободи, демократії, патріотизму, національної єдності, захисту України від зовнішніх і внутрішніх загроз;

3) щодо відкритості та прозорості держави перед громадянами:

розвиток механізмів електронного урядування;

сприяння розвитку можливостей доступу та використання публічної інформації у формі відкритих даних;

інформування громадян України про діяльність органів державної влади, налагодження ефективної співпраці зазначених органів із засобами масової інформації та журналістами;

проведення реформи урядових комунікацій;
розвиток сервісів, спрямованих на більш масштабне та ефективне залучення громадськості до прийняття рішень органами державної влади та органами місцевого самоврядування;

сприяння формуванню культури суспільної дискусії;

4) щодо формування позитивного міжнародного іміджу України:

грунтовне реформування системи представлення інформації про Україну на міжнародній арені;

розвиток публічної дипломатії, у тому числі культурної та цифрової;

активізація скоординованої інформаційної роботи закордонних дипломатичних установ України;

сприяння поширенню та розвитку системи іномовлення України;

створення та забезпечення функціонування правового механізму взаємодії державних органів з інститутами громадянського суспільства з метою інформаційної підтримки комерційної, гуманітарної, просвітницької, культурної та іншої діяльності таких інститутів за межами України;

постійний моніторинг пропаганди держави-агресора, розроблення та оперативна реалізація адекватних заходів протидії;

недопущення використання міжнародного інформаційного простору в деструктивних цілях або для дій, що спрямовані на дискредитацію України на міжнародному рівні;

реформування системи взаємовідносин з українською діаспорою шляхом забезпечення більш тісної співпраці та проведення ефективних заходів, зокрема в рамках комунікацій «від людини до людини»;

участь у міжнародних культурних заходах з метою представлення національної культури та ідентичності;

запровадження міжнародних культурних фестивалів в Україні з метою популяризації української культури та розвитку комунікацій «від людини до людини»» [144].

У міжнародному масштабі правового регулювання соціальних мереж

існує безліч механізмів, але не всі аспекти суспільних відносин в соціальних мережах мають сьогодні чітко визначену правову основу, що ускладнює процес вироблення єдиних міжнародних правових норм. Необхідно зазначити, що розуміння важливості спільних дій в цій сфері між переважною більшістю держав зростає. Збільшується координація, об'єднуються зусилля й окремих держав, і їх об'єднань та міжнародних організацій. Досвід протистояння злочинності в соціальних мережах показав, що окремі держави можуть досягати успіхів на цьому шляху тільки в результаті кардинального закриття країни від зовнішнього впливу. У зв'язку з цим найважливіше значення набуває надання правоохоронними органами різних держав взаємної допомоги, організація скоординованої міждержавної взаємодії. Така робота здійснюється на базі Інтерполу, Організації Об'єднаних Націй, за окремими напрямками на базі Організації Економічного Співробітництва і Розвитку (ОЕСР) і Ради Європи. Так, протистояння наркотрафіку, дитячої порнографії, тероризму здійснюється колективно, причому таке співробітництво продовжує розширюватися і збільшуватися. Для повноцінної взаємодії необхідна розробка та затвердження міжнародно-правових норм, вироблення загальних підходів, визначення єдиних цілей. Міжнародні норми повинні стати основою для національних норм, визначити поняття, гармонізувати кримінальне та адміністративне законодавство.

На міжнародному рівні доцільно продовжити практику укладання двосторонніх договорів про забезпечення інформаційної безпеки з іншими країнами. Крім того, необхідно продовжити зусилля зі створення Конвенції ООН про безпечне функціонування та розвиток Інтернету. Особливу увагу необхідно зосередити на протидії таким злочинам, як: дитяча порнографія, наркобізнес, тероризм тощо, а також продовжити спроби врегулювання соціальних мереж та Інтернету загалом.

Отже, можна констатувати, що, незважаючи на розуміння всіма учасниками міжнародної спільноти важливості протидії протиправним діям в соціальних мережах, встановлення загальних правил в цій сфері поки що не

досягнуто.

2.4 Медіапростір як сфера порушення прав дитини

Починаючи з моменту народження людини і протягом всього її життя ті чи інші характеристики особи постійно перебувають у розвитку. Процес формування людини як особистості триває практично все життя з різним ступенем інтенсивності. Найбільш інтенсивно людина формується до 18 років, моменту настання повноліття, саме на цьому етапі розвитку засвоюються необхідні знання та правила поведінки в суспільстві. Конвенція ООН «Про права дитини» визначає будь-яку людину, яка не досягла віку 18 років, як дитину. Аналогічно це питання визначається й у законодавстві України [171].

Період неповноліття дитини є особливим у формуванні особистості людини. Певний рівень свідомості та соціального розвитку, досягнутий дітьми у цьому віці, дозволяє висувати до них вимоги, співвідносити свою поведінку з правилами, встановленими в суспільстві. Саме в цьому віці настає і адміністративна, і кримінальна відповідальність за вчинення правопорушень, однак формування дитини як особистості ще не є завершеним і триває.

Можна сказати, що дитина – це часовий зріз особистості людини, що знаходиться на стадії формування, з частково сформованими в попередній віковий період властивостями.

Особистість людини – це поняття, що виражає соціальну сутність особи, комплекс ознак, властивостей, зв'язків, відносин, що її характеризують, її моральний і духовний світ, взяті в розвитку, у взаємодії з соціальними та індивідуальними життєвими умовами [172]. Можна виділити чотири основні властивості, що характеризують особистість:

- 1) фізичні властивості: стать; вік; особливості фізичної конституції тощо;
- 2) соціальні властивості: до них відносяться прояви в різних сферах суспільного життя: праці, навчанні, сім'ї тощо;
- 3) психологічні властивості: до них відносяться відповідні властивості

особистості; вікові особливості психіки тощо;

4) морально-психологічні властивості: до них відносяться: спрямованість особи (тобто основна життєва орієнтація); світогляд (система поглядів на життя); інтереси; стійка система мотивів поведінки; моральні цінності принципи і норми, якими особа практично керується в своїй діяльності; правосвідомість цієї особи; моральні навички і звички особи; характер і рівень потреб.

Всі чотири групи властивостей мають певний вплив на індивідуальну поведінку особи в різних сферах суспільних відносин. У сфері правової поведінки людини, основний вплив належить групі морально-психологічних властивостей. Саме вони формують правомірну, законослухняну поведінку людини, або навпаки неправомірну або навіть злочинну. Відповідно процес формування морально-психологічних властивостей має виняткове значення в дослідженні поведінки людини в правовій сфері [173].

Особа формується, переважно, в діяльності, через відносини з іншими людьми, колективом, суспільством. Процес формування особи як особистості – це процес засвоєння індивідом досвіду суспільного життя. Формування йде двома напрямками: через безпосередній індивідуальний досвід і шляхом засвоєння соціального досвіду інших людей.

Цей процес, що дає людині можливість свідомо діяти в рамках морально-правової культури, названий процесом соціалізації. За його допомогою суспільство формує нових членів, вчить їх ставити перед собою головні життєві цілі і досягати їх.

Соціалізація індивіда – це процес засвоєння людиною норм і цінностей навколишнього його соціального середовища, входження людини в соціальне середовище, це, по суті, процес становлення людської особистості. Психологічними механізмами соціалізації слугує наслідування, ідентифікація (ототожнення власної особистості зі зразком), психічне зараження, керівництво, переконання, слідування моді і ін. [174].

Процес соціалізації складається з навчання людини найбільш ефективним

діям (засвоєння індивідуального досвіду) і з формування певних реакцій, емоцій, що регулюють поведінку людини (засвоєння соціального досвіду). На цей фундамент, що закладається вже в дитинстві, нашаровуються свідомі ідеї, поняття, уявлення, з нього формуються ідеї розвиненої свідомості.

Соціалізація є загальним процесом і може протікати незалежно від мети, яку ставлять перед індивідом, особи, що його оточують. Це стихійне, багато в чому незалежне від індивіда засвоєння ним реальних цінностей, дійсних норм, життєвих прагнень і подібних елементів сучасної йому культури.

Процес соціалізації тісно пов'язаний з процесом виховання. Виховання – це цілеспрямований, свідомий вплив на особу в світлі певних етичних принципів і соціальних ідеалів, вимог моральних і правових норм тощо. Соціалізація і виховання індивіда є двома взаємопов'язаними категоріями.

Соціалізацію можна розглядати у вузькому і широкому сенсах. У вузькому сенсі процес соціалізації включає в себе все, що стихійно впливає на формування особи, а, отже, в нього не входить свідомий, цілеспрямований вплив, яким є виховання. У широкому сенсі до соціалізації можна віднести все, що впливає на особу і стихійно, і цілеспрямовано, зокрема процес виховання: «засвоєння цінностей і норм є результатом процесу соціалізації, який протікає частково стихійно, іноді цілеспрямовано в різних формах виховання» [175].

Становлення особи як особистості в ході соціалізації відбувається за певними етапами: первинна – соціалізація дитини; проміжна – соціалізація підлітка; стійка – цілісна, перехід від юнацтва до зрілості (від 18 до 23–25 років).

Перших два етапи мають особливе значення, тому що найміцніше сприйняття морального і аморального, належного і не належного, як фундамент знань, закладається в людини з дитинства [176].

Процес соціалізації включає в себе:

- 1) соціальне пізнання (знання про самого себе, взаємини з іншими людьми, засвоєння соціальних і культурних цінностей, знання про структуру суспільства і окремих соціальних інститутів тощо);

2) інтеріоризація (засвоєння) певних норм, позицій і ролей, тобто вироблення на основі отриманих знань системи ціннісних орієнтацій, установок тощо.

3) оволодіння певними навичками практичної діяльності, включаючи предметний світ і сферу соціальної діяльності;

4) включення людини в активну творчу діяльність вже як зрілої соціалізованої особистості.

Процес соціалізації має моральну і правову сторони. Вони є частиною загального процесу соціалізації. В ході моральної соціалізації людина засвоює вироблені загальноприйняті суспільством моральні норми і цінності, що регулюють відносини в суспільстві і між людьми, в тому числі і в сфері, що стосується правової і протиправної, злочинної поведінки.

Поняття правової соціалізації можна визначити як і моральної, в її ході засвоюються тільки правові норми. Правові норми регулюють далеко не весь спектр суспільних відносин, а лише найбільш значущі для суспільства. У правову соціалізацію входить засвоєння необхідного обсягу правових знань, правових вимог, що визначають правову свідомість. В її ході формується ставлення до права і готовність до правомірної поведінки [177].

З огляду на те, що і моральна, і правова соціалізації впливають на формування законослухняної поведінки, їх вплив на формування особистості дитини можна розглядати спільно як морально-правову соціалізацію.

В процес морально-правової соціалізації входять:

1. Морально-правове пізнання. Під ним розуміється ознайомлення з морально-правовою інформацією: власне моральними і правовими нормами; ставленням до цих норм з боку держави, суспільства, соціальних груп і окремих осіб, їх схваленням або несхваленням морально-правових норм; а також з тим, які моделі поведінки схвалюються або не схвалюються правом і наслідками вибору тих чи інших моделей поведінки.

Морально-правова інформація розрахована на те, що особа буде керуватися нею з-поміж інших чинників при прийнятті рішення про вчинення

або нездійснення будь-яких дій, тому що важко розраховувати на дотримання і моральних, і правових норм від осіб, які їх не знають, і відповідно і не можуть їх дотримуватися.

Однак, саме знання морально-правових норм не гарантує правової поведінки, воно можливе тільки після проходження другої стадії процесу морально-правової соціалізації.

2. Стадії переробки отриманої інформації і вироблення на її основі власного ставлення до морально-правових норм, наслідків їх недотримання і вибір відповідно до цього найбільш ймовірних варіантів поведінки в тій чи іншій морально-правовій ситуації [178].

Кінцевим результатом морально-правової соціалізації є поява і розвиток морально-правової свідомості.

Під морально-правовою свідомістю розуміється сфера громадської, групової та індивідуальної свідомості, що відображає морально-правову дійсність у формі морально-правових знань, оціночних відносин до морально-правових норм і практики їх застосування, а також ціннісних орієнтацій, що регулюють людську поведінку в юридично значимих ситуаціях. Саме морально-правова свідомість і визначає правомірну поведінку людини.

До морально-правової свідомості особи відноситься позитивне і негативне оцінне ставлення особи до таких позицій:

- 1) оціночні ставлення до морально-правових принципів, інститутів і норм;
- 2) оціночні ставлення до правопорушень, тобто до посягань на охоронювані правом цінності;
- 3) оцінне відношення до правоохоронних органів та їх діяльності;
- 4) оцінне ставлення до своєї поведінки (самооцінка) [179].

Перші три групи оціночних відносин формуються під впливом інститутів (провідників) морально-правової соціалізації, а четверта група, значною мірою, формується вже під впливом перших трьох.

Інститутами морально-правової соціалізації дитини є: сім'я, школа, друзі і

знайомі, засоби масової інформації, дитячі, спортивні та громадські організації, органи влади і управління, мистецтво і література, наука та ін.

Вплив різних інститутів соціалізації на формування особистості дитини доволі нерівнозначний і за обсягом (кількістю затраченого часу), і за силою (якістю) впливу, що вчиняється і загалом, і на певних вікових етапах.

З-поміж перерахованих інститутів, які роблять найсуттєвіший вплив, в науковій літературі частіше за інших виділяються сім'я і школа.

За обсягом впливу, що вчиняється на дитину з метою формування її як особистості, сім'я стоїть на першому місці, адже за часом (з моменту народження і до закінчення школи), дитина перебуває найбільше в контакті з батьками. Цей час витрачається дуже нерівномірно, більше всього часу батьки витрачають на виховання дитини в дитинстві і ранньому дитинстві, коли за нею необхідний постійний фізичний догляд і контроль. Згодом, одночасно з дедалі більшим дорослішанням дитини витрати часу на виховання скорочуються, в той час, як процес морально-правової соціалізації не скорочується, а навпаки набирає сили.

Однак, з часом вплив сім'ї на морально-правову соціалізацію слабшає, і на провідні місця за часом дії, найчастіше, виходять інші інститути соціалізації [181].

На нашу думку, сила впливу сім'ї на морально-правову соціалізацію залежить від складу і структури сім'ї, її моральної і виховно-педагогічної позиції.

Склад і структура сім'ї. В умовах неповної сім'ї фізично утруднений соціальний контроль над підлітком і його вихованням, і, отже, його морально-правовим вихованням займаються інші інститути соціалізації.

Моральна позиція сім'ї. У сімейному вихованні їй належить істотна роль. Під моральною позицією сім'ї розуміється наявність або відсутність всередині сім'ї джерел антигромадських, аморальних впливів і загальна система моральної орієнтації батьків.

Виховно-педагогічна позиція сім'ї теж дуже важлива в морально-правовій

соціалізації. На жаль, статистичні дані і наукові дослідження свідчать, що до 45% батьків або взагалі не готові до виховання дітей, або підготовлені недостатньо [181].

Наступним після сім'ї за обсягом чиниться впливу на формування особистості неповнолітнього, вважається школа. На нашу думку, вплив школи складається з впливу, що чиниться вчителями, і впливу, що чиниться навчальною літературою. Вплив, який чиниться вчителями, в свою чергу складається з впливу, що чиниться у зв'язку з викладанням навчального предмета і індивідуального особистого впливу вчителя.

До інститутів морально-правової соціалізації також відносяться дитячі, спортивні та громадські організації, установи мистецтва і література. У сучасних умовах їх вплив на морально-правове формування особистості можна охарактеризувати, як досить незначне.

Відтак, аналізуючи вплив традиційних інститутів морально-правової соціалізації, слід зазначити, що їх роль на сучасному етапі розвитку суспільства істотно знижена.

Крім традиційних інститутів морально-правової соціалізації потрібно розглянути ще один – засоби масової інформації.

Законом України «Про друковані засоби масової інформації (пресу) в Україні» від 16 листопада 1992 року визначено, що «під друкованими засобами масової інформації (пресою) в Україні розуміються періодичні і такі, що продовжуються, видання, які виходять під постійною назвою, з періодичністю один і більше номерів (випусків) протягом року на підставі свідоцтва про державну реєстрацію» [182].

Натомість, не всі з перерахованих видів засобів масової інформації реально існують або здатні надавати інформаційний вплив на широкі верстви населення. Це, передусім, стосується кінохронікальних програм, виробництво яких з початку 90-х років практично припинилося і відійшло в минуле; відеопрограм, які так і не отримали широкого розповсюдження; деяких періодичних видань, таким, як альманахи і бюлетені, які не мають достатньо

значного тиражу [183].

До іншим форм періодичного поширення інформації, на нашу думку, варто віднести Інтернет. Адже, останнім часом Інтернет активно використовується для розповсюдження інформації, зокрема і традиційними ЗМІ, які часто розміщують там електронні версії своїх видань.

Значення засобів масової інформації як інституту морально-правової соціалізації, так само, як і вплив інших інститутів, можна визначити за обсягом і силою (змістом) впливу, який вони справляють.

Дослідження у цій сфері, які були проведені вченими з США, свідчать, що дитина у віці від 2 до 11 років щотижня проводить біля телевізора 27,5 год. (майже 4 години на день). Опитування міських підлітків 12–17 років, які проживали в повних сім'ях, встановило, що вони дивляться телевізор в середньому 17,26 години в тиждень (майже 2,5 години в день). До 18 років діти проводять біля телевізора в два рази більше часу, присвяченого шкільним заняттям [184].

Згідно з іншим дослідженням американських вчених, людина дивиться телепрограми 27 годин 19 хвилин в тиждень (близько 4 годин в день), діти від 6 до 11 років – 24 години (майже 3,5 години). Протягом свого життя американець проводить біля телевізора 3 тис. діб або 9 років (або 72 тис. годин) [185].

В результаті значних досліджень, проведених в Англії, Японії, США і низці інших країн, було встановлено, що діти дивляться телебачення, починаючи з 3 років. Школярі дивляться по 1,5 – 2 години в день. Школярі молодших класів близько 3 годин на день. Підлітки у віці 14–16 років проводять біля телевізора 1,5 – 2 години в день, при цьому, яку б кількість часу телебачення не займало у структурі часу, воно завжди переважає [186].

Нині, за наявними даними, обсяг впливу ЗМІ ще більше збільшився [187].

Дитина або підліток може вчити уроки, грати з друзями, приймати їжу, просто нічого не робити і перебувати весь цей час під впливом ЗМІ. Вплив, який чиниться в подібних випадках, як правило, не потрапляючи в поле зору дослідників і не береться до уваги. Можна було б припустити, що він не має

жодного ефекту, тому що на нього не звернено увагу свідомості, але таке припущення навряд чи є вірним. Однак, перебуваючи в сфері функціонування телебачення, дитина не може бути повністю звільненою від впливу телепередачі, бо вона завжди змістовна і завжди прагне заволодіти увагою глядача. Межі між аудіовізуальним потоком і телепрограмою дуже хиткі і суб'єктивні [188].

Рівень впливу ЗМІ на морально-правову соціалізацію залежить також від ставлення аудиторії до ЗМІ, як до джерела інформації, і від змісту переданої інформації. Ставлення дітей до телебачення суто позитивне. Для дітей телебачення природне середовище проживання, вони з ранніх років звикли до мерехтіння домашнього екрану, така точка зору працівників телебачення, і з нею важко не погодитися, оскільки дитина дивиться телевізор, слухає радіо чи читає газету за власним бажанням, і при негативному відношенні завжди може вимкнути телевізор або радіо і відкласти в сторону газету.

Більше того, за даними досліджень вітчизняних учених: «Діти не завжди чітко розмежовують результати художнього втілення від явищ дійсності. Саме тому вони щиро вірять в реальність, достовірність фантастичних ситуацій, подій, образів (наприклад, школярі молодших вікових груп у мультфільми).

Отже, можна зробити висновок про те, що інформація, яка передається через ЗМІ сприймається дітьми і підлітками як достовірна, і ставлення до неї в основному позитивне.

Зміст інформації, що передається ЗМІ, дуже різноманітний, і її сприйняття залежить від уподобань аудиторії. Інтерес до тієї чи іншої інформації багато в чому визначається віком людини. Так, до 9 років дітей в основному цікавлять мультфільми, казки, ігрові передачі. З 9 до 11 років відбувається перемикання інтересу на передачі пригодницького жанру (в основному художні фільми). З 12 до 14 років відбувається переорієнтація на світ людини, провідними передачами стають художні фільми про людські взаємини, підвищується інтерес до передач соціального змісту. З 15 до 17 років посилюються переваги передач молодіжно-публіцистичного змісту,

зберігається підвищений інтерес до художніх фільмів. Серед художніх фільмів найбільшим інтересом користуються детективи, бойовики, пригодницькі фільми, комедії. Серед передач соціального змісту перше місце займають кримінальні новини і новини загального характеру. Великий інтерес викликає музика. Новини на кримінальну тему і музика займають провідне місце і в неповнолітніх радіослухачів. Читачів газет і журналів цікавлять теми кримінального характеру, дитячі та молодіжні публікації. Всі ці теле- і радіопередачі, газетні публікації містять значну кількість морально-правової інформації, особливо кримінальні новини, детективи і бойовики, де весь сюжет, як правило, будується на порушенні морально-правових норм одними особами і боротьбі з ними інших осіб.

Отже, вплив інститутів морально-правової соціалізації на формування особистості дитини носить комплексний характер. Інститути соціалізації тісно взаємопов'язані між собою і впливають на ефективність дій один одного [189].

Деякі шкільні предмети, що мають моральний зміст, сприймаються дітьми через призму вже наявних уявлень, сформованих ЗМІ. Відносини в родині і з однолітками можуть істотно впливати на обсяг впливу телебачення. Вплив навколишнього середовища полягає в тому, що дитина змушена бігти до телевізора внаслідок незадовільних стосунків у сім'ї або з однолітками.

Сім'я, школа і однолітки можуть коригувати вплив отриманої в ході контакту зі ЗМІ інформації. Отже, можемо зазначити, що вплив різних інститутів морально-правової соціалізації на формування особистості дитини, зокрема ЗМІ, і за обсягом, і за змістом дуже великий. ЗМІ займають одне з провідних місць серед інститутів морально-правової соціалізації, які можна порівняти за обсягом і силою впливу з сім'єю, і значно перевершує інші інститути.

Основними джерелами інформованості дітей про норми правомірної (в рамках чинного законодавства) поведінки в суспільстві, правопорушення та роботу правоохоронних органів є: сім'я, школа, спеціальна література, друзі і знайомі, засоби масової інформації (телебачення, газети і журнали, радіо) і ін.

Проведене дослідження дозволяє ранжувати джерела інформованості дітей про норми правомірної поведінки за ступенем їх значущості в такому порядку: сім'я – 64%, телебачення – 51%, школа – 46%, газети і журнали – 29%, друзі і знайомі – 11%, радіо – 8%. Засоби масової інформації, поряд з іншими джерелами, вважають основними джерелами інформації про норми правомірної поведінки 60% дітей. Отже, видно, що ЗМІ як джерело інформації про нормах правомірної поведінки знаходиться на одному з перших місць [190].

Однак, виходячи з отриманих результатів дослідження можна зробити висновок про те, що засоби масової інформації, будучи одним з основних інститутів морально-правової соціалізації неповнолітніх, в певних випадках здатні викликати й негативні зміни в їх свідомості і поведінці.

Висновки до розділу 2

Підсумовуючи проведений у другому розділі аналіз адміністративно-правового регулювання діяльності щодо забезпечення прав дітей в інформаційному середовищі можемо зробити декілька висновків.

1. Констатовано, що трансформаційні процеси, що відбуваються в державі, прагнення увійти в цивілізовану європейську спільноту зумовлюють потребу швидкої побудови інформаційного суспільства. Щоб створити в нашій країні цивілізоване інформаційне суспільство, необхідно розуміти те, хто буде його будувати та розвивати через декілька років, адже нині цифрова сфера формує життя майбутнього покоління. Інформаційні та комунікаційні технології і соціальні ЗМІ стають все більш значущою частиною їх існування. Віртуальне спілкування є сьогодні невід'ємною і часто значною частиною дозвілля сучасних українських дітей і підлітків, для яких стало буденним проводити свій вільний час «на просторах» Інтернету. Звідси і неухильне зростання аудиторії глобальної мережі, що підкреслюється українськими експертами, в якій значну частину складають діти. Сучасна молодь, вільно існуючи в кіберпросторі, використовує можливості Всесвітньої мережі по-

різному: деякі знайомляться з азами комп'ютерної графіки або вивчають освітні програми, дізнаються про нові технології і можливості, стаючи досвідченими користувачами, інші ж мають на меті самоутвердження, нелегально розбагатіти або просто створити віртуальний образ «супергероя», який дуже далекий від реального. Все це спричиняє прямий вплив на емоційний і фізичний розвиток підростаючого покоління.

2. Вказано, що нині в нашій державі лише починає складатися новий правовий інститут – інститут інформаційної безпеки як об'єктивна реакція держави на появу нових суспільних відносин, що складаються в інформаційному суспільстві. Саме тому окремі вчені зауважують, що цифровізація соціального життя призвела до виникнення раніше невідомих так званих цифрових прав, під якими розуміються права на вільний доступ до інформації, її вільне використання, створення і публікацію цифрових творів, вільне використання персональних комп'ютерів, інших електронних пристроїв, комунікаційних мереж, включаючи й Інтернет.

3. Доведено, що істотним кроком вперед, мовлячи про захист дітей в інформаційному середовищі, має стати законодавство, яке буде спрямоване на захист дітей від інформації, що завдає шкоди їх здоров'ю та розвитку. Такий закон має стати відображенням того, що держава як гарант захисту прав дитини розпочне здійснювати конкретні кроки в такій надзвичайно важливій сфері, як захист дітей від інформації, що завдає шкоди їх розвитку та здоров'ю. Однак необхідно також розуміти, що один закон не спроможний врегулювати усі відносини у зазначеній сфері, а тому існує потреба у значній за своїми масштабами правотворчій діяльності, спрямованій зокрема на встановлення заходів юридичної відповідальності за обіг шкідливої для дітей інформації. За відсутності подібних законодавчих ініціатив будь-які заходи у цьому напрямі залишатимуться декларативними.

4. Становлення та розвиток особистості відбувається через засвоєння суспільних цінностей, що створюють стійку індивідуальну систему ціннісних орієнтацій, які детермінують поведінку та діяльність людини. але у зв'язку з

пануванням плюралізму систем цінностей, зіткненням різних підходів до виховання наростає потреба в осмисленні ролі та впливу сучасних інститутів соціалізації – інформаційного середовища.

Складність ситуації полягає в тому, що досягнення науково-технічного прогресу виводять можливості засобів масової інформації на якісно новий рівень, далекий від простого інформування або транслявання фактів, істотно випереджає можливості виявлення та протистояння випадкам маніпулювання громадською думкою. Наростаюча неоднорідність інформаційного поля в інтерактивному сегменті, як наслідок можливості ретранслювати отриману інформацію в межах свого мікросоціуму та найближчого оточення, сприяє негативному впливу на дитину. Це обумовлює необхідність вироблення ефективних засобів забезпечення прав дитини в інформаційному просторі на предмет виявлення та припинення можливих зловживань щодо становлення та розвитку особистості.

5. Запропоновано під адміністративно-правовим захистом суспільної моралі у контексті забезпечення прав дитини в інформаційному середовищі розуміти сукупність адміністративно-правових заходів, в тому числі примусового характеру, які застосовуються органами публічної влади щодо заборони пропагування культу насильства та жорстокості, розповсюдження порнографії та інформації, що зневажає людську гідність і завдає шкоди моральному благополуччю дитини, спрямованих на нейтралізацію і усунення загроз у цій сфері, юрисдикційну діяльність в інформаційному середовищі.

Зазначено, що особливістю застосування заходів адміністративно-правового захисту є те, що застосування може ініціюватися органом публічної влади, особою, чії права порушуються і особою, яка веде антисоціальний спосіб життя, для запобігання заподіяння шкоди самому собі. Щодо дітей цю функцію виконують батьки або особи визначені чинним законодавством. Однак, нормами тільки одного адміністративного права захист суспільної моралі в інформаційному середовищі не забезпечити. Можна стверджувати, що адміністративно-правовий захист суспільної моралі це структурний елемент

правового захисту суспільної моралі. Суспільна мораль – система етичних норм, правил поведінки, що склалися у суспільстві на основі традиційних духовних і культурних цінностей, уявлень про добро, честь, гідність, громадський обов'язок, совість, справедливість.

6. Визначено, що механізм адміністративно-правового захисту суспільної моралі у контексті забезпечення прав дитини в інформаційному середовищі включає низку взаємопов'язаних елементів. У науковій літературі висловлювалися думки щодо механізму захисту об'єктів правової охорони. Пропонувалися елементи: загроза – об'єкт охорони – охорона. Зміст механізму адміністративно-правового захисту суспільної моралі обумовлено відповідними особливостями цієї сфери, включає блоки:

- нормативно-ціннісний, складається з правових норм, що формують установки на захист суспільної моралі та вимоги до правомірної поведінки;
- цільовий, як система органів публічної влади, що здійснюють захист суспільної моралі, з юридично закріпленими цілями, завданнями, функціями;
- організаційно-інструментальний, виражається у встановленні на нормативно-правовій основі повноважень суб'єктів захисту суспільної моралі та формування зв'язків між ними щодо захисту суспільної моралі з використанням різних правових інструментів (заходів);
- факторний (включає систему чинників, що завдають шкоди суспільній моралі як об'єкта адміністративно-правового захисту);
- інформаційний, репрезентований правовим регулюванням прав дитини та інформаційної сфери (Інтернет, соціальні та локальні мережі).

7. Констатовано, що соціальні мережі стали невід'ємною частиною сучасного інформаційного суспільства. Люди в соціальних мережах спілкуються, грають ігри, продають, купують, просувають свої Інтернет-ресурси, діляться секретами професій і розповідають про успіхи. Можна сказати, що соціальні мережі стали ще однією частиною світу, місцем життя для людини, замінивши при цьому реальне спілкування.

Зауважено, що значна частина світової спільноти відчуває свою

незахищеність перед загрозами, що набирають сили в соціальних мережах. Зазначено, що соціальні мережі є не тільки канал (або сфера) для протиправних дій, вони безпосередньо порушують законодавство або загрожують національній безпеці окремої держави або світової спільноти загалом, та є джерелом загроз різного характеру, спрямованих проти окремої особи.

8. Проведене дослідження дозволило ранжувати джерела інформованості дітей про норми правомірної поведінки за ступенем їх значущості в такому порядку: сім'я – 64%, телебачення – 51%, школа – 46%, газети і журнали – 29%, друзі і знайомі – 11%, радіо – 8%. Засоби масової інформації, поряд з іншими джерелами, вважають основними джерелами інформації про норми правомірної поведінки 60% дітей. Отже, видно, що ЗМІ як джерело інформації про нормах правомірної поведінки знаходиться на одному з перших місць. Однак, виходячи з отриманих результатів дослідження зроблено висновок про те, що засоби масової інформації, будучи одним з основних інститутів морально-правової соціалізації неповнолітніх, в певних випадках здатні викликати й негативні зміни в їх свідомості і поведінці.

РОЗДІЛ 3

НАПРЯМИ УДОСКОНАЛЕННЯ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВ ДІТЕЙ В ІНФОРМАЦІЙНОМУ СЕРЕДОВИЩІ

3.1 Захист інформаційних прав дітей у практиці ЄСПЛ

Права і свободи людини – найвища цінність людської цивілізації. Неможливо уявити сучасний світ без природних, природжених і невідчужуваних прав, таких, як, наприклад, право на життя, особисту недоторканність, свободу совісті та багатьох інших, заснованих на принципах свободи, рівності і справедливості.

Інформаційні технології змінили і сформували життя сучасного суспільства. Все частіше говорять про цифрову економіку, електронному правосудді, про електронний уряд. Зазначені реалії роблять значний вплив на статус фізичних осіб, утримання належних їм прав і вимагають перегляду правового регулювання на міжнародному та національному рівнях.

Забезпечення окремих прав людини в умовах поширення інформаційних технологій неодноразово ставало об'єктом уваги з боку спеціальних доповідачів ООН.

Оскільки інформаційних технологій вже змінили систему суспільних відносин, змінюються зміст і порядок здійснення значного числа ПЧ. Зокрема, з'явилися нові види власності (наприклад, криптовалюта), змінюється порядок укладення угод (онлайн), з'являються нові види злочинів (злочини проти конфіденційності, цілісності та доступності комп'ютерних даних і систем; розповсюдження дитячої порнографії в Інтернеті; формуються механізми врегулювання суперечок онлайн; змінюються правила доведення в кримінальному і цивільному процесі; електронні механізми використовуються для проведення виборів; з'явилися дистанційні форми зайнятості (дистанційний працю, аутсорсинг тощо).

Зазначені зміни явно свідчать про те, що інформаційні технології змінюють всі категорії прав людини, включаючи інформаційні права дітей.

Питання захисту персональних даних набувають особливої актуальності в епоху цифрових технологій. У правовому плані особливо цікаво розібратися, як будуть вирішуватися традиційні протиріччя між публічним і приватним в праві, відкритістю та закритістю інформації, транспарентністю і таємницею приватного життя.

У цифрову економіку, яка не може не бути відкритою, продовжують діяти права людини, які потребують захисту від посягань і третіх осіб, і держави. Трагування права на захист персональних даних як конституційного і фундаментального переважає в сучасному світі і на теоретичному, і на правозастосовчій рівні.

Проблематика прав людини – складна, комплексна і динамічна. Права людини розвиваються, збагачуються, їх склад і зміст розширюються під впливом різних факторів. Причому якщо деякі фактори діють еволюційно, то Інтернет сприяє набагато більш відчутних змін права в цілому і прав людини зокрема. Цей зовнішній фактор неполітичного походження загрожує багатьом усталеним теоріям. Уже з'явилися так звані цифрові права (право на доступ до Інтернету, право на забуття і ін.), Що впливають на зміст і реалізацію інших прав людини. Зростання цифрових і біотехнологій знаменує виникнення науково-технічних конструкцій влади, які розрослися на присвоєння понять і логіки прав людини. В епоху цифрового капіталізму змінилося саме поняття людського. Справді, штучний інтелект здатний «породити» кардинально нові права: у світі вже ведеться активна дискусія з приводу того, якими «людськими» правами будуть володіти роботи.

Пошук необхідного балансу всередині системи прав людини стає все більш актуальнішим. Нам видається, що саме систематика прав людини і пошук внутрішнього балансу між ними – найбільш перспективний напрямок досліджень. Пошук пропорційності між фундаментальними правами в Інтернеті вже отримав назву *unworkable formulae*.

І, більш того, права людини не існують ізольовано, тому слід досліджувати зв'язку між правами людини, загальним світом і світовою торгівлею з урахуванням явищ індустріального суспільства. А це означає пошук і зовнішнього балансу прав людини з іншими правами, інтересами в світі розвиваються технологій.

В останні роки практично всі держави, а також міждержавні об'єднання і організації приділяють значну увагу проблемам цифровізації. Аналіз їх актів створює досить цілісну картину, адекватно відображає світові процеси.

Відомо, що в європейських країнах право на захист персональних даних «виводиться» з права на захист приватного життя. Право на приватне життя – одна з азбучних істин континентального права; наприклад, французька доктрина розрізняє дві складові приватного життя – особиста приватна (персонально-інтимна) життя і соціальна приватне життя. Саме в логіку соціальної приватного життя відмінно вписуються соціальні мережі, в той час як з особистою приватною життям вони швидше знаходяться в антагоністичних відносинах. Європейський суд з прав людини підтвердив право будь-якого індивіда будувати відносини з іншими людьми, охопивши згодом цим правом і електронне листування.

Отже, не викликає сумнівів той факт, що обов'язковою умовою зміцнення і розвитку сучасної держави і суспільства є дотримання законів усіма учасниками суспільних відносин. Відповідальність не тільки людини, а й держави – необхідний і невід'ємний елемент формування і гарантії існування справді правової держави, його соціальних інститутів. Можливість і реальні приклади безкарності представників державної влади ставлять під сумнів принципи правової держави, особливо ті, які пов'язані з пріоритетом прав і свобод людини і громадянина, їх неухильного дотримання і забезпечення. Ефективне функціонування інституту відповідальності держави перед громадянином є основною гарантією обмеження влади, яка не повинна виходити за межі, встановлені суспільством і закріплені в формі закону.

Отже, принцип відповідальності держави перед громадянином

реалізується в наявності законодавчо закріплених в національному і міжнародному праві нормативних приписів, які передбачають підставу, види, конкретні заходи та механізми реалізації відповідальності держави і його представників за порушення прав і свобод людини і можливість їх реального застосування.

У правовому суспільстві громадянин повинен мати таку ж можливість примушування посадових осіб до точного виконання правових норм, який мають посадові особи щодо громадян. Крім того, відповідальність держави, її обов'язки регламентуються міжнародними суспільними відносинами, принципами взаємовідносин людини з публічною владою, сформульованими в основних документах з прав людини. Така «наднаціональність» цього виду відповідальності дозволяє захистити людину, чиї права виявляються порушеними, за допомогою (в тому числі) інститутів міжнародної юрисдикції.

Особливість наднаціонального правового регулювання «полягає в тому, що правові норми, встановлені наднаціональними органами, адресуються державам–членам відповідної організації, але в той же час безпосередньо створюють права та обов'язки для приватних осіб, які перебувають під їх юрисдикцією, які можуть посилатися на них в національних судах і наднаціональних судових органах.

Так, принципи Загальної декларації прав людини, прийнятої в 1948 р Організацією Об'єднаних Націй [191], є неодмінною частиною всіх демократичних конституцій, в тому числі і Конституції України. Хоча сама Декларація має лише статус рекомендації, але на її підставі було прийнято два договори, обов'язкових для учасників: Міжнародний пакт про громадянські і політичні права [192] і Міжнародний пакт про економічні, соціальні і культурні права [193]. Варто також мати на увазі, що сама Загальна декларація прав людини, яка є міжнародним договором, нині набула широкого застосування і визнання, в силу звичаю набула обов'язкової сили.

Положення Декларації отримали подальший розвиток в Європейській конвенції про захист прав людини і основних свобод від 4 листопада 1950 р

[194], в якій не тільки проголошуються основоположні права і свободи людини, але й закріплюється особливий механізм їх захисту, який є найбільш прогресивною системою у світі.

Крім того, особливість застосування наднаціональних інститутів захисту прав і свобод людини виражається в тому, що держава, виступаючи в них в ролі відповідача, несе міжнародно-правову відповідальність навіть у тих випадках, коли розгляд ініційовано приватною особою. Таке положення впливає із загального принципу, покладеного в основу права міжнародної відповідальності держав (ст. 1 Статей Комісії міжнародного права ООН про відповідальність держав за міжнародно-протиправне діяння), згідно з яким будь-яке діяння держави, що порушує своє міжнародно-правове зобов'язання, тягне за собою міжнародну відповідальність.

Одним з наднаціональних механізмів захисту прав людини є Комітет з прав людини ООН (далі – Комітет), утворений в 1976 році відповідно до ст. 28 Міжнародного пакту про громадянські і політичні права (далі – Пакт). Другим механізмом є Європейський суд з прав людини (далі – ЄСПЛ).

Комітет з прав людини ООН не був автоматично наділений правом розглядати індивідуальні скарги на дії влади – основними його функціями були розгляд доповідей держав-учасників «про вжиті ними заходи для втілення в життя прав, визнаних у цьому Пакті, і про прогрес, досягнутий у використанні цих прав» (п. 1 ст. 40 Пакту) і надання зауважень загального порядку, що містять тлумачення окремих статей Пакту і заходи, рекомендовані державам для виконання зазначених статей. Також Комітет наділений правом розглядати скарги учасників Пакту на невиконання прийнятих на себе іншими учасниками зобов'язань.

Можливість розгляду індивідуальних скарг була закріплена за Комітетом Факультативним протоколом, прийнятим разом з Пактом у 1966 р.

Для подачі скарги до Комітету необхідно, щоб держава, під юрисдикцією якої перебуває особа, яка бажає подати скаргу, була учасником Пакту і визнала цю компетенцію Комітету. Крім того, Комітет не розглядає скаргу в разі

невичерпання внутрішньодержавних засобів захисту, або якщо це питання вже стало предметом розгляду на наднаціональному рівні з якої-небудь іншої процедури міжнародного розгляду. При цьому треба зазначити, що рішення і зауваження Комітету не носять юридично зобов'язуючого характеру.

Інший наднаціональний механізм захисту прав і свобод людини – Європейський суд з прав людини – був створений у 1959 році.

Варто підкреслити, що Україна визнала юрисдикцію ЄСПЛ обов'язковою з питань тлумачення і застосування норм, закріплених в Конвенції та протоколах до неї, у випадку пред'явлення звинувачення в порушенні зазначених норм. Отже, Конвенція і Протоколи до неї стали, складовою правової системи нашої держави.

Про ефективність цього засобу захисту прав і свобод людини можна судити за статистичними даними. «Велика кількість скарг проти України в Європейському суді з прав людини свідчить про неефективну роботу вітчизняних державних органів. На цьому наголосив Голова Комітету з міжнародного права НААУ Віталій Власюк, коментуючи оприлюднену доповідь про діяльність ЄСПЛ в 2019 році.

Так, за даними ЄСПЛ, Україна входить в трійку лідерів за кількістю звернень. Частіше, ніж громадяни нашої країни, до Європейського суду з прав людини скарги подавали тільки громадяни Туреччини і Росії. Проти України подано 8 833 скарги. [195].

«За даними звітів ЄСПЛ, 2019 року проти України прийнято 109 рішень. Найбільше рішень стосуються порушень права на свободу і безпеку (54), нелюдського або принизливого поведження (40) та права на ефективний захист (38). За цими ж порушеннями лідирує і Російська Федерація, яка посідає перше місце за загальною кількістю рішень проти неї. На другому місці знаходиться Туреччина, проти якої минулого року було прийнято 113 рішень. Таким чином, трійка країн-лідерів за кількістю рішень така ж сама, як і за кількістю поданих скарг.

Офіційна статистика показує, що проти низки європейських країн,

наприклад Чехії або Швеції, взагалі немає звернень до ЄСПЛ. Проти Польщі, яка має приблизно однакову з Україною кількість населення, прийнято 12 рішень в 2019 році.

Всього, з 1959 року проти України прийнято 1413 рішень. З них 572 стосуються права на справедливий суд, 429 – тривалості проваджень, 379 – права на свободу і безпеку і 358 – захисту власності [195].

Отже, можна говорити про розширення компетенції ЄСПЛ і посилення ролі наднаціональних механізмів захисту прав і свобод людини. При цьому така тенденція не повинна розглядатися як вторгнення у сферу державного суверенітету і його обмеження – необхідно пам'ятати про те, що участь України в системі Європейської Конвенції покликана удосконалювати на національному рівні механізми захисту елементарних прав і свобод людини і громадянина. Держава, виконуючи свій конституційний обов'язок щодо визнання, дотримання, гарантування і захисту прав і свобод людини, має орієнтуватися на ті положення, закріплені в її Конституції і (або) в Конвенції, які гарантують більш високий рівень забезпечення та захисту прав і свобод. Саме така позиція повинна лежати в основі алгоритму розв'язання конфліктів тлумачень норм про права людини між національними та наднаціональними судами. Звичайно, держава може вважати, що норми національної Конституції в інтерпретації Конституційного Суду краще забезпечують права людини. Однак в такому випадку вона повинна бути в змозі довести це не тільки громадянам, але і міжнародному співтовариству.

Завданням національних судів, і, передусім, Конституційного Суду, має стати сприяння побудові такої системи національного права, яка якнайкраще забезпечувала б, гарантувала б і захищала б права людини. Звичайно, при цьому повинні враховуватися і правові позиції наднаціональних органів захисту прав і свобод.

Цей процес дозволить домогтися дійсно універсального характеру прав і свобод людини, єдиного їх розуміння світовим співтовариством.

У контексті нашого дослідження необхідно акцентувати увагу на тому,

що Інтернет в сучасному суспільстві відіграє істотну і постійно зростаючу роль. Це, серед іншого, призводить і до збільшення кількості правових спорів, пов'язаних з Інтернетом. Варто вказати, що практика Європейського суду з прав людини має досвід і у справах такого роду. Переважна більшість таких справ ініційована скаргами на порушення двох статей Конвенції про захист прав людини і основних свобод: ст. 8 (право на повагу до приватного і сімейного життя, житла і кореспонденції) і ст. 10 (свобода вираження). Крім того, заявники посилалися на порушення права власності, захист якої став поширюватися і на інтелектуальну власність, право на справедливий судовий розгляд, свободу зібрань та об'єднань, а також заборону дискримінації. Європейський суд у своїх рішеннях уточнив кордони приватного життя, вказавши, що воно включає в себе такі аспекти, як зображення людини, його персональні дані, в тому числі біометричну інформацію, зразки ДНК тощо. Велике значення має захист комунікацій від контролю з боку й уповноважених державних органів, й інших осіб, наприклад роботодавців. У низці рішень Європейський суду сформулював критерії допустимості контролю роботодавця за використанням працівниками Інтернету, що дозволяють забезпечити баланс між правом працівника на повагу до приватного життя й інтересами роботодавця. Європейський суд виходить з того, що поширення інформації в Інтернеті підпадає під захист ст. 10 Конвенції. Водночас він визнав, що рівень захисту інформації, розміщеної в мережі Інтернет, відрізняється від того, який надається інформації, поширюваній у засобах масової інформації. Істотний інтерес становлять правові позиції, вироблені Судом щодо блокування Інтернетсайту, відповідальності Інтернету – за поширювану інформацію і коментарі, співвідношення свободи поширення інформації і авторських прав тощо. Особливу увагу Європейський суд традиційно приділяє проблемі забезпечення справедливого балансу між конкуруючими правами людини [196].

В останні роки тема прав людини в Інтернеті набуває все більшої актуальності і привертає увагу міжнародних організацій (ООН, ОБСЄ,

ЮНЕСКО, Рада Європи та ін.). Європейським судом з прав людини розглянуто значну кількість справ, прямо або побічно пов'язаних з Інтернетом, безліч скарг, що надійшли ще чекають свого вирішення.

Звісно ж, що аналіз практики Європейського суду може виявитися корисним для виявлення нових тенденцій розвитку системи прав людини, оцінки ступеня відповідності національного інформаційного законодавства та правозастосовної практики європейським стандартам.

Необхідно зазначити, що сьогодні йде активна дискусія з приводу змін, які в останні роки зазнає система прав людини. Зокрема, робляться спроби теоретичного обґрунтування таких нових прав людини, як право на доступ в Інтернет, право на забуття тощо. Оскільки сфера приватного життя є настільки великою, що їй важко дати юридичне визначення, надзвичайно важливого значення набувають ті рішення Європейського суду, які дозволяють позначити межі цієї сфери, виділити її складові, що підлягають правовій охороні відповідно до ст. 8 Конвенції. Так, в рішеннях Європейського суду було визнано, що охороні підлягають: персональні дані, включаючи відбитки пальців та зразки ДНК; особиста інформація; ім'я громадянина – в частині захисту від опублікування його повністю, а в деяких випадках навіть лише власне ім'я особи, без зазначення його прізвища, якщо цього досить для ідентифікації; таємниця зв'язку (включаючи електронну пошту і онлайнкомунікації); право на власне зображення. Не виключається з охоронюваної сфери приватного життя і професійна діяльність. Вкрай актуальною є проблема охорони приватного життя працівників від контролю з боку роботодавця, включаючи контроль телефонних переговорів, електронної пошти та використання Інтернету. Так, у справі Бербулеску проти Румунії [197] Суд розглядав скаргу особи, звільненого з приватної компанії за використання Інтернету в особистих цілях. У рішенні Великої палати Європейського суду у цій справі сформульовані критерії, що дозволяють забезпечити баланс між правами й інтересами працівника і роботодавця. Суд вважає, що має враховуватися: чи був працівник поінформованим про заходи контролю кореспонденції; ступінь

контролю (особливий акцент Суд зробив на різниці між контролем за характером листування і його змістом); була можливість використовувати менш жорсткі методи контролю та ін. (п. 121). Серйозну проблему становить забезпечення поваги приватного життя при розслідуванні злочинів, веденні розвідувальної та іншої діяльності, пов'язаної із забезпеченням національної безпеки. Вона виникла задовго до появи Інтернету, але розвиток Мережі її вкрай загострив. Європейським судом розглянуто ряд справ такого роду. Наприклад, у справі K.U. проти Фінляндії [198] йшлося про розміщення на сайті знайомств оголошення сексуального характеру від імені неповнолітнього і відмовою провайдера розкрити особистість клієнта за запитом поліції. Національні суди не знайшли в законі положення, яке зобов'язувало провайдера в порушення професійної таємниці розкрити ідентифікаційні дані в разі підозри у вчиненні нетяжкого злочину, такого, як наклеп. Однак Європейський суд визнав, що в подібних випадках пріоритет варто віддавати не свободі вираження думок і конфіденційності, а таким легітимним цілям, як попередження заворушень чи злочинів і захист прав і свобод інших осіб (п. 49), і визнав порушення ст. 8 Конвенції. Невід'ємною частиною розслідування злочинів є таємне спостереження, в тому числі з використанням технічних засобів. Не розглядаючи докладно цю проблему, звернемо увагу лише на деякі її аспекти. Загальним принципом діяльності Європейського суду є відмова від розгляду скарг на законодавство *in abstracto*. Однак в справах, пов'язаних з таємним наглядом, цей принцип був істотно пом'якшений [199]. Пізніше Суд сформулював загальну позицію, згідно з якою в таких справах заявники повинні довести існування «обґрунтованої ймовірності» того, «що до них застосовувалися заходи, що розглядаються» [200].

З-поміж прав, розвиток яких безпосередньо пов'язаний з поширенням Інтернету, варто назвати так зване право на забуття (*right to be forgotten*). На початку 2000-х рр. за кордоном воно згадувалося досить рідко [201], а в Україні не обговорювалося зовсім. Європейський суд також почав розглядати скарги, пов'язані з правом на забуття, правда, покищо їх кількість невелика. Першою

стала справа Хелілі проти Швейцарії [202], де Суд визнав порушенням ст. 8 Конвенції відмову видалити з поліцейських баз даних записи, в якій професія заявниці позначалася як «повія».

Як неодноразово вказував Європейський суд, свобода висловлювання думки, гарантована ст. 10 Конвенції, є невід'ємним принципом, «несучою опорою» демократичного суспільства. Захист свободи інформації в Інтернеті має свою специфіку, однак при цьому Європейський суд спирається на свою велику практику і вироблені принципи і підходи щодо застосування ст. 10 Конвенції загалом. Європейський суд з самого початку дотримувався позиції, що свобода інформації поширюється і на Інтернет [203]. Однак рівень захисту інформації, розміщеної в мережі Інтернет, відрізняється від того, який надається інформації, поширюваної в засобах масової інформації. Цей принцип був сформульований в рішенні у справі Редакція газети «Правое дело» і Штекель проти України [204]. Суттєвим моментом в цій справі було те, що ст. 42 Закону України від 16 листопада 1992 р № 2782XII «Про друковані засоби масової інформації (пресу) в Україні» передбачала звільнення журналістів та редакцій від відповідальності у випадках дослівного відтворення матеріалів, опублікованих в інших засобах масової інформації, але Інтернет при цьому не згадувався. Національні суди виходили з того, що на передрук з Інтернетсайту імунітет не поширюється. Європейський суд зазначив, що загроза заподіяння шкоди правам і свободам людини за допомогою розповсюдження інформації в мережі Інтернет є більш серйозною, ніж при публікації в друкованій пресі. Водночас, він визнав право журналістів використовувати матеріали, отримані з Інтернету, і прийшов до висновку про поширення правового імунітету на випадки використання інформації, отриманої з мережі (п. 62-63).

Натомість, варто зауважити, що права дитини, які стосуються інформаційної сфери не були предметом розгляду у ЄСПЛ. Загалом конституційне закріплення інформаційних прав і свобод людини і громадянина – це крок уперед у розширенні інформаційних можливостей, а відтак – спроможностей особи у розвитку нових інформаційних відносин між людиною

й державою. Разом з тим, належна реалізація інформаційних прав потребує відповідних гарантії, які складаються з умов, що забезпечують безперешкодне здійснення цих прав, та механізми в їх реалізації.

Гарантії прав і свобод людини у сфері інформації однаковою мірою можуть стосуватись і реалізації прав, що дають змогу людині бути повноправним суб'єктом інформаційних відносин, і тих, що захищають людину від неправомірного інформаційного втручання [205].

3.2 Державна політика у сфері захисту дітей в інформаційному середовищі: принципи, завдання

Принципи права важлива юридична категорія, що виступає сполучною ланкою між філософською та юридичною інтерпретаціями права. Принципи виражають сутність права, розкриваючи та конкретизуючи загальне поняття. Принципи права лежать в основі конкретних нормативних приписів, що моделюють взаємини між суб'єктами правовідносин. Так може бути забезпечена послідовність і стабільність, а головне – правовий характер нормативного регулювання. Права дітей в інформаційному середовищі як правові категорії не є якимись застиглими розумовими конструктами науки та практики, а виступають рухливими логічними формами відображення правової дійсності, схильними до постійної трансформації слідом за мінливими соціально-економічною, політичною та правовою сферами суспільного життя. Саме те, на основі яких принципів відбувається формування прав дітей в інформаційному середовищі належить з'ясувати, проаналізувавши цей процес, його сутність, шляхи і умови формування, основні напрями та варіанти.

Наукове підґрунтя вказаного напрямку склалося завдяки дослідженням вчених, які присвятили свої праці розв'язанню цієї проблеми. Серед них варто назвати І. Арістову, О. Баранова, К. Белякова, І. Березовську, Ю. Бурила, Н. Волошину, В. Гурковського, О. Дзьобаня, С. Єсімова, І. Жаровську, О. Заярного, О. Золотар, Б. Кормича, Н. Лесько, В. Ліпкана, Г. Линника,

О. Логінова, Ю. Максименко, Н. Мороз, В. Настюка, Н. Новицьку, О. Олійника, Н. Ортинську, В. Петрика, І. Сопілко, В. Тихого, В. Цимбалюка, К. Череповського, М. Швеця, О. Шевчука та ін. Водночас розвиток інформаційного суспільства вимагає постійного наукового супроводу проблем прав дітей в інформаційному середовищі.

Необхідно зазначити, що незважаючи на відносну стійкість і консервативний характер прав дітей в інформаційному середовищі, вони підлягають періодичному перегляду, схильні до втрати ціннісного змісту або навпаки його збагачення. Категоріальний склад прав дітей в інформаційному середовищі, і теорії права, і законодавства не може бути незмінним. Час від часу вводяться нові категорії, виключаються застарілі, змінюється зміст або термінологічна назва, частина з них набуває статусу методологічних засобів, інша навпаки втрачає його. Як зазначає Н. Ткачук, інформаційні права використовуються людиною у всіх сферах її життя, на різних етапах, що підкреслює їх виняткову значущість [205, с. 17-30].

Про процеси формування та трансформації основних принципів формування прав дітей в інформаційному середовищі в юридичній літературі є мало інформації. Окремі автори згадували або згадують про процеси виключення принципів, що вичерпали себе із понятійного складу принципів забезпечення прав дітей в інформаційному середовищі в процесі розвитку юридичного знання.

Натомість, формування нового правового знання відбувається безперервно й інтенсивність такого процесу лише зростає, що особливо наочно проявляє зараз в період розвитку інформаційного суспільства.

Варто вказати тенденції, які охоплюють науковий пошук, що ведеться на стику низки юридичних наук, про зростання ролі та значення використання методів і новітніх підходів у філософії, соціології, психології та інших гуманітарних науках, що в підсумку призводить до появи нових ракурсів у розгляді державно-правової дійсності, сприяє кількісному та якісному зростанню юридичного знання.

Непомірно збільшений потік соціально-правової інформації, інтеграція і диференціація наук, поява нових методів наукового пошуку істотно впливають на весь категоріальний апарат сучасного правознавства у контексті прав людини в інформаційному середовищі.

Доцільно мовити про чотири основні форми трансформації категоріального апарату юридичної науки у контексті розвитку інформаційних прав людини загалом: формування нових категорій; уточнення, поглиблення та розвиток вже існуючих; виділення з понятійного кола теорії права і інформаційного права категорій, які не відповідають фундаментальному рівню; знецінення категорій що застаріли, або вичерпали пізнавальний потенціал.

Зміни, які супроводжують категоріальний лад юридичної науки щодо інформаційного середовища є не просто актами відображення руху, етапів розвитку, а виступають сигналізаторами кардинальної зміни теоретичних уявлень про право і правову дійсність.

Необхідно підкреслити той факт, що процес формування прав дітей в інформаційному середовищі фактично не відрізняється від загальних, універсальних процедур конструювання таких в інших галузях наукового знання та практичної діяльності. За своєю суттю він є перманентно властивим юридичній науці процесом формалізації знань у вигляді понятійних конструкцій вищого рівня абстрагування для цієї галузі науки.

Розгляд питання, що стосується основних принципів формування прав дітей в інформаційному середовищі є досить важливим для розкриття в подальшому проблем набуття і втрати ними соціальної цінності в різних аспектах. Процес формування прав дітей в інформаційному середовищі пов'язаний з процедурами уявного абстрагування, відволікання від одних нетипових, несуттєвих рис явищ і виділення інших більш важливих, сутнісних ознак пізнаваних явищ [206].

Формування принципів пов'язано із встановленням у теорії найбільш загальних закономірних зв'язків, що існують між правовими явищами. Утворення нових принципів у правознавстві є тривалим процесом, що

розпочинається з початкового формування первинного уявлення про явище, далі плавно перетікає у встановлення родового визначення, ув'язування з іншими категоріями інформаційного права та завершується системно-структурним розгортанням складного змісту.

Подібні послідовні етапи в розвитку принципів формування прав дітей в інформаційному середовищі залежить певною мірою від розвитку інформаційних технологій. У цьому випадку має місце застосування різноманітних методів при вивченні соціально-правових явищ, основним, загальним з яких виступає діалектичний метод наукового пізнання. В результаті формалізації певного принципу одна й та сама думка про найбільш істотні ознаки об'єкта, що пізнається повинна бути завжди виражена у вигляді одних мовних елементів, тобто комплексу взаємопов'язаних слів (термінів) та словосполучень, що розташовуються в одному порядку з метою повного і однозначного відображення об'єкта пізнання.

З погляду на дослідження О. Селезньової «Теоретико-методологічне трактування окремих засадничих категорій інформаційного права» доцільно виділити шляхи утворення нового принципу в складі теорії інформаційного права, зокрема [207]:

– результат зміни та розвитку об'єкта пізнання (наприклад, розвиток прав людини, Інтернет, соціальні мережі, комп'ютерні ігри);

– еквівалент нового в змісті теоретичних уявлень про правову дійсність інформаційного середовища (наприклад, інформаційна безпека, кіберпростір, інформаційні ресурси).

Утворення принципів пов'язане з узагальненням раніше існуючих теоретичних поглядів і висновків, утворених до цього моменту часу галузевими правовими науками. Знання останніх, сформовані в ході аналізу окремих життєвих ситуацій, при яких поведінка суб'єктів правовідносин відповідає вимогам державно-правових приписів або порушує їх, що зазнали узагальнення, були теоретично осмислені та виражені в теорії як єдиний процес юридичної регуляції (наприклад, механізм адміністративно-правового

забезпечення, правовий статус дитини, закон України від 02.10.1992 року «Про інформацію» [58] і низка інших).

Розширення поглиблення правового знання щодо інформаційного середовища викликає до життя тенденцію вирівнювання логічного рівня принципів, якими оперує теорія держави та права, що проявляється, у збільшенні кількості принципів за рахунок введення окремих понять та включення їх у галузь адміністративного та інформаційного права, з іншим рівнем узагальнення й іншими теоретичними завданнями.

При всій гнучкості та рухливості принципів формування прав дітей в інформаційному середовищі, вони самі по собі, поза об'єктивних потреб не можуть трансформуватися. В іншому випадку будемо мати негативні форми змін складу категорій у вигляді деградації, суб'єктивної перебудови.

Оскільки інформаційному середовищу як правовій категорії притаманні всі ознаки правових понять, то справедливими будуть умови, при дотриманні яких нові принципи можуть бути включені у систему принципів забезпечення прав дітей в інформаційному середовищі. Стосовно принципів формування прав дітей в інформаційному середовищі:

– на певному етапі розвитку теорії виникає очевидна необхідність впровадження, викликана об'єктивними потребами правового регулювання або теоретико-методологічного дослідження (наприклад, хмарні технології);

– зміст точно, в повному обсязі й об'єктивно відображає відповідні правові явища (принципи правового регулювання національних інформаційних ресурсів);

– узгоджуються і органічно вписуються у вже сформовану понятійну мережу юридичної науки, законодавства і юридичної практики (наприклад, принципи правового регулювання інформаційних систем).

У контексті дисертаційних досліджень О. Топчій «Адміністративно-правове забезпечення інформаційної безпеки неповнолітніх в Україні» [208], О. Радзієвської «Правові засади протидії негативним інформаційним впливам на дітей в Україні» [209] варто вказати на низку умов, необхідних при

формуванні прав дітей в інформаційному середовищі:

– наявні істотні зміни соціально-економічного характеру, які не можуть отримати належного відображення у межах вже існуючих категоріальних конструкцій; у світлі нових змін застосування аналогії не в змозі повною мірою усунути теоретичну прогалину без введення нового принципу;

– поява нового принципу повинна бути науково обґрунтованою; цьому обов'язково передують ретельне вивчення наявності теоретичних і практичних потреб у такій категорії інформаційного або адміністративного права.

Останні положення доволі важливі при формуванні та зміні категоріального апарату інформаційного права, а визначальне значення відіграє зв'язок теорії інформації та теорії прав людини.

У цьому випадку не можна говорити про первинність одного відносно іншого, оскільки необхідність формування нових прав дітей в інформаційному середовищі може бути викликана тим і іншим рівною мірою.

Зокрема, викликані необхідністю розвитку теорії права, на основі конструкту «абстракція – ідея» є формування понятійного утворення у вигляді прав дітей в інформаційному середовищі, які не мали раніше аналогів у юриспруденції та в правотворчій практиці.

Цей метод свого часу був використаний у ході визначення та введення в категоріальний склад таких понять, як: склад правопорушення, склад злочину, юридична фікція, презумпція і багатьох інших.

У результаті вводяться категорії, що володіють граничним смисловим значенням в юриспруденції, які забезпечують цілісність і фундаментальність правової теорії, системність законодавства і єдність юридичної практики.

Зазначена логіко-гносеологічна операція з формування принципу є поширеною у правознавстві. У науках конституційного, адміністративного, інформаційного права й інших спочатку розробляються теоретичні ідеальні об'єкти, що не мають аналогів у правовій дійсності і лише після їх втілення в теорії та законодавстві, на їх основі виникають відповідні правові явища.

Варто зауважити, що зазначені правові категорії – принципи більш

статичні, ніж категорії, які опосередковують явища правової дійсності, що міняються у часі, оскільки не залежать від зміни. Крім того можна виділити їх прикладний характер і особливу роль в ефективному правовому регулюванні. Поглиблення змісту та розширення обсягу теоретичних знань про формування нових прав дітей в інформаційному середовищі можливо не тільки в ході безпосереднього дослідження інформаційного середовища.

Трансформація понятійного апарату прав людини загалом і інформаційного права здійснюється завдяки залученню нових філософських підходів, запозичення нових методів з природничих, гуманітарних та інженерних наук, в ході збагачення міждисциплінарними правовими дослідженнями. У формуванні та трансформації категоріального апарату юриспруденції проявляють кількісна та якісна сторони збільшення правового знання.

На думку Л. Вакарюк, інформаційні права людини можна визначити як певні можливості людини, необхідні для задоволення інформаційних потреб її життєдіяльності та розвитку в конкретно-історичних умовах, які об'єктивно визначаються досягнутим рівнем розвитку суспільства та інформаційно-комунікаційних технологій, забезпечуються соціально зумовленими обов'язками інших суб'єктів та охороняються публічною владою [210, с. 155-159].

Можемо зробити висновок, що зміна прав дітей в інформаційному середовищі може відбуватися так:

- через збільшення їх обсягу, через розширення кола об'єктів, що відображаються цією категорією, одночасно супроводжується зменшенням її змісту, скороченням кількості ознак, що складають її визначення;
- за допомогою зменшення їх обсягу, що збільшує їх зміст і викликає доповнення дефініцій новими ознаками.

Зазначені два основні шляхи трансформації прав в інформаційному середовищі у межах формальної логіки є взаємопов'язаними та можуть періодично змінювати один одного або домінувати на певному етапі розвитку

(наприклад, розвиток комп'ютерів; удосконалення інформаційно-телекомунікаційних технологій; дослідження теорії інформації) [211].

Стосовно законодавства ці способи трансформації принципів формування прав дітей в інформаційному середовищі використовуються та відображаються у відповідних тенденціях розвитку у вигляді уніфікації або спеціалізації законодавства.

Такі прийоми лежать в основі формування та зміни принципів інформаційного права, де всі категорії знаходяться у системному взаємозв'язку у вигляді підпорядкування та координації. Родові зв'язки між принципами інформаційного та адміністративного права викликають появу до життя стійких утворень у вигляді принципів правового регулювання та відображаються у категоріях «правовідносини», «суб'єкти права», «правоздатність», «дієздатність», «структура правовідносини», «об'єкт правовідносин», «юридичний факт», які належать одному понятійному ряду.

На думку Н. Бортник і С. Єсімова, теорія права, будучи загальною фундаментальною методологічною наукою для всіх юридичних наук, вивчає з загальнотеоретичних позицій різні аспекти правового регулювання Інтернет відносин виступаючи узагальнюючою юридичною наукою [212, с. 147-153].

В умовах розвитку інформаційно-комунікаційних технологій, тенденції інтеграції наукового знання трансформації категоріального апарату юридичної науки не зводяться до зусиль лише вчених-правознавців. Існують випадки введення нових категорій в юриспруденцію завдяки досягненням філософії, соціології, психології, лінгвістики, економіки, інформатики та інших наук.

Трансформація понятійного складу у контексті розвитку принципів правового регулювання в інформаційному середовищі здійснюється фактично безперервно. Це зовсім не означає, що всі зміни принципів носять виключно позитивний, поступальний та еволюційний характер. Існують випадки зворотного процесу з руйнування системних зв'язків щодо прав людини в інформаційному середовищі, невірного тлумачення, невинуватого введення в понятійний ряд або виключення, у зв'язку із втратою теоретичної цінності, що

зумовлено і суб'єктивними, і об'єктивними чинниками.

У процесі розвитку інформаційного суспільства, законодавства і юридичної практики може мати місце виключення принципів правового регулювання, які перестали бути необхідними, соціально цінними або втратили зв'язок з об'єктивною правовою реальністю. Це обумовлено об'єктивно в силу виникнення нових форм прав людини, появи нових видів правовідносин або навпаки зникненням явища (в основному техніко-технологічного характеру, наприклад, правове регулювання виробництва компакт-дисків). Окремі поняття можуть втратити актуальність через відмирання цілих сфер суспільного життя. Оперування застарілими принципами в цих випадках зберігає цінність у межах історичних досліджень і відповідних наук (наприклад, застосування певних мов програмування).

Засобами вирішення проблеми формування прав дітей в інформаційному середовищі, що максимально відповідають вимогам об'єктивної реальності і науки, може стати вироблення основних принципів, якими необхідно буде керуватися. У цьому випадку системний характер правового регулювання зумовлює цілісність регулятивних властивостей, відповідно, неможливість наділення підсистем, складових правового механізму – правовідносин, правосвідомості та формалізованого права, властивостями, характерними їм як цілісному утворенню [213, с. 211-221].

Доцільно зосередити увагу на питаннях основних принципів формування прав дітей в інформаційному середовищі, дотримання або недотримання яких безпосередньо відображається на цінності подібних понятійних конструкцій. Категорія «принцип» має широке вживання у юриспруденції та в чинній системі законодавства. Опора на принципи дозволяє вченим встановлювати дійсну сутність явищ, які пізнаються. У повсякденному житті категорія «принцип» переважно використовується для вибудовування лінії поведінки людини в певних ситуаціях [214].

Виходячи з вищевикладеного, визначимо основні принципи формування прав дітей в інформаційному середовищі як основні ціннісні положення, що

утворюють систему, є вихідними при формуванні правового регулювання в інформаційному середовищі. З-поміж них виділимо такі.

Принцип достовірного відображення правової дійсності. У процесі науково-правового дослідження досить важливо знати міру правового опосередкування та формалізації в теорії юридичних явищ. Реалізація цієї вимоги можлива завдяки опорі на достовірну аналітичну, статистичну та довідкову інформацію. Доцільно спиратися на прогностичні розробки вже апробованих результатів наукових досліджень у сферах прав людини та інформаційно-комунікаційних технологій.

Принцип об'єктивності відображення у принципах знань про закономірні зв'язки та відносини юридичних явищ і процесів. Зміст принципів має точно, всебічно і повно відображати істотні, фундаментальні ознаки (властивості) правового явища, що підлягає регулюванню. Тут необхідно зазначити, що подальший розвиток прав дітей в інформаційному середовищі має відповідати об'єктивним законам юридичного буття, базуватися на міжнародно-правових актах та реальному стані національного інформаційного середовища, системі інформаційної безпеки, доступності національних інформаційних ресурсів. Однак, повністю уникнути суб'єктивного характеру навряд чи можливо, адже будь-які правові явища та процеси це синтез об'єктивного та суб'єктивного. Попри те, у принципах, на підставі яких формуються права дітей в інформаційному середовищі, відповідні явища повинні бути відображені найбільш об'єктивно.

Принцип наукової обґрунтованості. Принцип науковості виражається у використанні досягнень науки, прийомів і методів наукового аналізу в процесі формування правового регулювання інформаційної сфери України, у тому числі прав дітей в інформаційному середовищі. Повинні враховуватися об'єктивні потреби розвитку соціального життя, обґрунтовуватись необхідність і доцільність правового регулювання існуючих правових явищ. Тільки в цьому випадку буде ефективним механізм правового регулювання.

Принцип узгодженості. Правове регулювання прав дітей в

інформаційному середовищі повинно бути узгоджене і органічно вписане у сформовану систему правового регулювання інформаційних правовідносин в Україні та Європейському Союзі у контексті інтеграції в єдиний інформаційний простір.

Принцип наступності. Наступність висловлює нерозривність пізнання дійсності як внутрішньо єдиного процесу зміни ідей, принципів, теорій, понять, методів наукового дослідження.

Виділення вказаних принципів можна пояснити спираючись на думку, яку висловили О. Данильян і О. Дзьобань, стосовно того, що в інформаційному суспільстві особливо актуалізується інформаційний контекст прав і свобод людини, тому усвідомлення співвідношення інформаційних прав і інформаційної свободи в їхній діалектичній єдності є світоглядною проблемою сучасності. Інформаційна свобода людини й інформаційне право вимагають комплексного вивчення на рівні філософської рефлексії, у чому і вбачається перспективність подальших наукових розвідок у цій царині [215, с. 16-19].

Отже, підсумовуючи викладене вище можемо констатувати, що тенденції розвитку інформаційного суспільства змінили характеристику інформації та інформаційної інфраструктури. Характерними рисами інформаційного середовища та відносин, які там складаються, є підвищена актуальність, складність, невизначений стан суб'єктного складу, висока швидкість зміни і оновлення технологій обробки і передачі інформації, труднощі у фіксації юридичних фактів, неоднорідність предмета правового регулювання. Правове забезпечення прав дітей в інформаційному середовищі залежить від комплексу цільових установок і орієнтирів науки, які визначають теоретичні основи прогресивного впливу на інформаційну сферу. Формування прав дітей в інформаційному середовищі не може здійснюватися поза правових принципів, що визначаються нами як стандарти, які обумовлюють діяльність публічної влади щодо прав дітей в інформаційному середовищі. Крім ціннісного орієнтиру принципи формування прав дітей в інформаційному середовищі повинні застосовуватися при заповненні законодавчих прогалін, а також як

допоміжний засіб при вдосконаленні законодавства та визначення напрямів розвитку.

3.3 Формування нормативно-правової бази України, що регламентує права дітей в інформаційному середовищі в контексті міжнародних стандартів

У п. 1 ст. 13 Конвенції про права дитини від 20 листопада 1989 року Генеральною Асамблеєю ООН проголошувалося: «Дитина має право вільно висловлювати свої думки; це право включає свободу шукати, одержувати і передавати інформацію та ідеї будь-якого роду незалежно від кордонів, в усній письмовій чи друкованій формі, у формі творів мистецтва чи за допомогою інших засобів на вибір дитини» [171].

За останні роки інтенсивних реформ в Україні повністю змінилися форми власності, відбулося розшарування суспільства, відбулася тотальна інформатизація. Відповідно трансформувалася і роль держави в новому середовищі. Як один із чинників національних загроз необхідно підкреслити негативний вплив шкідливої інформації на дітей, який з кожним роком тільки зростає. За статистикою, тільки в глобальній мережі Інтернет працює близько 4–5 млн. порнографічних сайтів, інформація в ЗМІ також практично не фільтрується [216].

Інформаційний простір, в якому росте і виховується сучасна дитина, розвивається стихійно і, на жаль, нормативно фактично не регулюється. Розгул насильства, розпусти, бездуховності, нехтування традиційних людських цінностей набуває характеру «невидимої війни» проти людини і людяності. Виграти цю «війну» можна тільки за однієї умови - посилення уваги законодавця до вирішення цих проблем, розробці належної нормативної бази, визначення та закріплення статусу державних органів, що відповідають за контроль над цими процесами.

28 червня 1996 року була прийнята Конституція України, де було

проголошено, що «Сім'я, дитинство, материнство і батьківство охороняються державою» (ст. 51). «Діти рівні у своїх правах незалежно від походження, а також від того, народжені вони у шлюбі чи поза ним. Будь-яке насильство над дитиною та її експлуатація переслідуються за законом» (ст. 52) [117].

Конвенція про права дитини від 20 листопада 1989 р., Генеральною Асамблеєю ООН була прийнята як основа для самого широкого спектра питань захисту дітей. Конвенція є єдиним міжнародним договором, який ратифікувала абсолютна більшість існуючих держав. У ній підтверджуються права всіх дітей на виживання, охорону здоров'я і освіту через створення для них сприятливих умов життя, що дозволяють захистити дітей від експлуатації, жорстокого поводження і насильства, а також гарантії права на гуманне поводження з дітьми у разі порушення ними закону. У Конвенції про права дитини в основному перераховані ті права, які покликані забезпечити задоволення особливих потреб дітей, пов'язаних з їх соціальною і психофізичною незрілістю. Однак говорити про права дітей, маючи на увазі лише ті, що захищені названим документом, не зовсім правильно, оскільки згідно зі ст. 3 Закону України «Про охорону дитинства» від 26 квітня 2001 року № 2402-III «всі діти на території України, незалежно від раси, кольору шкіри, статі, мови, релігії, політичних або інших переконань, національного, етнічного або соціального походження, майнового стану, стану здоров'я та народження дітей і їх батьків (чи осіб, які їх замінюють) або будь-яких інших обставин, мають рівні права і свободи, визначені цим Законом та іншими нормативно-правовими актами» [126].

Коло прав людини і громадянина значно ширше і включає такі права, як недоторканність приватного життя, неприпустимість збору, зберігання і поширення інформації про приватне життя особи без його згоди, право на відшкодування шкоди, завданої незаконними діями або бездіяльністю органів державної влади. Отже, дитина виступає об'єктом і суб'єктом права, що мають всі конституційні права, які проголошені для будь-якої людини, і особливі права – для дитини.

Прийнята Доктрина інформаційної безпеки України [144], яка представляє сукупність офіційних поглядів на цілі, завдання, принципи та основні напрями забезпечення інформаційної безпеки, а також схвалена Кабінетом Міністрів України Стратегія розвитку інформаційного суспільства в Україні [170], покликана сформувати необхідні умови для переходу до інформаційного суспільства, одним з найважливіших проявів якого є забезпечення національної безпеки в сфері інформатизації, а також забезпечення реалізації прав громадян, організацій в умовах інформатизації, не привели до формування повноцінної законодавчої бази з регулювання інформації, яка може завдати шкоди моральному та духовному розвитку дітей, а прийняті нормативні правові акти залишаються лише декларативними.

Широке впровадження в життя інформаційних технологій викликає нагальну необхідність правового закріплення понять і термінів, широко застосовуваних в інформаційній сфері.

В історії суспільного розвитку можна виділити кілька інформаційних революцій, пов'язаних з кардинальними змінами в сфері виробництва, обробки та обігу інформації, що призвели до радикальних перетворень суспільних відносин. В результаті таких перетворень суспільство набувало в певному сенсі нову якість [217].

Однак необхідно розуміти і визнавати, що найважливішим є не тільки захист інформації, як складова інформаційної безпеки, але і захист від інформації, яка визначається загальним словом, – шкідлива, тобто здатна завдати шкоди моральності, духовності, породити екстремізм тощо. Саме в подібному комплексному розумінні має поставати поняття інформаційної безпеки. Особливо шкідливою подібна шкідлива інформація виявляється для дітей як суб'єктів несформованих в морально-етичному відношенні їх особистості з слабкою системою ціннісних орієнтацій.

Слово «безпека» латинського походження – *secure* (*securus*). Загальновідомо, що безпека – це відсутність небезпеки; стан діяльності, при якій з певною ймовірністю виключено заподіяння шкоди здоров'ю людини,

будівель, приміщень і матеріально-технічних засобів в них [218].

Суспільна небезпека явища залежить, передусім, від важливості об'єкта, на який спрямоване посягання. Важливість і значення деяких об'єктів настільки великі, що посягання, і взагалі вплив на них завжди є небезпечними і юридично розглядаються як правопорушення. У будь-якому випадку заборона вчинення певних діянь під страхом покарання становить прагнення суспільства забезпечити безпеку в усіх сферах життя і діяльності.

Під життєво важливими інтересами прийнято мати на увазі єдність потреб, задоволення яких надійно забезпечує існування і можливість прогресивного розвитку особи, суспільства і держави. До основних об'єктів безпеки відносяться: особа і її свободи; суспільство – його матеріальні і духовні цінності; держава – її конституційний лад, суверенітет і територіальна цілісність.

Нині справжнім лихом став постійно зростаючий вплив на дітей шкідливої інформації. Гігантські темпи розвитку Інтернету призвели до багаторазового збільшення кількості домашніх комп'ютерів, підключених до мережі Інтернет.

Натомість, доводиться констатувати відсутність нормативно-правових актів, які закріплювали б основи організації діяльності системи органів щодо захисту дітей від інформації, яка завдає шкоди їх здоров'ю, репутації, моральному та духовному розвитку, пропагує насильство і жорстокість, порнографію, антигромадську поведінку.

Відсутність соціальної і законодавчої стратегії, фінансування за залишковим принципом призвели до системної кризи в цій сфері. У Доктрині інформаційної безпеки України та Стратегії кібербезпеки України відсутні питання соціальної безпеки дітей та забезпечення їхніх інформаційних прав.

Вважаємо, що під інформаційною безпекою необхідно розуміти техніку захисту інформації від навмисного або випадкового несанкціонованого доступу і нанесення тим самим шкоди нормальному процесу документообігу та обміну даними в системі, а також розкрадання, модифікації і знищення інформації.

Загальне уявлення про інформаційну безпеку України не може відповідати реаліям часу без виокремлення в ній самостійного підвиду, а саме інформаційної безпеки дітей. Під інформаційною безпекою дітей слід розуміти такий стан захищеності дітей, при якому відсутній ризик, пов'язаний із заподіянням інформацією шкоди їх здоров'ю та (або) фізичного, психічного, духовного, морального розвитку. У цьому контексті викликає подив позиція законодавця, стосовно відсутності у переліку принципів, принципу про захист дітей від шкідливої інформації. Необхідність окремого акценту на подібне явище обумовлена вкрай негативними тенденціями у цій сфері. Включення подібного самостійного принципу є об'єктивна необхідність, що дозволяє нормативно визначити базис подальшого розвитку нормативної бази у сфері захисту дітей від інформації, що шкодить їхньому духовному і моральному розвитку.

Опитування, проведене нами за авторською анкетною дало такі результати:

На питання «Як Ви можете оцінити стан захисту інформаційних прав дитини в Україні в умовах сьогодення? – 13,8% визнали його високим, 75% низьким та 11% не визначились з відповідь.

Окремої уваги заслуговують відповіді на питання «Чи, на Вашу думку, норми чинного законодавства, спрямовані на забезпечення інформаційних прав дитини, можна вважати ефективними?», де відповіді розподілились так – 15,3% – так, 83,7% – ні, не визначились – 1%.

На питання «Чи можна, на Вашу думку, перераховані нижче права віднести до інформаційних прав дитини: право на доступ до Інтернету; право на захист від шкідливої інформаційної продукції; право на отримання освітніх послуг за допомогою ІКТ; право на безпеку та захист персональних даних; право розповсюдження інформації про себе у соціальних мережах; право розповсюдження інформації про інших осіб в соціальних мережах» – відповіді респондентів були такими: 27,5% – так, 14,3% – ні, 36,3% – частково, 21,9% – не визначились.

Важливе соціальне значення забезпечення інформаційної безпеки дітей у соціальних мережах підтверджено відповідями на питання «Чи доцільно, на Вашу думку, прийняття закону, який регламентував би питання забезпечення інформаційної безпеки дітей у соціальних мережах?», де відповіді були такими – 78,6% респондентів відповіли – так, 1,5% – ні, 14,3% – складно визначитись, 5,6% – не відповіли.

На питання «Чи вважаєте Ви за доцільне заборону діяльності окремих сайтів у контексті забезпечення інформаційних прав дитини (TikTok, YouTube, Likee, Twitch, Instagram)?», так відповіли 43,4%, ні – 39,3%, не відповіли – 17,3%.

Відповіді респондентів на питання «Як Ви оцінюєте діяльність правоохоронних органів щодо профілактики правопорушень серед дітей, зокрема запобігання булінгу з використанням віртуального простору та інших порушень в інформаційному середовищі?» мали такий результат: достатня – 34,2%, недостатня – 43,9%, не відповіли 21,9%.

Питання «Чи доцільно, на Вашу думку, внесення змін і доповнень до Кодексу України про адміністративні правопорушення в частині складів проступків в інформаційному середовищі, зокрема щодо посилення відповідальності батьків, опікунів, піклувальників?» отримало такий результат: доцільно внести часткові зміни і доповнення – 59,2%, усі склади проступків визначено достатньо повно вважає – 29,6%, не визначились – 11,2%.

На питання «Чи підтримуєте Ви думку, про необхідність посилення контрольних-наглядових заходів у сфері забезпечення інформаційної безпеки дитини та доповнення Кодексу України про адміністративні правопорушення нормами, що визначають порядок проведення таких контрольних-наглядових заходів?» отримано такі відповіді: 72,5% – так, 10,2% – ні, 17,3% – не визначились.

«Чи достатньо, на Ваш погляд, методичних рекомендацій щодо адміністративно-юрисдикційної діяльності у сфері забезпечення інформаційних прав дитини та її безпеки в інформаційному середовищі?», респонденти

відповіли на це питання: так – 30,7%, ні – 47,4% і не визначились з відповіддю – 21,9% (додаток Б).

Натомість, варто підкреслити, що опитування проводилось серед 196 респондентів, а саме: 87 – з органів соціального захисту, 36 – з підрозділів Національної поліції, 73 – студенти спеціальності «Право». Значний інтерес до піднятих питань зумовлений зростаючою залежністю людини, в тому числі і дитини від інформації, а також реалізації економічних і політичних інтересів з використанням інформаційних технологій, зокрема й деструктивного порядку. Це актуалізує проблему боротьби з впливом шкідливої інформації в умовах інформаційного суспільства.

Одним з найважливіших кроків щодо захисту дітей від шкідливої інформації може стати прийняття закону, у якому регламентуватимуться відносини, пов'язані з обігом інформаційної продукції, зокрема й тієї, що розміщується в Інтернеті. Натомість, варто відмежувати наукову, науково-технічну, статистичну інформації, а також продукцію, що має значну історичну, художню або іншу культурну цінність для суспільства. Також не може бути обмежений доступ до інформації користувачам бібліотеки.

Особливої уваги потребує питання доступу дітей до продукції, що спонукає їх до вчинення дій, що становлять загрозу їх життю і (або) здоров'ю, зокрема до заподіяння шкоди своєму здоров'ю, вчиненню самогубства; здатну викликати у дітей бажання вживати наркотичні засоби, психотропні та (або) одурманюючі речовини, тютюнові вироби, алкоголь, пиво і напої, що виготовляються на його основі, взяти участь в азартних іграх, займатися проституцією, бродяжництвом або жебрацтвом; обґрунтовує або виправдує допустимість насильства і (або) жорстокості або спонукає здійснювати насильницькі дії відносно людей або тварин; заперечує сімейні цінності і формує неповагу до батьків і (або) іншим членам сім'ї; виправдує протиправну поведінку; містить нецензурну лайку; містить інформацію порнографічного характеру. Закон має вводити заборону на поширення серед дітей інформації, що містить нецензурну лайку. Окремо в законі має йтися про

заборону до показу дитячій аудиторії порнографічної продукції.

У законі доцільно ввести вікові обмеження, подати класифікацію інформаційної продукції за віковими категоріями: для дітей до 6 років, від 6 років до 12 років, від 12 років до 16 років, старше 16 років. Ці відомості повинні бути вказані у вигляді спеціальних знаків, які будуть супроводжувати не тільки фільми і передачі на ТБ; але і друковані видання, інтернет-сайти, а також афіші та квитки на видовищні заходи.

Окрім того, важливо посилити відповідальність батьків, опікунів та піклувальників за безконтрольність з їх боку за дітьми щодо споживання ними інформаційного контенту.

Водночас, існує потреба у розроблені заходів зі стимулювання засобів масової інформації до поширення інформації і матеріалів, корисних для дитини в соціальному і культурному відношеннях та заохочення розробки належних принципів захисту дитини від інформації і матеріалів, що завдають шкоду її благополуччю [219].

Форми заохочення держави можуть бути різними, починаючи від податкових пільг і пільгового надання кредитів засобам масової інформації, закінчуючи прийняттям правових актів, що сприяють діяльності таких засобів масової інформації.

Сьогодні держава цілком усвідомлює серйозність негативного впливу сцен екранного насильства на дитячу аудиторію, але не вживає достатніх превентивних заходів. З боку держави необхідний науковий підхід до інформації, яка є загальнодоступною для будь-якої аудиторії. Вчені-дослідники повинні докладно аналізувати зміст телепередач і фільмів основних каналів, визначати час, коли програми зі сценами насильства найчастіше виходять в ефір, виявляти типи відносин дітей і підлітків до сцен насильства на телебаченні. Кінцевою метою досліджень має стати вироблення зразкових вікових рейтингів щодо показу аудіовізуальної продукції, чіткої погодинної регламентації телевізійної демонстрації сцен насильства, а також зразкових правових рекомендацій для громадськості (батьків, педагогів і ін.) і державних

структур щодо дотримання прав дитини в інформаційному середовищі.

У контексті нашого дослідження варто акцентувати увагу на можливих способах регулювання комунікаційних Інтернет-відносин на прикладі вирішення конкретної проблеми. Відповідно до запропонованого в першому розділі методологічного алгоритму візьмемо специфічного суб'єкта (дитину), виділимо об'єкт відносин за участю такого суб'єкта (шкідлива для дитини інформація) і розглянемо зміст відносин. Такі суб'єкти, як діти, були обрані з таких причин. Розгляд співвідношення державного регулювання і самоврядування буде особливо показовим на одному з граничних випадків співвідношення цих двох засобів регулювання. Діти відносяться до однієї з двох категорій суб'єктів, для яких наявність засобів правового регулювання обов'язкова, і для яких питома вага правового регулювання буде найбільшою. Першою є органи публічної влади, ті суб'єкти, наявність яких визначає публічний тип правовідносин, тобто ті суб'єкти, щодо яких діє принцип «все, що не дозволено, заборонено». Однак видається, що проблему участі колективних суб'єктів в комунікаційних Інтернет-відносинах варто розглядати після того, як буде вироблено уявлення про особливості участі в них індивідуальних суб'єктів, оскільки колективні суб'єкти є похідними від індивідуальних.

До осіб, які потребують додаткового захисту, відносяться, передусім, діти, оскільки вони є активними користувачами Інтернету, добре знайомі з технічними та програмними засобами, призначеними для користування Інтернетом, але в силу несформованої психіки значною мірою схильні до загроз, що виникають при цьому і погано можуть забезпечити свою безпеку, в тому числі психологічну.

Згідно ж міжнародним нормам, а саме Конвенції про права дитини 1989 року, дитиною є кожна людська істота до досягнення 18-річного віку, якщо за законом, що застосовується до такої особи, вона не досягає повноліття раніше. Звісно ж, що оскільки ця проблема, як і багато інших, пов'язані з Інтернетом, є глобальною, то вирішуватися вона повинна спільними зусиллями держав,

скоординованими на міжнародному рівні, і визначення дитини має бути єдиним; зокрема, пропонується взяти за основу вкорінене уявлення про дитину як про людину до 18 років, зафіксоване у зазначеній Конвенції.

Оскільки припинення статусу дитини і досягнення повноліття збігаються і за законодавством України, і за міжнародним правом, будемо вважати слова «дитина» і «неповнолітній» синонімами.

Участь дітей в комунікаційних Інтернет-відносинах призводить до такої проблеми: велика небезпека зіткнення дитини з інформацією, яка може завдати шкоди її психічному здоров'ю й моральному розвитку.

Як правило, коли пишуть про захист дітей в Інтернеті, мова йде про ту групу відносин, які ми назвали комунікаційними інформаційними Інтернет-відносинами. У комунікаційних сигнальних Інтернет-відносинах можлива така проблема, як перевищення дитиною обсягу своєї дієздатності (наприклад, при здійсненні ним покупок в Інтернет-магазині). Обсяг дієздатності чітко визначається цивільним законодавством, тому вирішення цієї проблеми зводиться до встановлення віку суб'єкта.

Зарубіжні дослідники пишуть про такі небезпеки, які загрожують дитині, яка бере участь в комунікаційних Інтернет-відносинах, і специфічних видах інформації, що є шкідливою тільки для дітей:

1. Інформація, яка не відповідає віку дитини:

- 1) порнографія;
- 2) показ і пропаганда насильства відносно людей і тварин;
- 3) пропаганда суїциду, інша інформація, що спонукає дитину до заподіяння шкоди своєму здоров'ю;
- 4) інформація, що спонукає дітей до вживання наркотичних засобів, психотропних або одурманюючих речовин, тютюнових виробів, алкогольної і спиртовмісної продукції, пива та напоїв, що виготовляються на його основі, участі в азартних іграх, заняття проституцією, бродяжництвом або жебрацтвом;
- 5) інформація, що закликає до вчинення злочинів та (або) адміністративних правопорушень або виправдує допустимість їх вчинення;

б) інформація, що викликає у дітей страх, жах або паніку;

2. Віртуальне спілкування, небезпечне для дитини:

1) психологічне насильство, приниження честі і гідності, що провокує і зневажливу поведінку протилежної сторони в комунікації (cyberbullying);

2) заманювання насильниками і педофілами дітей на зустрічі в реальному світі, що загрожують дитині реальним сексуальним насильством або втягненням у виробництво дитячої порнографії (cybergrooming).

3. Загроза порушення таємниці персональних даних.

Тобто загрози дитині в комунікаційних Інтернет-відносинах можуть бути безпосередніми, коли шкода заподіюється при самому контакті з інформацією (порнографія, психологічне насильство), або опосередкованими (заманювання), коли сама по собі комунікація в Інтернеті не є небезпечною, але веде до загрози в реальному світі.

Всі перераховані вище види інформації (включаючи інформацію як зміст віртуального спілкування) – це інформація, шкідлива тільки для дитини; отже, обмежувати можна тільки доступ дітей до неї, але її звернення в Інтернеті в цілому буде законним. Тому тут можливий конфлікт прав: права дітей на відмежування від такої інформації і права дорослих на доступ до неї. Так, в американській правовій доктрині інтерес щодо відмежування дітей від шкідливої для них інформації розглядається як такий, що конфліктує з правом на свободу слова, гарантовану Першою поправкою до Конституції. Кілька законів було визнано неконституційними на цій підставі. У відповідних рішеннях Верховного суду США вказується, що забезпечення цих двох законних інтересів має бути збалансовано.

Крім того, існують і такі категорії інформації, поширення яких забороняється незалежно від віку одержувача; незаконним буде саме розміщення подібної інформації в Інтернеті.

Відповідно до згаданого нами Закону України «Про інформацію», до будь-якої іншої інформації дорослі (і діти, поки інше не буде встановлено законом) мають законне право необмеженого доступу.

Шведські автори відзначають, що треба розрізняти інформацію, з одного боку, протизаконну, і з іншого – таку, що завдає шкоду. Ми вважаємо, що треба мати на увазі також те, що шкідлива інформація буває одержаною випадково (в результаті пошуку, у вигляді реклами) і запитуваної.

Спеціального правового регулювання захисту дітей від шкідливої для них інформації в Україні не прийнято, і правової літератури з цього питання майже немає. Зазначена тема набагато серйозніше розроблена на Заході. У США перший акт, спрямований на захист дітей в інформаційному просторі Інтернету, був прийнятий у 1996 р. З тих пір Сполучені Штати пройшли досить довгий шлях, повний спроб і помилок: акти приймалися і визнавалися неконституційними; приймалися нові. Значна законодавча і наукова база, а також емпіричні дані про результати регулювання становлять багатий матеріал для його критичного осмисленням можливого запозичення позитивного досвіду.

У США існує ряд урядових органів, безпосереднім завданням яких є забезпечення захисту дітей від шкідливої для них інформації.

Не менший інтерес, ніж законодавство, становлять рішення Верховного суду США з перевірки конституційності окремих актів і їх частин, оскільки в аргументації цих рішень докладно описуються цінності і принципи, що лежать в основі правового регулювання захисту дітей від шкідливої інформації. Не менший інтерес становлять і праці американських юристів.

Проблема захисту дітей від шкідливої для них інформації визнана серйозною і обговорюється на рівні Європейського Союзу і його окремих держав: в країнах Євросоюзу створено мережу Центрив з підвищення безпеки Інтернету (Safer Internet Centres), які організують гарячі лінії для повідомлення про протизаконний зміст Інтернет-ресурсів і навчають дітей, батьків і вчителів основам безпеки в Інтернеті; в 2009 році Європейський Союз прийняв Програму створення безпечнішого Інтернету (Safer Internet Programme), спрямовану на боротьбу з приниженням гідності дітей і втягнутих за допомогою Інтернет-комунікації для звичинення сексуальних злочинів; у

Великій Британії створено Центр з онлайн-захисту дітей від експлуатації (Child Exploitation and Online Protection Centre), мета якого – боротьба з сексуальними онлайн-злочинами проти дітей.

Викладений американський правовий досвід відображає ряд цінних моментів:

По-перше, важливою є ідея балансування права дитини на відмежування від шкідливої для неї інформації і права людини на отримання інформації (включаючи право дорослого на отримання «дорослої» інформації). Важливим є наслідок з цієї ідеї: при наявності альтернатив вибирати потрібно ті заходи, які при рівній ефективності порушуватимуть або обмежувати будь-які права в найменшій мірі.

По-друге, для того, щоб фільтри ефективно забезпечували безпеку всієї сукупності дітей, потрібна урядова програма з розповсюдження такого програмного забезпечення серед батьків.

По-третє, в законодавстві США поставлено дуже важливе питання про встановлення і підтвердження віку Інтернет-користувача.

По-четверте, є правильним уявлення про те, що для забезпечення безпеки дітей в Інтернеті потрібно об'єднання зусиль держави, шкіл, громадських організацій та батьків.

Науковці виділяють два основні методи захисту дітей в комунікаційних Інтернет-відносинах від шкідливої для них інформації: фільтрація і зонування. Фільтрація – це відмежування дитини від невідповідної інформації за допомогою спеціального програмного забезпечення, що встановлюється на домашній комп'ютер. Зонування – це виділення спеціально відведених місць для дорослих, де вони можуть задовольнити своє конституційне право на отримання інформації, яка вважається непристойною і невідповідною для дітей. За часів, що передували поширенню Інтернету, зонування передбачало створення спеціальних магазинів і театрів «для дорослих». Стосовно до Інтернету під зонуванням в американському праві розуміють створення спеціалізованих сайтів, вхід на які, як в магазини, був би дозволений з певного

віку. По-перше, повинна бути встановлена заборона на надання дітям непристойної і неприйнятної для них інформації, що не відповідає прийнятим в суспільстві нормам моралі. По-друге, подібна інформація може надаватися дорослим, але тільки після посвідчення ними свого віку. По-третє, найголовніше, це – система такої верифікації.

Натомість вчені вважають, що, відмежування дитину від шкідливої для неї інформації, є мало результативною, до того часу, поки відповідний обов'язок не буде встановлений усіма без винятку державами (треба зауважити, що питання юрисдикції в Інтернет-відносинах на сьогодні все ще є далеким від вирішення). Фільтрація «на виході» з Інтернету може захистити дитину від шкідливої для нього інформації лише частково. По-перше, фільтрація має недоліки, і повністю їх усунути неможливо. По-друге, оскільки це право батьків, а не їх обов'язок, то захищена такою фільтрацією буде лише частина дітей. По-третє, навіть при наявності хорошого програмного забезпечення, що захищає домашній комп'ютер дитини, він може вийти в Інтернет від друзів, батьки яких фільтри не встановили, чи через точку безкоштовного доступу до бездротової мережі, якими оснащені сучасні міста.

З вищевикладеного випливає висновок: відмежування дитини від шкідливої для неї інформації без її волі буде практично безрезультативною. Проблему треба вирішувати по-іншому: не захищати, а вчити. Необхідно навчити дитину розпізнавати шкідливу інформацію і потенційні загрози і не піддаватися на їх вплив.

Висновки до розділу 3

Підсумовуючи проведений у третьому розділі аналіз напрямів удосконалення адміністративно-правового забезпечення прав дітей в інформаційному середовищі можемо підсумувати таким.

1. З'ясовано, що принцип відповідальності держави перед громадянином реалізується в наявності законодавчо закріплених в національному і

міжнародному праві нормативних приписів, які передбачають підставу, види, конкретні заходи та механізми реалізації відповідальності держави і його представників за порушення прав і свобод людини і можливість їх реального застосування.

У правовому суспільстві громадянин повинен мати таку ж можливість примушування посадових осіб до точного виконання правових норм, який мають посадові особи щодо громадян. Крім того, відповідальність держави, її обов'язки регламентуються міжнародними суспільними відносинами, принципами взаємовідносин людини з публічною владою, сформульованими в основних документах з прав людини. Така «наднаціональність» цього виду відповідальності дозволяє захистити людину, чії права виявляються порушеними, за допомогою (в тому числі) інститутів міжнародної юрисдикції.

Особливість наднаціонального правового регулювання «полягає в тому, що правові норми, встановлені наднаціональними органами, адресуються державам–членам відповідної організації, але в той же час безпосередньо створюють права та обов'язки для приватних осіб, які перебувають під їх юрисдикцією, які можуть посилатися на них в національних судах і наднаціональних судових органах.

2. Підкреслено, що Україна визнала юрисдикцію ЄСПЛ обов'язковою з питань тлумачення і застосування норм, закріплених в Конвенції та протоколах до неї, у випадку пред'явлення звинувачення в порушенні зазначених норм. Отже, Конвенція і Протоколи до неї стали, складовою правової системи нашої держави.

Про ефективність цього засобу захисту прав і свобод людини можна судити за статистичними даними. Велика кількість скарг проти України в Європейському суді з прав людини свідчить про неефективну роботу вітчизняних державних органів.

3. Обґрунтовано, що права дітей в інформаційному середовищі як правові категорії не є якимись застиглими розумовими конструктами науки та практики, а виступають рухливими логічними формами відображення правової

дійсності, схильними до постійної трансформації слідом за мінливими соціально-економічною, політичною та правовою сферами суспільного життя. Саме те, на основі яких принципів відбувається формування прав дітей в інформаційному середовищі належить з'ясувати, проаналізувавши цей процес, його сутність, шляхи і умови формування, основні напрями та варіанти.

Натомість, формування нового правового знання відбувається безперервно й інтенсивність такого процесу лише зростає, що особливо наочно проявляє зараз в період розвитку інформаційного суспільства.

Варто вказати тенденції, які охоплюють науковий пошук, що ведеться на стику низки юридичних наук, про зростання ролі та значення використання методів і новітніх підходів у філософії, соціології, психології та інших гуманітарних науках, що в підсумку призводить до появи нових ракурсів у розгляді державно-правової дійсності, сприяє кількісному та якісному зростанню юридичного знання.

4. Встановлено, що доцільно мовити про чотири основні форми трансформації категоріального апарату юридичної науки у контексті розвитку інформаційних прав людини загалом: формування нових категорій; уточнення, поглиблення та розвиток вже існуючих; виділення з понятійного кола теорії права і інформаційного права категорій, які не відповідають фундаментальному рівню; знецінення категорій що застаріли, або вичерпали пізнавальний потенціал.

Зміни, які супроводжують категоріальний лад юридичної науки щодо інформаційного середовища є не просто актами відображення руху, етапів розвитку, а виступають сигналізаторами кардинальної зміни теоретичних уявлень про право і правову дійсність.

5. Підкреслено той факт, що процес формування прав дітей в інформаційному середовищі фактично не відрізняється від загальних, універсальних процедур конструювання таких в інших галузях наукового знання та практичної діяльності. За своєю суттю він є перманентно властивим юридичній науці процесом формалізації знань у вигляді понятійних

конструкцій вищого рівня абстрагування для цієї галузі науки.

Розгляд питання, що стосується основних принципів формування прав дітей в інформаційному середовищі є досить важливим для розкриття в подальшому проблем набуття і втрати ними соціальної цінності в різних аспектах. Процес формування прав дітей в інформаційному середовищі пов'язаний з процедурами уявного абстрагування, відволікання від одних нетипових, несуттєвих рис явищ і виділення інших більш важливих, сутнісних ознак пізнаваних явищ.

6. Констатовано, що за останні роки інтенсивних реформ в Україні повністю змінилися форми власності, відбулося розшарування суспільства, відбулася тотальна інформатизація. Відповідно трансформувалася і роль держави в новому середовищі. Як один із чинників національних загроз необхідно підкреслити негативний вплив шкідливої інформації на дітей, який з кожним роком тільки зростає. За статистикою, тільки в глобальній мережі Інтернет працює близько 4–5 млн. порнографічних сайтів, інформація в ЗМІ також практично не фільтрується.

Інформаційний простір, в якому росте і виховується сучасна дитина, розвивається стихійно і, на жаль, нормативно фактично не регулюється. Розгул насильства, розпусти, бездуховності, нехтування традиційних людських цінностей набуває характеру «невидимої війни» проти людини і людяності. Виграти цю «війну» можна тільки за однієї умови - посилення уваги законодавця до вирішення цих проблем, розробці належної нормативної бази, визначення та закріплення статусу державних органів, що відповідають за контроль над цими процесами.

7. Підкреслено, що одним з найважливіших кроків щодо захисту дітей від шкідливої інформації може стати прийняття закону, у якому регламентуватимуться відносини, пов'язані з обігом інформаційної продукції, зокрема й тієї, що розміщується в Інтернеті. Натомість, варто відмежувати наукову, науково-технічну, статистичну інформації, а також продукцію, що має значну історичну, художню або іншу культурну цінність для суспільства.

Також не може бути обмежений доступ до інформації користувачам бібліотеки.

Особливої уваги потребує питання доступу дітей до продукції, що спонукає їх до вчинення дій, що становлять загрозу їх життю і (або) здоров'ю, зокрема до заподіяння шкоди своєму здоров'ю, вчиненню самогубства; здатну викликати у дітей бажання вживати наркотичні засоби, психотропні та (або) одурманюючі речовини, тютюнові вироби, алкоголь, пиво і напої, що виготовляються на його основі, взяти участь в азартних іграх, займатися проституцією, бродяжництвом або жебрацтвом; обґрунтовує або виправдовує допустимість насильства і (або) жорстокості або спонукає здійснювати насильницькі дії відносно людей або тварин; заперечує сімейні цінності і формує неповагу до батьків і (або) іншим членам сім'ї; виправдовує протиправну поведінку; містить нецензурну лайку; містить інформацію порнографічного характеру. Закон має вводити заборону на поширення серед дітей інформації, що містить нецензурну лайку. Окремо в законі має йтися про заборону до показу дитячій аудиторії порнографічної продукції.

У законі доцільно ввести вікові обмеження, подати класифікацію інформаційної продукції за віковими категоріями: для дітей до 6 років, від 6 років до 12 років, від 12 років до 16 років, старше 16 років. Ці відомості повинні бути вказані у вигляді спеціальних знаків, які будуть супроводжувати не тільки фільми і передачі на ТБ; але і друковані видання, інтернет-сайти, а також афіші та квитки на видовищні заходи.

8. Наголошено, що сьогодні держава цілком усвідомлює усю серйозність негативного впливу сцен екранного насильства на дитячу аудиторію, але не вживає достатніх превентивних заходів. З боку держави необхідний науковий підхід до інформації, яка є загальнодоступною для будь-якої аудиторії. Вчені-дослідники повинні докладно аналізувати зміст телепередач і фільмів основних каналів, визначати час, коли програми зі сценами насильства найчастіше виходять в ефір, виявляти типи відносин дітей і підлітків до сцен насильства на телебаченні. Кінцевою метою досліджень має стати вироблення зразкових вікових рейтингів щодо показу аудіовізуальної продукції, чіткої погодинної

регламентації телевізійної демонстрації сцен насильства, а також зразкових правових рекомендацій для громадськості (батьків, педагогів і ін.) і державних структур щодо дотримання прав дитини в інформаційному середовищі.

ВИСНОВКИ

Дисертаційна робота вирізняється актуально постановкою наукового завдання щодо адміністративно-правового забезпечення прав дітей в інформаційному середовищі, вирішення якого здійснено на авторській методології, яка складає систему відповідних методів, прийомів та принципів наукового пізнання процесів і явищ світобудови, що містить філософські (світоглядні), загальнонаукові та спеціальнонаукові методологічні інструменти.

На основі цієї методології здійснено спробу комплексного аналізу предмета дослідження та сформульовано низку узагальнень, що полягають у такому.

1. Констатовано, що особливості суспільного розвитку України, які упродовж років її незалежності суттєво змінювалися і впливали на стан захисту прав людини й громадянина загалом та прав дитини, зокрема, зумовлюють потребу у детальному їх науковому аналізі, з огляду на потребу прийняття відповідних законодавчих актів та удосконалення нині чинних. Майже два десятиліття ми будемо свою державу як соціальну, демократичну та правову, формуючи власну систему законодавства та удосконалюючи його на основі кращих світових практик. У цьому процесі особлива увага має бути приділена забезпеченню прав дитини, адже діти в силу свого психічного і фізичного розвитку потребують особливого поводження. Відсутність життєвого досвіду, певна залежність від становища дорослих, а також те, що вони не завжди можуть самостійно звернутись за захистом своїх прав і законних інтересів до відповідних органів, – підкреслює особливий статус дитини в суспільстві.

Визначено, що наукознавчі підґрунтя досліджуваної проблематики містить напрацювання у декількох галузях юридичної науки. З одного боку це теорія держави і права, яка складає основу наукового знання про зміст і сутність прав дитини, з іншого – постулати адміністративного та інформаційного права, які визначають можливість і доцільність законодавчого регулювання цих прав, механізм їх реалізації та забезпечення.

2. Встановлено, що адміністративно-правове забезпечення прав дітей в інформаційному середовищі має складний міждисциплінарний характер, а тому методологічні засади повинні враховувати цей аспект. З огляду на це, визначено, що методологічне підґрунтя дослідження має містити таку систему методів, прийомів та принципів наукового пізнання процесів і явищ світобудови, що складається з філософських (світоглядних), загальнонаукових та спеціальнонаукових методологічних інструментів.

На основі цієї методології доцільно застосувати положення теорії держави і права, адміністративного права, інформаційного права, конституційного права, кримінального права, соціології, юридичної і соціальної психології, філософії та філософії права, а також інших галузей науки. Основу філософських (світоглядних) методів наукового пізнання склали: діалектичний метод; антропологічний метод; метод формалізації; синергетичний метод.

Окрім того, з метою отримання достовірних даних у процесі дослідження застосовано такі методи наукового пізнання: *історичний* (для розкриття наукознавчої основи дослідження адміністративно-правового забезпечення прав дітей в інформаційному середовищі та законодавчого забезпечення прав дітей в інформаційному середовищі), *системний* (з метою аналізу діяльності державних органів, уповноважених забезпечувати захист прав дітей в інформаційному середовищі та державної політики у сфері захисту дітей в інформаційному середовищі як цілісних системних категорій), *порівняльно-правовий* (для характеристики адміністративно-правового регулювання діяльності щодо забезпечення прав дітей в інформаційному середовищі України та окремих зарубіжних країн, що дозволить виокремити позитивний досвід та обґрунтувати доцільність його застосування в нашій державі, в контексті досліджуваної проблематики), *конкретно-соціологічний* (для з'ясування впливу *інформаційних* технологій на особистість *дитини та її права* в умовах формування інформаційного суспільства), а також *загальнологічні методи* дослідження (аналіз, синтез, узагальнення, індукція, дедукція, граматичного і логічного тлумачення права та інші) (для формулювання висновків та

узагальнень дослідження, вироблення пропозицій і рекомендацій, спрямованих на удосконалення норм чинного законодавства та системи органів, уповноважених забезпечувати захист прав дітей в інформаційному середовищі), що передбачають реалізацію можливостей конкретно-соціологічного, історичного, логічного, а також техніко-юридичного аналізу.

3. З'ясовано вплив інформаційних технологій на особистість дитини та її права в умовах формування інформаційного суспільства. На підставі аналізу адміністративно-правових аспектів захисту прав дітей в інформаційному середовищі, зазначено, що, дітям потрібен спеціальний захист в інформаційному середовищі, і їх потрібно навчати, як варто уникати небезпеки та отримати максимальну користь від невичерпних можливостей віртуального простору та інформаційно-комунікаційних технологій. Для цього дітям потрібно стати повноцінними освіченими цифровими громадянами. Задля забезпечення конфіденційності дитини в інформаційному середовищі, на національному рівні необхідно законодавчо визначити чіткі межі набуття дитиною правосуб'єктності в інформаційному середовищі. А також, враховуючи положення Стратегії Ради Європи з прав дитини на 2016–2021 рр. та розроблених на її основі рекомендацій, необхідно вдосконалювати державну політику у сфері захисту прав дітей в інформаційному середовищі. Зокрема, необхідно підвищувати обізнаність дітей про свої права та обов'язки в online-просторі, а також про правила використання технологічних інструментів; проводити навчальні, просвітницькі та комунікаційні кампанії, спрямовані на всіх учасників правовідносин інформаційного середовища.

4. На підставі аналізу поняття та змісту прав дітей в інформаційному середовищі та їх класифікації зауважено, що багатоманітність сфер та аспектів прояву суб'єктивних прав і свобод людини і громадянина зумовлює їх різний характер та можливість класифікації за певними критеріями. Відповідно до еволюції розвитку права людини розподіляють на: а) права першого покоління, тобто політичні, громадянські та особисті права; б) права другого покоління як комплекс соціально-економічних прав, що стали результатом втілення

загальнолюдських цінностей та соціально-демократичних ідей і були закріплені у документах ООН; в) права третього покоління – це комплекс колективних прав, висунутих країнами, які звільнилися від колоніальної залежності та визначили свою політику як миролюбну, суверенну, незалежну, засновану на принципах самовизначення і територіальної цілісності.

Натомість, підкреслено, що у сучасній юридичній літературі з'явилися ідеї щодо можливості виділення в окрему групу прав четвертого покоління – прав людства. Серед них називають право на мир, екологічні, інформаційні права, право на ядерну безпеку тощо. Отже, інформаційні права належать до молодого покоління прав людини. Вплив трансформаційних процесів соціуму вказує на важливу роль інформаційних прав для реалізації та захисту правового статусу людини.

Обґрунтовано, що конструкція механізму забезпечення прав дітей в інформаційному середовищі включає: нормативну визначеність (закріплення в нормативно-правовому акті); органи (систему органів) публічної влади, наділені функціями забезпечення прав дітей в інформаційному середовищі; систему показників, звітності та централізованого збору інформації, що відображає стан практики адміністративно-правового забезпечення прав дітей в інформаційному середовищі; спеціальні заходи адміністративно-правового забезпечення прав дітей в інформаційному середовищі; наявність норм, що передбачають юридичну відповідальність за посягання на охоронювані відносини; інші заходи забезпечення прав дітей в інформаційному середовищі, пов'язані з соціальною адаптацією; спрямовані на інформування про негативні наслідки (правові, медичні, соціальні тощо), антисоціальні явища; спрямовані на зміцнення та захист інституту сім'ї; заборона пропаганди та реклами антисоціальних явищ; взаємодія органів виконавчої влади з громадськістю (в тому числі волонтерськими організаціями); спеціалізовану соціальну допомогу; психологічне забезпечення прав дітей в інформаційному середовищі; духовне (релігійне) забезпечення прав дітей в інформаційному середовищі.

5. Аналіз сучасного стану та перспектив розвитку законодавчого

забезпечення прав дітей в інформаційному середовищі показав нагальну потребу кардинальних законодавчих змін у цій сфері. Констатовано відсутність законодавчих основ для забезпечення інформаційних прав дитини, а також можливості збереження їх від негативного впливу шкідливої інформації в інформаційному середовищі.

З метою встановлення адміністративної відповідальності юридичних і фізичних осіб, які розповсюджують інформацію, що завдає шкоди розвитку і здоров'ю дітей (включно з посадовими особами), а також усунення декларативності діючих норм законодавства, спрямованих на забезпечення інформаційної безпеки суспільства і дітей, доведено необхідність внесення таких доповнень до Кодексу України про адміністративні правопорушення.

По-перше, кодекс необхідно доповнити статтею, яка передбачає відповідальність за втягнення дитини в обіг (виготовлення, поширення, публічну демонстрацію або рекламування) інформаційної продукції, обіг якої серед дітей заборонений (за винятком інформаційної продукції, за незаконний обіг якої встановлена кримінальна відповідальність, наприклад порнографічної продукції).

По-друге, встановити відповідальність за розповсюдження серед дітей інформаційної продукції, обіг якої обмежено або заборонено, включаючи розповсюдження інформаційної продукції, що підлягає маркуванню, без маркування або з маркуванням, що не відповідає присвоєній їй віковій категорії, а також розповсюдження інформаційної продукції, обіг якої заборонений без застосування адміністративних, технічних, програмних засобів або інших способів обмеження доступу до неї дітей в доступний для них час або в доступних для відвідування ними громадських місцях; також ввести відповідальність за розповсюдження засобів масової інформації, що спеціалізуються на повідомленнях і матеріалах еротичного характеру: випусків спеціалізованих радіо- і телепрограм еротичного характеру без кодування сигналу або роздрібного продажу продукції засобів масової інформації, що спеціалізуються на повідомленнях і матеріалах еротичного характеру. Крім

цього, встановити адміністративну відповідальність за порушення встановленого порядку забезпечення доступу дітей до інформаційної продукції, що розповсюджується з використанням інформаційно-телекомунікаційних мереж загального користування, без застосування апаратно-програмних, техніко-технологічних та інших засобів, що забезпечують інформаційну безпеку дітей.

Також видається обґрунтованим ввести до КУпАП норму, що встановлює відповідальність за придбання і зберігання матеріалів порнографічного змісту без мети збуту, передбачивши кваліфікуючою ознакою придбання і зберігання порнографічних матеріалів, що містять зображення дітей.

6. Запропоновано також низку інших законодавчих змін та доповнень, зокрема:

Закон України «Про інформацію» від 02.10.1992 № 2657-ХІІ

1. Доповнити статтю 3 «Державна інформаційна політика» словами «у тому числі із захистом дітей від інформації, що завдає шкоди їх здоров'ю та (або) розвитку» та викласти у такій редакції:

забезпечення інформаційної безпеки України, у тому числі із захистом дітей від інформації, що завдає шкоди їх здоров'ю та (або) розвитку.

Закон України «Про охорону дитинства» від 26.04.2001 № 2402-ІІІ

1. Доповнити статтю 1 «Визначення термінів» частиною 22 у такій редакції:

інформаційна безпека дітей – стан захищеності дітей, при якому відсутній ризик, пов'язаний із заподіянням інформацією шкоди їх здоров'ю та (або) фізичного, психічного, духовного, морального розвитку.

2. Доповнити абзац перший статті 4 «Система заходів щодо охорони дитинства» словом «інформаційних» та викласти у такій редакції:

Система заходів щодо охорони дитинства в Україні включає:

визначення основних правових, економічних, організаційних, інформаційних, культурних та соціальних засад щодо охорони дитинства, удосконалення законодавства про правовий і соціальний захист дітей,

приведення його у відповідність з міжнародними правовими нормами у цій сфері.

3. Доповнити статтю 10 «Право на захист від усіх форм насильства» частиною 13 і викласти у такій редакції:

від інформації, що заподіює шкоду здоров'ю і (або) розвитку дітей, у тому числі міститься в інформаційній продукції для дітей), поширення якої серед дітей заборонено або обмежено відповідно до Закону «Про захист суспільної моралі», забезпечуючи інформаційну безпеку дитини.

Дані законодавчі ініціативи є необхідною умовою ефективної реалізації відповідних заборон і настанов, адже діти є майбутнє будь-якої країни.

7. З'ясовано, що основні функції, форми та методи захисту суспільної моралі від існування в суспільстві поведінкових проявів найбільш поширених антисоціальних явищ залежать від видів і масовості, суспільства, пануючих політичних, моральних, юридичних поглядів, рівня культури та розвитку інформаційного середовища. Протидію порушенням суспільної моралі здійснюють різні органи публічної влади, громадські об'єднання, засоби масової інформації. Використання правових заходів для захисту прав дитини в інформаційному середовищі є поширеним засобом їх охорони. Однак, стосовно суспільної моралі пріоритет цієї форми піддається сумнівам, оскільки традиційно належить заходам захисту різної спрямованості. Це пов'язано з тим, що застосування лише репресивних заходів за вчинення правопорушень у сфері суспільної моралі показало неспроможність у протидії антисоціальній поведінці. Іншою обставиною, що свідчить про пріоритет комплексного підходу над застосуванням юридичних санкцій у захисті суспільної моралі, стали уявлення в суспільстві про справжні причини антисоціальної поведінки.

Під адміністративно-правовим захистом суспільної моралі у контексті забезпечення прав дитини в інформаційному середовищі запропоновано розуміти сукупність адміністративно-правових заходів, в тому числі примусового характеру, які застосовуються органами публічної влади щодо заборони пропагування культу насильства та жорстокості, розповсюдження

порнографії та інформації, що зневажає людську гідність і завдає шкоди моральному благополуччю дитини, спрямованих на нейтралізацію і усунення загроз у цій сфері, юрисдикційну діяльність в інформаційному середовищі.

8. Встановлено, що адміністративно-правовий захист суспільної моралі виступає одним з елементів системи вищого порядку – системи захисту суспільної моралі, яка охоплює всі сфери життя суспільства, включаючи інформаційну. Захист суспільної моралі не обмежується адміністративно-правовими заходами і передбачає наявність інших заходів (соціальних, релігійних, педагогічних, інформаційних, технічних щодо соціальних інформаційно-комунікаційних мереж). Сукупність заходів утворює модель захисту суспільної моралі, яка охоплює інформаційну сферу, як відображення соціальної дійсності.

9. Доведено, що механізм адміністративно-правового захисту суспільної моралі у контексті забезпечення прав дитини в інформаційному середовищі включає низку взаємопов'язаних елементів. У науковій літературі висловлювалися думки щодо механізму захисту об'єктів правової охорони. Пропонувалися елементи: загроза – об'єкт охорони – охорона. Вказано, що зміст механізму адміністративно-правового захисту суспільної моралі обумовлено відповідними особливостями цієї сфери, включає блоки:

- нормативно-ціннісний, складається з правових норм, що формують установки на захист суспільної моралі та вимоги до правомірної поведінки;
- цільовий, як система органів публічної влади, що здійснюють захист суспільної моралі, з юридично закріпленими цілями, завданнями, функціями;
- організаційно-інструментальний, виражається у встановленні на нормативно-правовій основі повноважень суб'єктів захисту суспільної моралі та формування зв'язків між ними щодо захисту суспільної моралі з використанням різних правових інструментів (заходів);
- факторний (включає систему чинників, що завдають шкоди суспільній моралі як об'єкта адміністративно-правового захисту);
- інформаційний, репрезентований правовим регулюванням прав дитини

та інформаційної сфери (Інтернет, соціальні та локальні мережі).

10. Констатовано, що соціальні мережі стали невід'ємною частиною сучасного інформаційного суспільства. Люди в соціальних мережах спілкуються, грають ігри, продають, купують, просувають свої Інтернет-ресурси, діляться секретами професій і розповідають про успіхи. Можна мовити, що соціальні мережі стали ще однією частиною світу, місцем життя для людини, замінивши при цьому реальне спілкування.

Водночас, у міжнародному масштабі правового регулювання соціальних мереж існує безліч механізмів, але не всі аспекти суспільних відносин в соціальних мережах мають сьогодні чітко визначену правову основу, що ускладнює процес вироблення єдиних міжнародних правових норм. Зазначено, що розуміння важливості спільних дій в цій сфері між переважною більшістю держав зростає. Збільшується координація, об'єднуються зусилля й окремих держав, і їх об'єднань та міжнародних організацій. Досвід протистояння злочинності в соціальних мережах показав, що окремі держави можуть досягати успіхів на цьому шляху тільки в результаті кардинального закриття країни від зовнішнього впливу. У зв'язку з цим найважливіше значення набуває надання правоохоронними органами різних держав взаємної допомоги, організація скоординованої міждержавної взаємодії. Така робота здійснюється на базі Інтерполу, Організації Об'єднаних Націй, за окремими напрямками на базі Організації Економічного Співробітництва і Розвитку (ОЕСР) і Ради Європи. Так, протистояння наркотрафіку, дитячої порнографії, тероризму здійснюється колективно, причому таке співробітництво продовжує розширюватися і збільшуватися. Для повноцінної взаємодії необхідна розробка та затвердження міжнародно-правових норм, вироблення загальних підходів, визначення єдиних цілей. Міжнародні норми повинні стати основою для національних норм, визначити поняття, гармонізувати кримінальне та адміністративне законодавство.

На міжнародному рівні доцільно продовжити практику укладання двосторонніх договорів про забезпечення інформаційної безпеки з іншими

країнами. Крім того, необхідно продовжити зусилля зі створення Конвенції ООН про безпечне функціонування та розвиток Інтернету. Особливу увагу необхідно зосередити на протидії таким злочинам, як: дитяча порнографія, наркобізнес, тероризм тощо, а також продовжити спроби врегулювання соціальних мереж та Інтернету загалом.

11. З'ясовано, що медіапростір є тим чинником, що впливає на морально-правову соціалізацію дитини. Процес соціалізації включає в себе: 1) соціальне пізнання (знання про самого себе, взаємини з іншими людьми, засвоєння соціальних і культурних цінностей, знання про структуру суспільства і окремих соціальних інститутів тощо); 2) інтеріорізація (засвоєння) певних норм, позицій і ролей, тобто вироблення на основі отриманих знань системи ціннісних орієнтацій, установок тощо; 3) оволодіння певними навичками практичної діяльності, включаючи предметний світ і сферу соціальної діяльності; 4) включення людини в активну творчу діяльність вже як зрілої соціалізованої особистості.

12. З'ясовано, що принцип відповідальності держави перед громадянином реалізується в наявності законодавчо закріплених в національному і міжнародному праві нормативних приписів, які передбачають підставу, види, конкретні заходи та механізми реалізації відповідальності держави і його представників за порушення прав і свобод людини і можливість їх реального застосування.

У правовому суспільстві громадянин повинен мати таку ж можливість примушування посадових осіб до точного виконання правових норм, який мають посадові особи щодо громадян. Крім того, відповідальність держави, її обов'язки регламентуються міжнародними суспільними відносинами, принципами взаємовідносин людини з публічною владою, сформульованими в основних документах з прав людини. Така «наднаціональність» цього виду відповідальності дозволяє захистити людину, чиї права виявляються порушеними, за допомогою (в тому числі) інститутів міжнародної юрисдикції.

Особливість наднаціонального правового регулювання «полягає в тому,

що правові норми, встановлені наднаціональними органами, адресуються державам–членам відповідної організації, але в той же час безпосередньо створюють права та обов'язки для приватних осіб, які перебувають під їх юрисдикцією, які можуть посилатися на них в національних судах і наднаціональних судових органах.

13. Підкреслено, що Україна визнала юрисдикцію ЄСПЛ обов'язковою з питань тлумачення і застосування норм, закріплених в Конвенції та протоколах до неї, у випадку пред'явлення звинувачення в порушенні зазначених норм. Отже, Конвенція і Протоколи до неї стали, складовою правової системи нашої держави.

Про ефективність цього засобу захисту прав і свобод людини можна судити за статистичними даними. Велика кількість скарг проти України в Європейському суді з прав людини свідчить про неефективну роботу вітчизняних державних органів.

14. Констатовано, що за останні роки інтенсивних реформ в Україні повністю змінилися форми власності, відбулося розшарування суспільства, відбулася тотальна інформатизація. Відповідно трансформувалася і роль держави в новому середовищі. Як один із чинників національних загроз необхідно підкреслити негативний вплив шкідливої інформації на дітей, який з кожним роком тільки зростає. За статистикою, тільки в глобальній мережі Інтернет працює близько 4–5 млн. порнографічних сайтів, інформація в ЗМІ також практично не фільтрується.

Інформаційний простір, в якому росте і виховується сучасна дитина, розвивається стихійно і, на жаль, нормативно фактично не регулюється. Розгул насильства, розпусти, бездуховності, нехтування традиційних людських цінностей набуває характеру «невидимої війни» проти людини і людяності. Виграти цю «війну» можна тільки за однієї умови - посилення уваги законодавця до вирішення цих проблем, розробці належної нормативної бази, визначення та закріплення статусу державних органів, що відповідають за контроль над цими процесами.

15. Підкреслено, що одним з найважливіших кроків щодо захисту дітей від шкідливої інформації може стати прийняття закону, у якому регламентуватимуться відносини, пов'язані з обігом інформаційної продукції, зокрема й тієї, що розміщується в Інтернеті. Натомість, варто відмежувати наукову, науково-технічну, статистичну інформації, а також продукцію, що має значну історичну, художню або іншу культурну цінність для суспільства. Також не може бути обмежений доступ до інформації користувачам бібліотеки.

Особливої уваги потребує питання доступу дітей до продукції, що спонукає їх до вчинення дій, що становлять загрозу їх життю і (або) здоров'ю, зокрема до заподіяння шкоди своєму здоров'ю, вчиненню самогубства; здатну викликати у дітей бажання вживати наркотичні засоби, психотропні та (або) одурманюючі речовини, тютюнові вироби, алкоголь, пиво і напої, що виготовляються на його основі, взяти участь в азартних іграх, займатися проституцією, бродяжництвом або жебрацтвом; обґрунтовує або виправдовує допустимість насильства і (або) жорстокості або спонукає здійснювати насильницькі дії відносно людей або тварин; заперечує сімейні цінності і формує неповагу до батьків і (або) іншим членам сім'ї; виправдовує протиправну поведінку; містить нецензурну лайку; містить інформацію порнографічного характеру. Закон має вводити заборону на поширення серед дітей інформації, що містить нецензурну лайку. Окремо в законі має йтися про заборону до показу дитячій аудиторії порнографічної продукції.

У законі доцільно ввести вікові обмеження, подати класифікацію інформаційної продукції за віковими категоріями: для дітей до 6 років, від 6 років до 12 років, від 12 років до 16 років, старше 16 років. Ці відомості повинні бути вказані у вигляді спеціальних знаків, які будуть супроводжувати не тільки фільми і передачі на ТБ; але і друковані видання, інтернет-сайти, а також афіші та квитки на видовищні заходи.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Кудрявцева О. М. Генезис і перспективи утвердження та захисту конституційних прав і свобод дитини в Україні.
URL: file:///C:/Users/User/Downloads/Nashp_2015_2_7.pdf
2. Всемирная встреча на высшем уровне по вопросам информационного общества: Декларация принципов // Организация Объединенных Наций: сайт. URL: <http://www.un.org/russian/conferen/wsis/dec.pdf>.
3. Безпека дітей в Інтернеті. Міністерство освіти і науки України.
URL: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/pozashkilna-osvita/vihovnarobota-ta-zahist-prav-ditini/bezpeka-ditej-v-interneti>
4. Козлакова Г.О. Теоретичні і методичні основи застосування інформаційних технологій у вищій технічній освіті: Монографія. К. : ІЗМН, ВІПОЛ, 1997. 180 с.
5. Абрамов В. И. Права ребенка и их защита в России: общетеоретический анализ: автореф. дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.01. Саратов, 2007. 56 с.
6. Баранівський В. Ф. Ціннісні орієнтації студентської молоді та їх роль в консолідації українського суспільства. Науковий вісник. Сер.: Філософія. Х.: ХНПУ, 2014. Вип. 43. С. 39–52.
7. Басовська К. О. Право людини на життя: юридична природа та зміст Держава і право. Юридичні і політичні науки. 2013. Вип. 60. С. 564–571.
URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/dip_2013_60_92.
8. Безусий В. В. Окремі питання правового статусу людини в державі. Форум права. 2009. № 2. С. 44–49. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/FP_index.
9. Бондарь Н. С. Права человека и Конституция России: трудный путь к свободе. Ростов-на/Д.: Изд-во Рост, ун-та, 1996. 640 с.
10. Бостан С. К. Форма правління сучасної держави: проблеми історії, теорії, практики: монографія. Запоріжжя: Юрид. ін-т, 2005. 539 с.

11. Бояринцева М. А. Адміністративно-правовий статус громадянина України: дис. ... канд. юрид. наук: спец. 12.00.07 «Теорія управління; адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право». Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України. К., 2005. 213 с.
12. Братасюк В. М. Людина-особистість як суб'єкт права: методологічні засади дослідження. Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ. 2011. № 1(1). С. 64–70.
13. Буров Ю. О. Права дитини в Україні. Правовий статус особи / [за ред. М. Л. Головка]. К.: АПСВ, 1998. Ч. 2. 130 с.
14. Бутько О. В. Правовой статус ребенка: теоретико-правовой анализ: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.01. Краснодар, 2004. 241 с.
15. Вдовичин І. Я. Філософсько-історичний аналіз дослідження інституту прав людини. Інтегральний вимір інституту прав людини / І. Я. Вдовичин, Ю. О. Фігель, І. М. Жаровська; передм. В. С. Канцір. Львів: Сполом, 2013. С. 6–80.
16. Вінгловська О. І. Імплементация міжнародних стандартів прав дитини в національному законодавстві України: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: спец. 12.00.11 «Міжнародне право». Ін-т між- нар. відносин Київ. нац. ун-ту ім. Т Шевченка. К., 2000. 18 с.
17. Войцеховська Ю. А. Права дитини в контексті прав людини. Стан, проблеми, перспективи: зб. наук. пр. / ред. М. Л. Головка. К.: АПСВ, 1998. Ч. 2. 130 с.
18. Галустян Ю. М. Проблеми дітей трудових мігрантів: аналіз ситуації: монографія. Ю. М. Галустян, І. А. Шваб, Т. О. Дорошок, К. Б. Левченко, І. М. Трубавіна; Міжнар. жіноч. правозахис. центр «Ла Страда-Україна», Укр. ін-т соц. дослідж. ім. О. Яременка, Кіровогр. юрид. ін-т Харк. нац. ун-ту внутр. справ. К., 2006. 64 с.
19. Гарасимів Т. З. Природні та соціальні детермінанти формування девіантної поведінки людини: філософсько-правовий вимір: монографія. Львів. держ. ун-т внутр. справ. Львів: Львів. держ. ун-т внутр. справ, 2012. 419 с.

20. Капська А. Й. Соціальна робота: деякі аспекти роботи з дітьми та молоддю: [навч.-метод. посіб.]. К.: ДЦССМ, 2001. 220 с.
21. Коваленко В. В. Гарантії прав і свобод людини в Україні та шляхи їх удосконалення в контексті модернізації Конституції України. Бюлетень Міністерства юстиції України. 2013. № 7. С. 57-65. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/bmju_2013_7_10.
22. Колодій А. М., Олійник А. Ю. Права, свободи та обов'язки людини і громадянина в Україні: підруч. К.: Правова єдність, 2008. 350 с.
23. Коршунова О. Н. Защита прав человека в современном демократическом государстве: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.01. Москва, 2008. 170 с.
24. Красицкая Л. В. Классификация личных неимущественных прав ребенка. Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Сер.: Право. 2010. № 929. Спецвип. С. 333–337.
25. Крестовська Н. М. Дитинство як права цінність. Актуальні проблеми держави і права. Одеса: Юрид. л-ра, 2008. Вип. 40. С. 122–126.
26. Кривачук Л. Ф. Державна молодіжна політика з питань неповнолітніх в Україні (державно-управлінський аспект): моногр.; Львів. держ. фін. акад. Львів: ЛДФА, 2009. 240 с.
27. Лукашева Е. А. Правовой статус человека и гражданина. Права человека: учеб. для вуз. / отв. ред. Е. А. Лукашева. М., 1999. С. 91–102.
28. Жаровська І. М., Матяшовська Р. Ю. Глобальні виклики у праві (на прикладі статусу дітей дошкільного віку): монографія. Київ: Видавництво Людмила, 2020. 140 с.
29. Музикант К. А. Специфікація обов'язків неповнолітніх осіб як елемент спеціального адміністративного-правового статусу даної категорії населення. Європейські перспективи. 2014. № 9. С. 58–63.
30. Новак-Каляєва Л. М. Права людини в державному управлінні: теоретико-методологічний аспект: моногр. Львів: ЛРІДУ НАДУ, 2013. 396 с.
31. Оніщенко Н. М., Сунегін С. О. Права і свободи дитини в умовах

конвергенції правових систем: українські реалії та перспективи їх удосконалення. Бюлетень Міністерства юстиції України. 2013. № 12. С. 83–89. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/bmj_u_2013_12_30.

32. Опацький Р. М. Ювенальна політика в Україні: теорія, правова основа, інституалізація: моногр. За наук. ред. д-ра юрид. наук, засл. юриста України С. М. Алфьорова. Запоріжжя: Дике поле, 2013. 464 с.

33. Ортинська Н. В. Соціальні проблеми злочинності: проблеми подолання. *The Journal of Eastern European Law*. Журнал східноєвропейського права. 2015. № 21. С. 86–91.

34. Повар О. В. Права дитини у філософській думці доби Ренесансу. Митна справа. 2013. № 6 (2.1). С. 3–9.

35. Рабінович П. М. Міжнародні стандарти прав людини: властивості, загальне поняття, класифікація. Вісник Національної академії правових наук України. 2016. № 1 (84). С. 19–29.

36. Саблук С. А. Правосуб'єктність як елемент правового статусу дитини. Університетські наукові записки. 2008. № 2. С. 101–105.

37. Скакун О. Ф. Теория государства и права: учеб. Харьков: Консум, 2000. 704 с.

38. Сулова О. І., Лазаренко О. О., Ахтирська Н. О. Захист прав жінок та дітей судовими та правоохоронними органами в Україні. За заг. ред. Г. О. Христової. К.: Тютюкін, 2010. 336 с.

39. Хабибулин А. Г., Рахимов Р. А. Государственная идентичность как элемент правового статуса личности. *Государство и право*. 2000. № 5. С. 5–11.

40. Шевченко Н. Ю. Права дитини – права батьків. Діти – батьки – сім'я. 2006. Вип. 5. С. 11–17.

41. Шмельова Г. Г. Міжнародно-правові гарантії прав людини: загальнотеоретичний аспект Правові новели. 2014. № 1. С. 99–103. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/prn_2014_1_24.

42. Права человека: учеб. пособие / А. Д. Гусев, Я. С. Яскевич, Ю. Ю. Гафарова и др. Минск: ТетраСистемс, 2002. с. 158.

43. Дятлова І. В. До проблеми пошуку концептуального підходу до формування особи в умовах становлення інформаційного суспільства. Наукові записки Харківського університету повітряних сил. Соціальна філософія, психологія. Х.: ХУПС, 2008. Вип. 1 (30). С. 167-175.

44. Ортинська Н. В. Фактори впливу інформаційного суспільства на правовий статус неповнолітнього. Наукові записки Інституту законодавства Верховної Ради України. 2016. № 1. С. 112-116.

45. Петрунько О. В. Діти і медіа: соціалізація в агресивному медіасередовищі: моногр. 2-ге вид. Ніжин: Вид-во «Аспект-Поліграф», 2011. 480 с.

46. Шайкіна О. О. Профілактика комп'ютерної залежності як одне із завдань практичної педагогіки. Духовність особи. 2013. Вип. 1. С. 239-248.

47. Гуревич Р. С., Кадемія М. Ю. Інформаційно-телекомунікаційні технології в навчальному процесі та наукових дослідженнях : Навчальний посібник для студентів педагогічних ВНЗ і слухачів інститутів післядипломної педагогічної освіти. Вінниця : ООО «Планер», 2005. 365 с.

48. Karen M. Hess. Juvenile Justice. Fifth Edition. Wadsworth, 2009. 462 p.

49. Всемирная встреча на высшем уровне по вопросам информационного общества: Тунисская программа для информационного общества. Организация Объединенных Наций: сайт. URL: <http://www.un.org/russian/conferen/wsis/agenda.pdf>

50. Бандурка І. О. Захист дитинства в Україні: кримінально-правові та кримінологічні засади: монографія. Харків: Золота миля, 2017. 432 с.

51. Дворовий М. Г. Чи будемо ми говорити про право на Інтернет в Україні? Детектор медіа. URL: <https://detector.media/infospace/article/172446/2019-11-15-chi-budemo-mi-govoriti-pro-pravo-na-internet-v-ukraini/>.

52. Catherine Howell, Darrell M. West. The Internet as a human right. URL: <https://www.brookings.edu/blog/techtank/2016/11/07/the-internet-as-a-human-right/>

53. Lucchi N. Access to Network Services and Protection of Constitutional

Rights: Recognizing the Essential Role of Internet Access for the Freedom of Expression. *Cardozo Journal of International and Comparative Law*. 2011. Vol. 19. № 3. P. 645–678.

54. Бибик С. П., Сюта Г. М. Словник іншомовних слів: тлумачення, словотворення та слововживання. Харків : Фоліо, 2006. 623 с.

55. Тлумачний словник з інформатики / Г. Г. Півняк, Б. С. Бусигін, М. М. Дівізінюк та ін. Д., Нац. гірнич. ун-т, 2010. 600 с.

56. Про телекомунікації: Закон України від 18 листопада 2003 року № 1280-IV Відомості Верховної Ради України. 2004. № 12. Ст. 155.

57. Снігур О. А. Новітні інформаційні технології в професійній підготовці майбутнього педагога. Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання у підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми : зб. наукових праць. Київ Вінниця, 2006. С. 458.

58. Про інформацію: Закон України від 2 жовтня 1992 року. Відомості Верховної Ради України. 1992. № 48. Ст. 650.

59. Frank La Rue. Report of the Special Rapporteur on Key Trends and Challenges to the Right of all Individuals to Seek, Receive and Impart Information and Ideas of All Kinds Through the Internet. Human Rights Council, U. N. Doc. A/HRC/17/27. May 16. 2011. URL: http://www2.ohchr.org/english/bodies/hrcouncil/docs/17session/A_HRC.17.27_en.pdf.

60. Access to Internet and freedom to receive and impart information and ideas. URL: https://unba.org.ua/assets/uploads/aaa7938c2fa6987dfecf_file.pdf

61. Бернерс-Лі Т., Фічетті М. Заснування павутини: З чого починалася і до чого прийде Всесвітня Мережа. Пер. з англ. А. Іщенко. К. : Вид. дім «Києво-Могил. акад.», 2007. 207 с.

62. Баранов О. Інтернет і право: об'єкт і предмет регулювання. Вісник НТУУ «КПІ» Політологія. Соціологія. Право. 2011. Вип. 4 (11). С. 155–162.

63. Бачило И. Л. Свободный доступ к информации в Интернет. Информационное общество. 2000. Вип. 4. С. 42–44.

64. Children's Online Privacy Protection Rule («COPPA»).

URL: <https://www.ftc.gov/enforcement/rules/rulemaking-regulatory-reform-proceedings/childrens-online-privacy-protection-rule>

65. Правила користування послугою доступу до мережі Інтернет.
URL: <https://adamant.ua/dokumenti/pravila-koristuvannja-poslugoju-dostupu-do-merezhi-internet/>

66. Тедеев А. А. Проблемы преподавания информационного права в высшей школе. *Информационное право*. 2019. № 4. С. 42-44.

67. Internet Users by Country (2016). URL: <http://www.internetlivestats.com/internet-users-by-country/>.

68. Крот Ю. Глобальна мережа — глобальні можливості. Бюджетна бухгалтерія. 2016. № 7. С. 45-51.

69. Копылов В. А. Информационное право: учеб-ник. Изд. 2-е, доп. М. : Юристь, 2002. 427 с.

70. Інтернет охоплює світ: вже понад 50% населення Землі є користувачами Всесвітньої павутини. ЕнергоЛайф.інфо: сайт. URL: <http://energolife.info/ua/2016/Science/2594/>

71. Рабінович П. М. Основи загальної теорії права та держави. К.: Атіка, 1999. 236 с.

72. Правові відносини: проблеми теорії та практики. Зб. наук. праць. Матеріали IV міжнар. наук.-практ. конф. (Київ, 15 лист. 2013 р.) / за заг. ред. В.П. Нагребельного, Н.М. Пархоменко, М.М. Шумила. К. : Ніка-Центр, 2013. 264 с.

73. Селезньова О. М. Інтернет-право та його місце в системі інформаційного права. URL: http://www.juris.vernadskyjournals.in.ua/journals/2013/2-2_2013/35.pdf

74. Бориченко К. В. Соціальний захист сімей з дітьми за законодавством України: монографія. Одеса: Фенікс, 2015. 302 с.

75. Радченко Б. Є., Дубровський І. Інститути громадянського суспільства у захисті прав дитини / заг. ред. В. С. Бондаренко; Ін-т соц. безпеки України. Харків: Вид. Коваленко В. Ф., 2012. 144 с.

76. Захист жінок та дітей на основі міжнародних документів щодо прав людини: міжнар. конф., Ялта, 2–3 черв. 2010 р. Київ, 2010. 376 с.
77. Юринець В. Є. Методологія наукових досліджень : навч. посібник. Львів : ЛНУ імені Івана Франка, 2011. 178 с.
78. Данильян О.Г., Дзьобань О.П. Діалектична єдність інформаційних прав та інформаційної свободи. Вісник Національного університету «Юридична академія України імені Ярослава Мудрого». 2017. № 1 (32). С. 5-15.
79. Цифрові права українців або Декларація цифрових прав людини. URL: <https://www.businesslaw.org.ua/digital-rights-t/>
80. Баранов О. Віртуальність і правове регулювання. Публічне право. 2017. Вип. 1(25). С. 210–218.
81. Coyle K. The Technology of Rights: Digital Rights Management. URL: https://www.kcoyle.net/drm_basics.pdf
82. Souter D. Human rights and the Internet: a review of perceptions in human rights organisations. Report to the Association for Progressive Communications (APC). June. 2012. 55 p.
83. Jagne F. The Right to Communicate: A Fundamental Human Right. Kubatana.net. 17 December 2002.
84. William H. Dutton. Freedom of Connection – Freedom of Expression: The Changing Legal and Regulatory Ecology Shaping the Internet. Oxford Internet Institute University of Oxford. 19 August 2010. 104 p.
85. Турута О. Інтернет і право на свободу слова (порівняльно-правовий аспект). URL: <http://www.yourfuture.org.ua/ua/pb/2012/8/Turuta.pdf>.
86. Бистрова Ю. В. Віртуалізація у праві: сучасне праворозуміння та проблеми термінологічної визначеності. Теорія та практика сучасної юриспруденції : матеріали XIII Всеукр. наук.-практ. конф. (25 жовт. 2017 р.). С. 143–145.
87. Оніщенко Н., Сунегін С. Права дитини: піклування сім'ї, стурбованість суспільства, допомога держави, увага науковців. Віче. 2013. № 17. URL: <http://www.viche.info/journal/3840/>

88. ICQ Privacy Policy. ICQ.com: website. URL: www.icq.com/legal/privacy.html; LiveJournal Privacy Policy. LiveJournal.com: website. URL: www.livejournal.com/legal/privacy.bml

89. Гаврилов А. А. Основные подходы к определению «виртуальная реальность» в современном философском дискурсе. Молодой ученый. 2012. № 9. С. 162–166. URL: <https://moluch.ru/archive/44/5330/>

90. Зеленко І. П. Юридична фікція як правовий та соціальний інструмент. Науковий вісник Ужгородського національного університету. 2013. Випуск 23. Частина І. Том 1. С. 46-49.

91. Aggravated identity theft. US Code: Title 47, Chapter 1028A. Legal Information Institute at Cornell Law School: website. URL: http://www.law.cornell.edu/uscode/uscode18/usc_sec_18_00001028—A000-.html

92. Верес І. Правове регулювання електронних підписів. Підприємництво, господарство і право. 2017. № 3. С. 11-15.

93. Про електронні довірчі послуги: Закон України від 5 жовтня 2017 року. *Відомості Верховної Ради*. 2017. № 45. Ст. 400.

94. Евсеев С. П., Король О. Г. Исследование методов двухфакторной аутентификации. Системы обработки информации. 2014. № 2(118). С. 81–87.

95. Манжай О. В., Осятинська І. А. Встановлення та визначення місцезнаходження особи за її мережними ідентифікаторами. Актуальні питання розслідування кіберзлочинів. Матеріали міжнародної науково-практичної конференції. Х., 2013. С. 256–258.

96. Цивільний кодекс України : Закон України від 16.01.2003 р. № 435-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/435-15>

97. Про електронні документи та електронний документообіг: Закон України від 22 травня 2003 року. *Відомості Верховної Ради України*. 2003. № 36. Ст. 275.

98. Про захист інформації в інформаційно-телекомунікаційних системах: Закон України від 5 липня 1994 року. *Відомості Верховної Ради України*. 1994. № 31. Ст. 286.

99. Про стандартизацію: Закон України від 5 червня 2014 року. *Відомості Верховної Ради України*. 2014. № 31. Ст. 1058.
100. Про технічні регламенти та оцінку відповідності: Закон України від 15 січня 2015 року. *Відомості Верховної Ради України*. 2015. № 14. Ст. 96.
101. Про наукову і науково-технічну експертизу: Закон України від 10 лютого 1995 року. *Відомості Верховної Ради України*. 1995. № 9. Ст. 56.
102. Про Національний банк України: Закон України від 20 травня 1999 року. *Відомості Верховної Ради України*. 1999. № 29. Ст. 238.
103. Сокол І. М. Коли необхідно вчитись безпечному Інтернету. *Проблеми безпеки в Інтернеті*. URL: file:///C:/Users/User/Downloads/komp_2012_8_9.pdf.
104. Пацурківський Ю. П. Теоретичні проблеми розуміння сутності категорії «правовий режим». *Вісник Маріупольського державного університету*. 2013. № 6. С. 105–111.
105. Бахрах, Д. Н., Россинский Б. В., Стариков Ю. Н. Административное право: учебник для вузов. 3-е изд., изм. и доп. Москва: Норма. 2007. 816 с.
106. Вакарюк Л. Основні підходи до розуміння поняття «правовий режим». *Підприємництво, господарство і право*. 2016. № 12. С. 196-201.
107. Настюк В. Я., Белєвцева В. В. Адміністративно-правові режими в Україні: монографія. Харків: Право. 2009. 128 с.
108. Ківалов С. В., Біла-Тіунова Л. Р. Адміністративне право України: навчальний посібник. Одеса: Фенікс. 2012. 399 с.
109. Правила користування Google. URL: <https://policies.google.com/terms>.
110. Правила портала «Periscope». URL: <https://help.twitter.com/en/using-twitter/periscope-terms/>.
111. Брифінг уповноваженого Президента України з прав дитини М. Кулеби «Як захистити дитину від сексуального насильства». (2019). URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-society/2820237-kozna-tre-ta-ditina-v-ukraini-pidsila-na-internet.html>

112. Регламент Європейського Парламенту і Ради (ЄС) 2016/679 про захист фізичних осіб у зв'язку з опрацюванням персональних даних і про вільний рух таких даних, та про скасування Директиви 95/46/ЄС (Загальний регламент про захист даних) від 27 квітня 2016 року.
URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_008-16.

113. Стратегія Ради Європи з прав дитини на 2016-2021 рр.
URL: <https://www.msp.gov.ua/files/st.pdf>.

114. Рекомендація CM/Rec (2018)7 Комітету міністрів державам-членам про принципи дотримання, захисту та реалізації прав дитини в цифровому середовищі. URL: <https://www.coe.int/en/web/children/-/new-recommendation-adopted-on-children-s-rights-in-the-digital-environment>.

115. Безпека дітей в Інтернеті URL: <http://old.mon.gov.ua/ua/activity/education/59/196/korinf19/bezditvinet/>.

116. Діордіца І. Класифікація інформаційних прав і свобод людини та громадянина. *Підприємництво, господарство і право*. 2016. № 7. С. 116–122.

117. Конституція України : Закон України від 28 червня 1996 р. № 254к/96-ВР. Відомості Верховної Ради України. 1996. № 30. С. 141.

118. Ортинська Н. В. Правовий статус неповнолітніх: теоретико-правове дослідження: дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.01. Львів, 2017. 524 с.

119. Єсімов С., Ковалів М., Скриньковський Р., Сопільник Р. Гарантії прав людини та громадянина при забезпеченні інформаційної безпеки. *Trajectoriâ Nauki = Path of Science*. 2018. Vol. 4. № 5. S. 1008–1016.

120. Опольська Н. Механізм забезпечення прав та свобод людини у динамічному вимір. *Підприємництво, господарство і право*. 2019. № 4. С. 191–195.

121. Лесько Н. В. Адміністративно-правове забезпечення формування та реалізації державної політики у сфері захисту дітей від насильства та інших протиправних дій: дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.07. Львів, 2019. 489 с.

122. Перун Т. С. Адміністративно-правовий механізм забезпечення інформаційної безпеки в Україні: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07. Львів,

2019. 268 с.

123. Трестер Ю. О. Міжнародні механізми захисту прав дітей. *Державне управління: удосконалення та розвиток*. 2013. № 9. URL: <http://www.dy.nauka.com.ua/?op=1&z=632>

124. Ковалів М. В., Єсімов С. С., Лозинський Ю. Р. Правове регулювання правоохоронної діяльності: *навчальний посібник*. Львів: ЛьВДУВС, 2018. 323 с.

125. Конституции государств Европы: В 3 т. / Под общ. ред. Л. Окунькова. М.: НОРМА, 2001.

126. Про охорону дитинства: Закон України від 26.04.2001 р. № 2402-III. *Відомості Верховної Ради України*. 2001. № 30. Ст. 142.

127. Про захист суспільної моралі: Закон України від 20.11.2003 р. № 1296-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2004. № 14. Ст. 192.

128. Косиця О. О. Інституціональний механізм системи інформаційної безпеки. *Порівняльно-аналітичне право*. 2016. № 4. URL: http://www.pap.in.ua/4_2016/45.pdf

129. Нестеренко А. О. Основні принципи формування прав дітей в інформаційному середовищі. *Visegrad Journal on Human Rights*. 2020. № 2. Vol. 2. P. 102–108.

130. Опольська Н. М. Правове забезпечення прав та свобод дитини в Україні (загальнотеоретичний аспект) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.01 - Теорія та історія держави і права ; історія політичних і правових учень». К., 2008. 20 с.

131. Керівні принципи політики Ради Європи щодо комплексних національних стратегій із захисту дітей від насильства. Council of Europe. 49 с.

132. Яригіна Є. П. Соціальне забезпечення сімей з дітьми: міжнародний досвід та українська модель: монографія. Харків: Монолит, 2016. 196 с.

133. Захарова І. Г. Інформаційні технології в освіті : навчальний посібник. Москва : Видавничий центр «Академія», 2003. 192 с.

134. Власенко І.Г. Впровадження дистанційного навчання – вимога

сучасності. *Дистанційне навчання як сучасна освітня технологія*: матеріали міжвузівського вебінару (м. Вінниця, 31 березня 2017 р.). Вінниця : ВТЕІ КНТЕУ, 2017. С. 12-14.

135. Бугайова Н. М. Віртуальні романтичні стосунки в Інтернеті, кіберсексуальна залежність. Актуальні проблеми психології: Психологічна теорія і технологія. К.: Вид. Університету ім. М. П. Драгоманова, 2008. Т. 8. Вип. 5. С. 78-81.

136. Солодка О.М. Пріоритети удосконалення інформаційної безпеки України. *Інформація і право*. 2015. № 3(15). С. 36-42.

137. Марущак А. І. Визначення поняття «інформаційні права людини». *Інформація і право*. 2011. № 2(2). С. 21-26.

138. Полетіло К. С. Інформаційні права і свободи людини та їх судовий захист у конституційних нормах Франції. *Вісник Академії адвокатури*. 2010. № 3(19). С. 33-38.

139. Безпека дитини в Інтернеті: про що необхідно говорити. URL: <https://pon.org.ua/novyny/7239-bezpeka-ditini-v-nternet-pro-scho-neobhdno-govoriti.html>

140. Young K. S. Internet addiction: The emergence of a new clinical disorder. *CyberPsychology and Behavior*. 1998, V.1, P. 237-244.

141. Orzack M. H. Computer addiction: What is it?. *Psychiatric Times*. August. 1998. V. 15. N. 8. P. 213-246.

142. Лесько Н. В. Державна політика України у сфері захисту дітей від насильства та інших протиправних дій: адміністративно-правові проблеми формування та реалізації: монографія. Київ: Видавництво «Людмила», 2017. 472 с.

143. Бугайова Н. М. Ризики сучасних комп'ютерних технологій: ігрова залежність. *Інформаційні технології в наукових дослідженнях і навчальному процесі*: Матеріали II Міжнародної науково-практичної конференції, (м. Луганськ, 14-16 листопада 2006). Луганськ. С. 12-15.

144. Про Доктрину інформаційної безпеки України: Рішення РНБО

України від 29 грудня 2016 року. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/472017-21374>

145. Про Національну програму інформатизації: Закон України від 4 лютого 1998 року. *Відомості Верховної Ради України*. 1998. № 27-28. Ст. 181.

146. Про Стратегію сталого розвитку «Україна 2020»: Указ Президента України від 12 січня 2015 року № 5/2015. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5/2015#Text>

147. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 6 травня 2015 року «Про Стратегію національної безпеки України» : Указ Президента України від 26.05.2015 № 287/2015. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/287/2015>

148. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 27 січня 2016 року « Про Стратегію кібербезпеки України» : Указ Президента України від 15 березня 2016 року № 96/2016. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/96/2016#Text>

149. Бугайова Н. М. Інтернет-адикція як форма залежної поведінки. Теорія та методика навчання математики, фізики, інформатики. Кривий Ріг. «НМетАУ», 2006. Т. 3. Вип. VI. 408 с.

150. Жаровська І. М., Олійник П. Питання статусу «нетрадиційних» дітей. Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Серія: Юридичні науки. 2019. Вип. 6. № 22. С. 46–50.

151. Лесько Н. В. Правове регулювання захисту дітей від негативного впливу Інтернету. Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Сер. юридична. 2016. № 850. С. 49–53.

152. Кодекс України про адміністративні правопорушення: Закон України від 07.12.1984 р. № 8073-Х. *Відомості Верховної Ради Української РСР*. 1984. Додаток № 51. Ст. 1122.

153. Бортник Н., Єсімов С. Відносини в мережі Інтернет як об'єкт правового регулювання. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. Юридичні науки. 2019. Вип. 22. С. 147–153.

154. Право на доступ до інформації у мережі Інтернет. Правові особливості доступу до інформації та захисту прав у мережі Інтернет. URL: http://dspace.nlu.edu.ua/bitstream/123456789/12755/1/Osadko_194-204.pdf

155. Єсімов С. Основні напрями вдосконалення законодавства щодо використання інформаційних технологій у публічному управлінні. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. Юридичні науки. 2017. № 865. С. 215–223.

156. Cyberattacks on the Rise as Confidence Sinks, Finds ‘2015 Cyberthreat Defense Report’. 2015. URL: <http://www.businesswire.com/news/home/20150311005119/en/Cyberattacks-Rise-Confidence-Sinks-Finds-%E2%80%982015-Cyberthreat#.VRWGp3mKCM8>

157. Новицька Н. Б. Іноземний досвід адміністративно-правового забезпечення захисту суспільної моралі. *Соціологія права*. 2011. № 1. URL: <http://dspace.nbuv.gov.ua/handle/123456789/39585>

158. Дробницький О. Г. *Поняття моралі*. М. : Наука, 1974. 398 с.

159. Симоненко Г. В. Поняття та значення суспільної моралі в адміністративно-правовому аспекті. *Вісник ХНУВС*. 2011. № 1 (52). С. 245-252.

160. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 29 грудня 2016 року «Про Доктрину інформаційної безпеки України»: Указ Президента України від 25.02.2017 р. № 47/2017. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/47/2017>

161. Про національну безпеку України: Закон України від 20.06.2018 р. № 2469-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2018. № 31. Ст. 241.

162. Хомишин І. Ю. Концептуальні питання теорії і практики адміністративно-правового регулювання освіти України в умовах євроінтеграційних процесів: автореф. дис. ... д-ра юрид. наук: спец.: 12.00.07. Львів. 41 с.

163. Лесько Н. В. Адміністративно-правове забезпечення формування та реалізації державної політики у сфері захисту дітей від насильства та інших протиправних дій: автореф. дис. ... д-ра юрид. наук: спец.: 12.00.07. Львів. 39 с.

164. Нестеренко А. О. Особливості адміністративно-правового захисту суспільної моралі у контексті забезпечення прав дитини в інформаційному середовищі. *Європейські перспективи*. 2020. № 3. С. 62–68.

165. Сніжко М. Захист прав дітей в Україні з урахуванням міжнародних договорів з питань сімейного права. *Юридичний журнал*. 2009. № 3. С. 83-90.

166. Лобовікова О. О., Мельніков А. С. Соціальні мережі як феномен інформаційного суспільства. *Вісник Львівського університету. Серія соціологічна*, 2011. Випуск 5. С. 146-152.

167. Buckalew J., Wulfemeyer T. *Mass Media in the New Millennium: Structures, Functions, Issues and Ethics*. USA : 2005.

168. Коган К. М. Соціальні мережі як елемент нового соціального середовища. Міжнародний науковий форум: соціологія, психологія, педагогіка, менеджмент. 2014. Вип. 16. С. 61-71.

169. Wasserman S., Faust K. *Social Network Analysis: Methods and Applications. Structural Analysis in the Social Sciences*. Cambridge University Press, 1994.

170. Про схвалення Стратегії розвитку інформаційного суспільства в Україні: розпорядження Кабінету Міністрів України від 15 травня 2013 р. № 386-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/386-2013-%D1%80#Text>

171. Про права дитини: Конвенція ООН від 20 листопада 1989 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_021#Text

172. Аронсон Э., Уилсон Т., Эйкерт Р. Социальная психология. Психологические законы поведения человека в социуме. СПб.: ПРАЙМ-ЕВРОЗНАК, 2002. 560 с.

173. Мудрик А. В. Социализация человека как проблема. *Социальная педагогика*. 2005. № 4. С. 47–57.

174. Berdges E. Factors, legal rehabilitation of man. *Urban sociology*. Chicago, 1967. P. 10.

175. Авраменко О. О. Соціалізація особистості як соціально-педагогічна проблема. *Вісник Національної академії Державної прикордонної служби*

України. 2013. Випуск 5. С. 76-82.

176. Кон И. С. Ребенок и общество : учеб. пособие для студ. высш. учеб. заведений. М. : Издательский центр «Академия», 2003. 336 с.

177. Schwarz N. The construction of social judgment. Hillsdale, NJ: Erlbaum, 1982. P. 147.

178. Литвиненко С. Я., Ямницький В. М. Дитина і середовище: проблеми взаємодії. Оновлення змісту та методів навчання і виховання в закладах освіти : зб. наук. праць. Рівне : РДГУ, 2002. Вип. 22. С. 216–219.

179. Бобнева М. И. Социальные нормы и регуляция поведения. М.: Наука, 1978. 311 с.

180. Кравченко, Т. В. Теоретико-методичні засади соціалізації дітей шкільного віку у взаємодії сім'ї і школи : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня д-ра пед. наук : спец. 13.00.07 «Теорія і методика виховання». К., 2010. 40 с.

181. Рогальська І. П. Теоретико-методичні засади соціалізації особистості у дошкільному дитинстві : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня д-ра пед. наук : спец. 13.00.05 «Соціальна педагогіка». Луганськ, 2009. 43 с.

182. Про друковані засоби масової інформації (пресу) в Україні: Закон України від 16 листопада 1992 року. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 1993. № 1. Ст. 1.

183. . Маслюк Ю. А. Проблеми використання інформаційних та комунікаційних технологій у навчальній діяльності. *Інновації в освіті*. № 1. 2006. С. 117–123.

184. Mass media: Forces in our society. Ed by F. Voelker, L. Voelker. New York (N. Y.) etc.: Harcourt Brace Jovanovich, cop. 1972. 395 p.

185. Dominick J. R. The dynamics of mass communication. 2nd ed. New York (N. Y.): Random House, cop. 1987. XXII. 600 p.

186. Скільки часу діти проводять перед екраном. URL: https://www.bbc.com/ukrainian/science/2015/03/150329_children_screens_she

187. Биков В. Особливості переходу до активного використання

комп'ютерних технологій : [збори НАПН, 10 листоп. 2011 р., м. Київ].
Директор школи, ліцею, гімназії. 2012. № 1. С. 30–33.

188. Гуржій А. М. Візуальні та аудіовізуальні засоби навчання : навч. посіб. [для студ. вищ. навч. закл.] / А. М. Гуржій, В. П. Коцур, В. П. Волинський, В. В. Самсонов; Ін-т педагогіки АПН України. Наук.-метод. центр орг. розробки та вир-ва засобів навчання, Переяслав-Хмельниц. пед. ун-т ім. Г. Сковороди. К. : [б. в.], 2003. 173 с.

189. Москаленко В. В. Соціалізація особистості: монографія. К.: Фенікс, 2013. 540 с.

190. DeFleur M. L., Dennis E. E. Understanding mass communication. 3rd ed. Boston (Mass.) etc.: Houghton Mifflin, cop. 1988. XV, 568 p.

191. Загальна декларація прав людини. Прийнята Генеральною Асамблеєю ООН 10 грудня 1948 р, Док. ООН/PES/217

192. Міжнародний пакт про громадянські і політичні права. Прийнято 16 грудня 1966 року Генеральною Асамблеєю ООН Док. ООН A/RES/2200 A (XXI).

193. Міжнародний пакт про економічні, соціальні і культурні права. Прийнято 16 грудня 1966 року Генеральною Асамблеєю ООН. Док. ООН A/RES/2200 A (XXI).

194. Конвенція про захист прав і основних свобод людини 1950 року, Перший протокол та протоколи № 1, 4, 6, 7, 9, 10 та 11 до Конвенції (Рим, 4. XI. 1950) / «European Treaty Seris». № 5.

195. Власюк В. Кількість скарг проти України до ЄСПЛ свідчить про неефективну роботу держорганів. URL: <https://unba.org.ua/news/5141-kil-kist-skarg-proti-ukraini-do-espl-svidchit-pro-neefektivnu-robotu-derzhorganiv-vitalij-vlasyuk.html>

196. Меркулова Д., Звоновський В. Поведінка дошкільників у мережі Інтернет. Соціологія: теорія, методи, маркетинг : наук.-теорет. журн. 2014. № 2. С. 62.

197. ECtHR. *Barbulescu v. Romania*. Application no. 61496/08. Judgment of

5 September 2017. European Court of Human Rights. HUDOC. URL: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-177082>.

198. ECtHR. K.U. v. Finland. Application no. 2872/02. Judgment of 2 December 2008. European Court of Human Rights. HUDOC. URL: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-89964>.

199. ECtHR. Klass and Others v. Germany. Application no. 5029/71. Judgment of 6 September 1978. Para. 36. European Court of Human Rights. HUDOC. URL: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57510>.

200. ECtHR. Kennedy v. United Kingdom. Application no. 26839/05. Judgment of 18 May 2010. Paras. 122–125. European Court of Human Rights. HUDOC. URL: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-98473>.

201. Werro F. The Right to Inform v. the Right to Be Forgotten: A Transatlantic Clash. *Haftungsrecht im dritten Millennium / Ed. by A.C. Ciacchi, C. Godt, P. Rott, L.J. Smith. Baden-Baden, 2009. P. 285–300.*

202. ECtHR. Khelili v. Switzerland. Application no. 16188/07. Judgment of 18 October 2011. European Court of Human Rights. HUDOC. URL: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-107033>.

203. Европейский суд по правам человека и защита свободы слова в России: прецеденты, анализ, рекомендации: В 2 т. Под ред. Г. В. Винокурова, А. Г. Рихтер, В. В. Чернышова. Т. 1. М., 2002.

204. ECtHR. Editorial Board of Pravoye Delo and Shtekel v. Ukraine. Application no. 33014/05. Judgment of 5 May 2011. European Court of Human Rights. HUDOC. URL: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-104685>.

205. Ткачук Н. І. Інформаційні права і свободи людини і громадянина в Україні: визначення термінів, співвідношення понять. *Інформація і право*. 2018. № 2 (25). С. 17–30.

206. Гой Л. А. Досвід використання ІКТ та можливостей мережі Інтернет у вихованні дітей та учнівської молоді. URL: <http://oipopp.ed-sp.net/content/view/1391/71/>.

207. Селезньова О. М. Теоретико-методологічне трактування окремих засадничих категорій інформаційного права. *ІТ право: проблеми і перспективи розвитку в Україні*: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (Львів, 18 листопада 2016 р.). URL: <http://aphd.ua/publication-164/>

208. Топчій О. В. Адміністративно-правове забезпечення інформаційної безпеки неповнолітніх в Україні: дис. ... д-ра юрид. наук: спец.: 12.00.07. Ужгород, 2019. 479 с.

209. Радзієвська О. Г. Правові засади протидії негативним інформаційним впливам на дітей в Україні: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07. Київ, 2018. 20 с.

210. Вакарюк Л. Основні підходи до розуміння поняття «інформаційні права людини». *Підприємництво, господарство і право*. 2018. № 2. С. 155–159.

211. Нестеренко А. О. Безпека дітей в Інтернет-просторі. *Права людини та національна безпека*: збірник тез Міжнародної науково-практичної конференції (Львів, 10 грудня 2019 р.). 2019. С. 170–173.

212. Бортник Н. Єсімов С. Відносини в мережі Інтернет як об'єкт правового регулювання. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. Юридичні науки. 2019. Вип. 6. № 22. С. 147–153.

213. Єсімов С. С. Методологія дослідження інформаційних технологій у публічному управлінні. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ*. Серія юридична. 2017. № 4. С. 211–221.

214. Киян Л. М. Досвід використання інформаційно-комунікаційних технологій та можливостей мережі Інтернет у вихованні дітей та учнівської молоді Драбова. URL: <http://oipopp.edsp.net/content/view/1391/71/>

215. Данильян О. Г., Дзьобань О. П. Проблема співвідношення інформаційних прав та інформаційної свободи людини в сучасному світі. *Вісник Національного університету «Юридична академія України імені Ярослава Мудрого»*. 2018. № 1 (36). С. 16–19.

216. Кривачук Л. Удосконалення державно-управлінської діяльності у сфері соціально-правового захисту дітей. Ефективність державного управління.

2011. Вип. 28. С. 138–144. URL: http://archive.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/Edu/2011_28/fail/kryvachuk.pdf

217. Спірін О. М. Інформаційно-комунікаційні технології навчання: критерії внутрішнього оцінювання якості. Інформаційні технології і засоби навчання. 2010. 5 (19).

218. Англо-український тлумачний словник з обчислювальної техніки, Інтернету і програмування. Вид. 1. К. : Видавничий дім «СофтПрес», 2005. 552 с.

219. Права людини та мас-медіа в Україні : збірник конспектів лекцій [Тексти] / Авт. кол. за ред. Виртосу І., Шендеровського К. Київ : Інститут журналістики КНУ ім. Тараса Шевченка, 2018. 260 с. URL: <https://www.undp.org/content/dam/ukraine/docs/Digest-p.pdf>

ДОДАТКИ

Додаток А

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

в яких опубліковані основні наукові результати дисертації:

1. Нестеренко А. О. Адміністративно-правова протидія кібербулінгу стосовно дітей. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. Серія: Юридичні науки. 2019. № 911. Вип. 21. С. 170–175.

2. Бортник Н. П., Сірант М. М., Нестеренко А. О. Зарубіжний досвід організації та діяльності органів виконавчої влади. *Європейські перспективи*. 2020. № 1. С. 220–224.

3. Нестеренко А. О. Основні принципи формування прав дітей в інформаційному середовищі. *Visegrad Journal on Human Rights*. 2020. № 2. Vol. 2. P. 102–108. (*Country: Slovakia*)

4. Нестеренко А. О. Механізми забезпечення прав дітей в інформаційному середовищі. *Наше право*. 2020. № 3. С. 65–71.

5. Нестеренко А. О. Особливості адміністративно-правового захисту суспільної моралі у контексті забезпечення прав дитини в інформаційному середовищі. *Європейські перспективи*. 2020. № 3. С. 62–68.

6. Нестеренко А. О. Окремі аспекти забезпечення прав дитини у інформаційному середовищі. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. Серія: Юридичні науки. 2020. Т. 7, № 3(27). С. 153–157.

які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

7. Нестеренко А. О., Бігоцька Д. Р. Безпека національних інтересів в інформаційній сфері. *IT-право: проблеми та перспективи розвитку в Україні: збірник матеріалів II-ї Міжнародної науково-практичної конференції (Львів, 17 листопада 2017 р.)*. 2017. С. 133–136.

8. Нестеренко А. О., Бортник Н. П. Демографічний потенціал України: конституційно-правові засади формування. *Теорія і практика конституціоналізму: український та зарубіжний досвід*: збірник матеріалів учасників Четвертої Всеукраїнської науково-практичної конференції (27 квітня 2018 року). 2018. С. 96–99.

9. Нестеренко А. О. Правові засади застосування медіації для подолання дитячих конфліктів у освітніх закладах. *Медіація – альтернативний спосіб вирішення спорів: питання теорії і практики*: збірник тез заочної науково-практичної конференції (Львів, 5 жовтня 2018 р.). 2018. С. 65–68.

10. Нестеренко А. О. Адміністративно-правові засади забезпечення безпеки дітей в Інтернеті. *Адміністративне право і процес: проблеми та перспективи розвитку*: збірник тез Всеукраїнської заочної науково-практичної конференції (Львів, 19 квітня 2019 р.). 2019. С. 104–106.

11. Нестеренко А. О. Безпека дітей в Інтернет-просторі. *Права людини та національна безпека*: збірник тез Міжнародної науково-практичної конференції (Львів, 10 грудня 2019 р.). 2019. С. 170–173.

ОПИТУВАННЯ

думки представників органів соціального захисту та співробітників уповноважених підрозділів Національної поліції у Львівській, Івано-Франківській, Рівненській та Житомирській областях в частині забезпечення інформаційних прав дитини

(опитано 196 респондентів: 87 – з органів соціального захисту, 36 – з підрозділів Національної поліції, 73 – студенти спеціальності «Право»; було задано 9 ключових питань, відповіді на які розподілились так:)

1. Як Ви можете оцінити стан захисту інформаційних прав дитини в Україні в умовах сьогодення?

Відповідь	Кількість	%
Високий	27	13,8
Низький	147	75,0
Не визначились	22	11,2
	196	100%

2. Чи, на Вашу думку, норми чинного законодавства, спрямовані на забезпечення інформаційних прав дитини, можна вважати ефективними?

Відповідь	Кількість	%
Так	30	15,3
Ні	164	83,7
Не визначились	2	1
	196	100%

3. Чи можна, на Вашу думку, перераховані нижче права віднести до інформаційних прав дитини: право на доступ до Інтернету; право на захист від шкідливої інформаційної продукції; право на отримання освітніх послуг за допомогою ІКТ; право на безпеку та захист персональних даних; право розповсюдження інформації про себе у соціальних мережах; право розповсюдження інформації про інших осіб в соціальних мережах:

Відповідь	Кількість	%
Так	54	27,5
Ні	28	14,3
Частково	71	36,3
Не визначились	43	21,9
	196	100%

4. Чи доцільно, на Вашу думку, прийняття закону, який регламентував би питання забезпечення інформаційної безпеки дітей у соціальних мережах?

Відповідь	Кількість	%
Так	154	78,6
Ні	3	1,5
Складно визначити	28	14,3
Не відповіли	11	5,6
	196	100%

5. Чи вважаєте Ви за доцільне заборону діяльності окремих сайтів у контексті забезпечення інформаційних прав дитини (TikTok, YouTube, Likee, Twitch, Instagram)?

Відповідь	Кількість	%
Так	85	43,4
Ні	77	39,3
Не відповіли	34	17,3
	196	100%

6. Як Ви оцінюєте діяльність правоохоронних органів щодо профілактики правопорушень серед дітей, зокрема запобігання булінгу з використанням віртуального простору та інших порушень в інформаційному середовищі?

Відповідь	Кількість	%
Достатня	67	34,2
Недостатня	86	43,9
Не відповіли	43	21,9
	196	100%

7. Чи доцільно, на Вашу думку, внесення змін і доповнень до Кодексу України про адміністративні правопорушення в частині складів проступків в інформаційному середовищі, зокрема щодо посилення відповідальності батьків, опікунів, піклувальників?

Відповідь	Кількість	%
Доцільно внести часткові зміни і доповнення	116	59,2
Усі склади проступків визначено достатньо повно	58	29,6
Не визначились	22	11,2
	196	100%

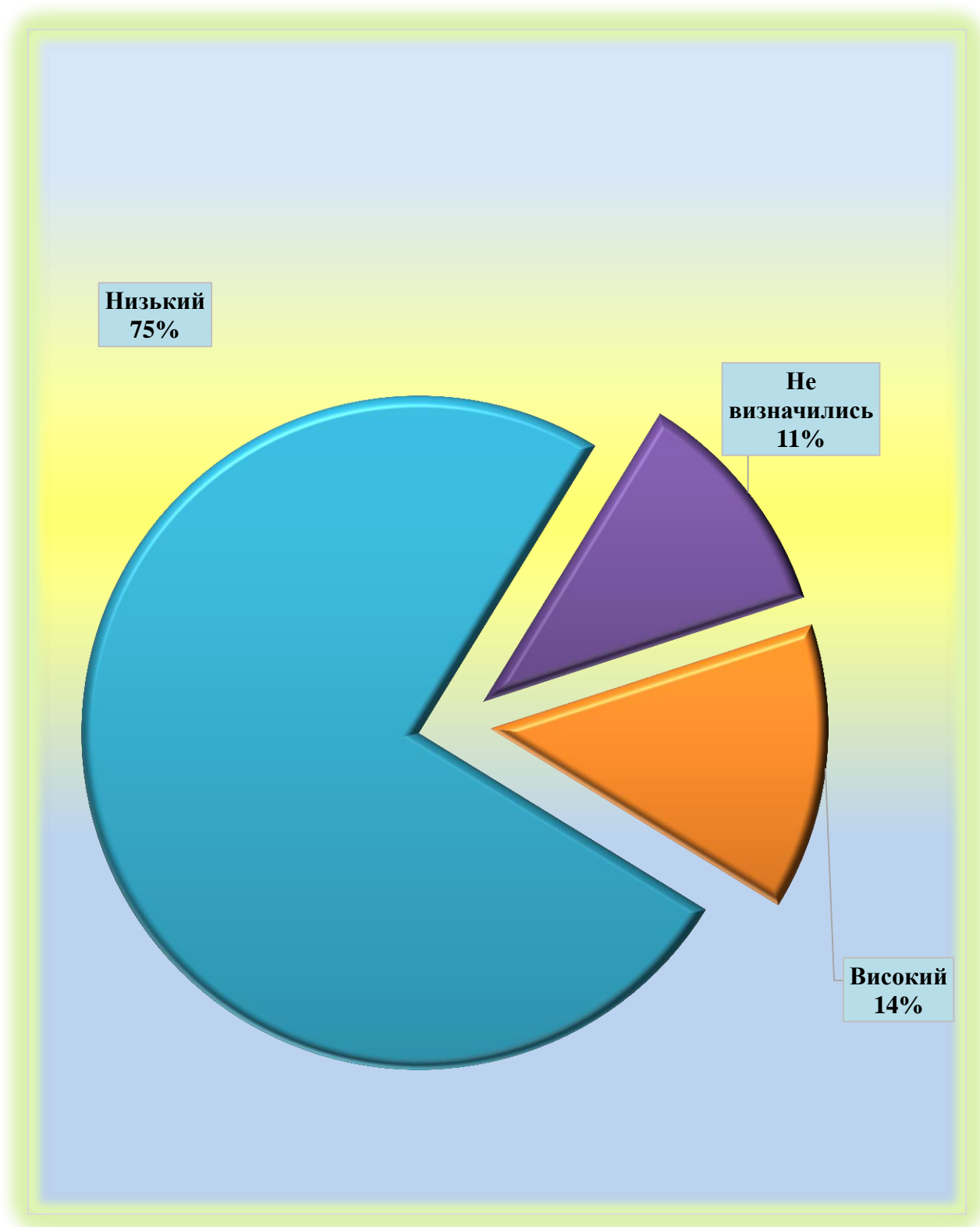
8. Чи підтримуєте Ви думку, про необхідність посилення контрольно-наглядових заходів у сфері забезпечення інформаційної безпеки дитини та доповнення Кодексу України про адміністративні правопорушення нормами, що визначають порядок проведення таких контрольно-наглядових заходів?

Відповідь	Кількість	%
Так	142	72,5
Ні	20	10,2
Не визначились	34	17,3
	196	100%

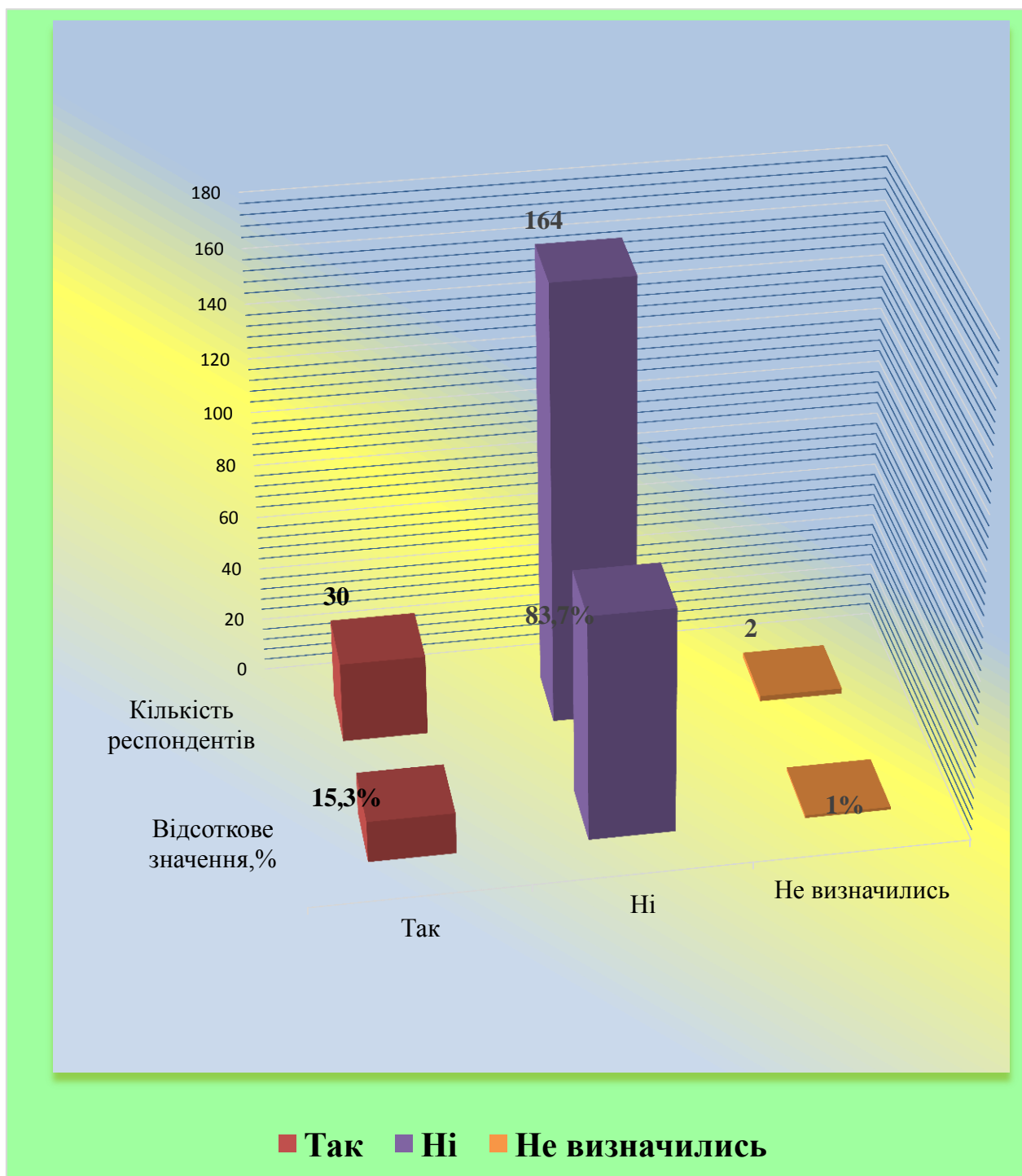
9. Чи достатньо, на Ваш погляд, методичних рекомендацій щодо адміністративно-юрисдикційної діяльності у сфері забезпечення інформаційних прав дитини та її безпеки в інформаційному середовищі?

Відповідь	Кількість	%
Так	60	30,7
Ні	93	47,4
Не визначились	43	21,9
	196	100%

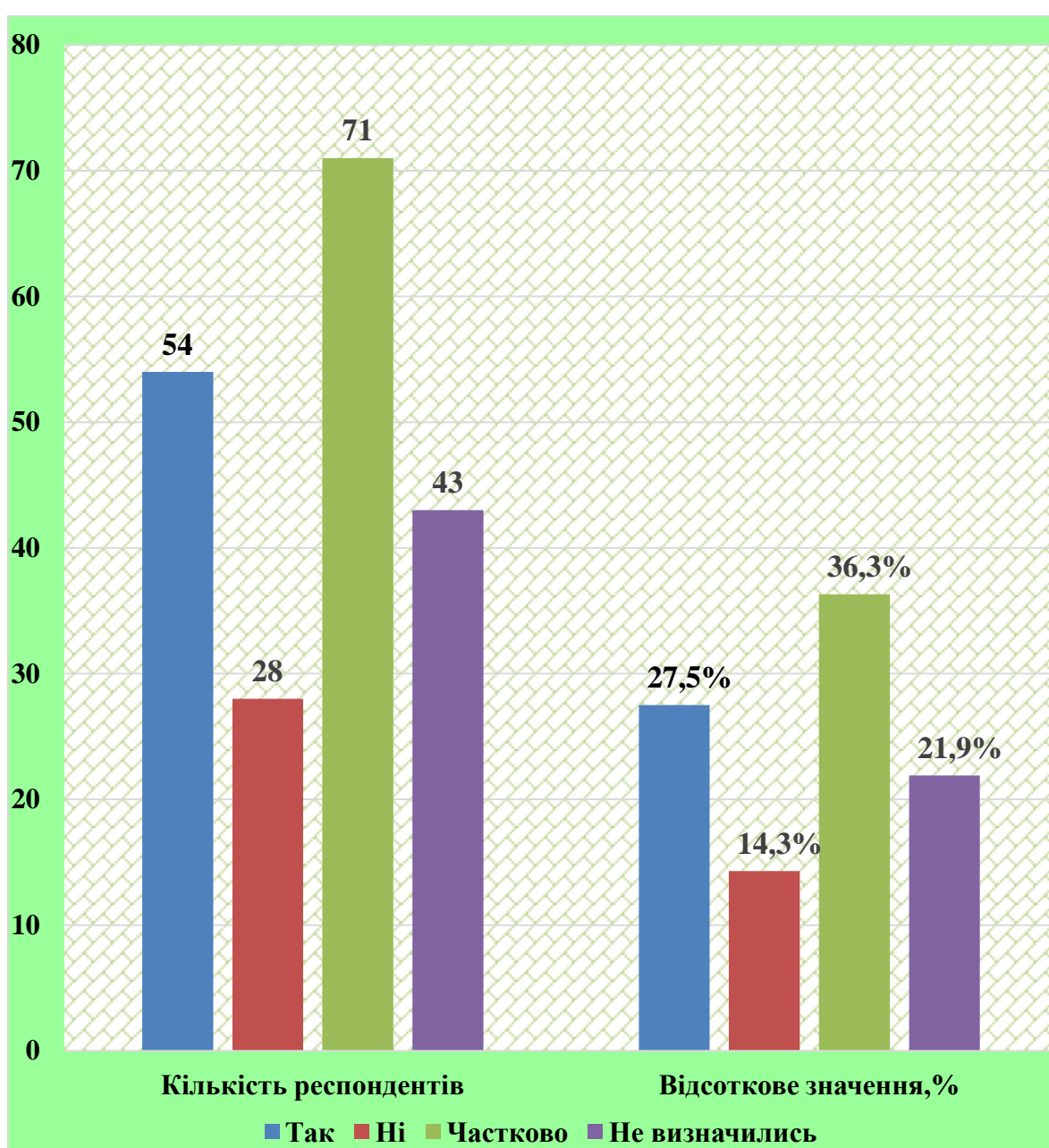
Як Ви можете оцінити стан захисту інформаційних прав дитини в Україні в умовах сьогодення?

Чи, на Вашу думку, норми чинного законодавства, спрямовані на забезпечення інформаційних прав дитини, можна вважати ефективними?

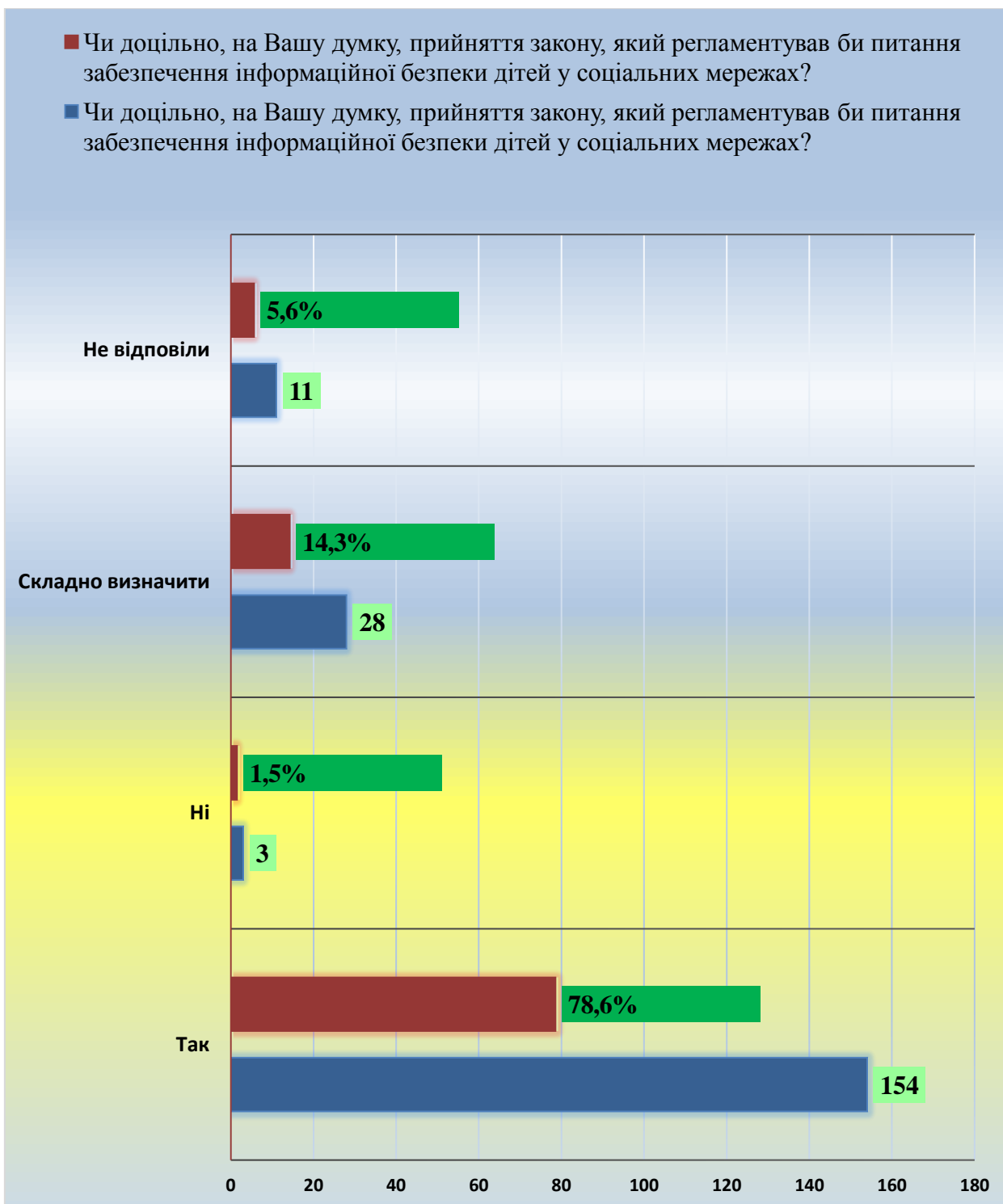

Чи можна, на Вашу думку, перераховані нижче права віднести до інформаційних прав дитини: право на доступ до Інтернету; право на захист від шкідливої інформаційної продукції; право на отримання освітніх послуг за допомогою ІКТ; право на безпеку та захист персональних даних; право розповсюдження інформації про себе у соціальних мережах; право розповсюдження інформації про інших осіб в соціальних мережах:

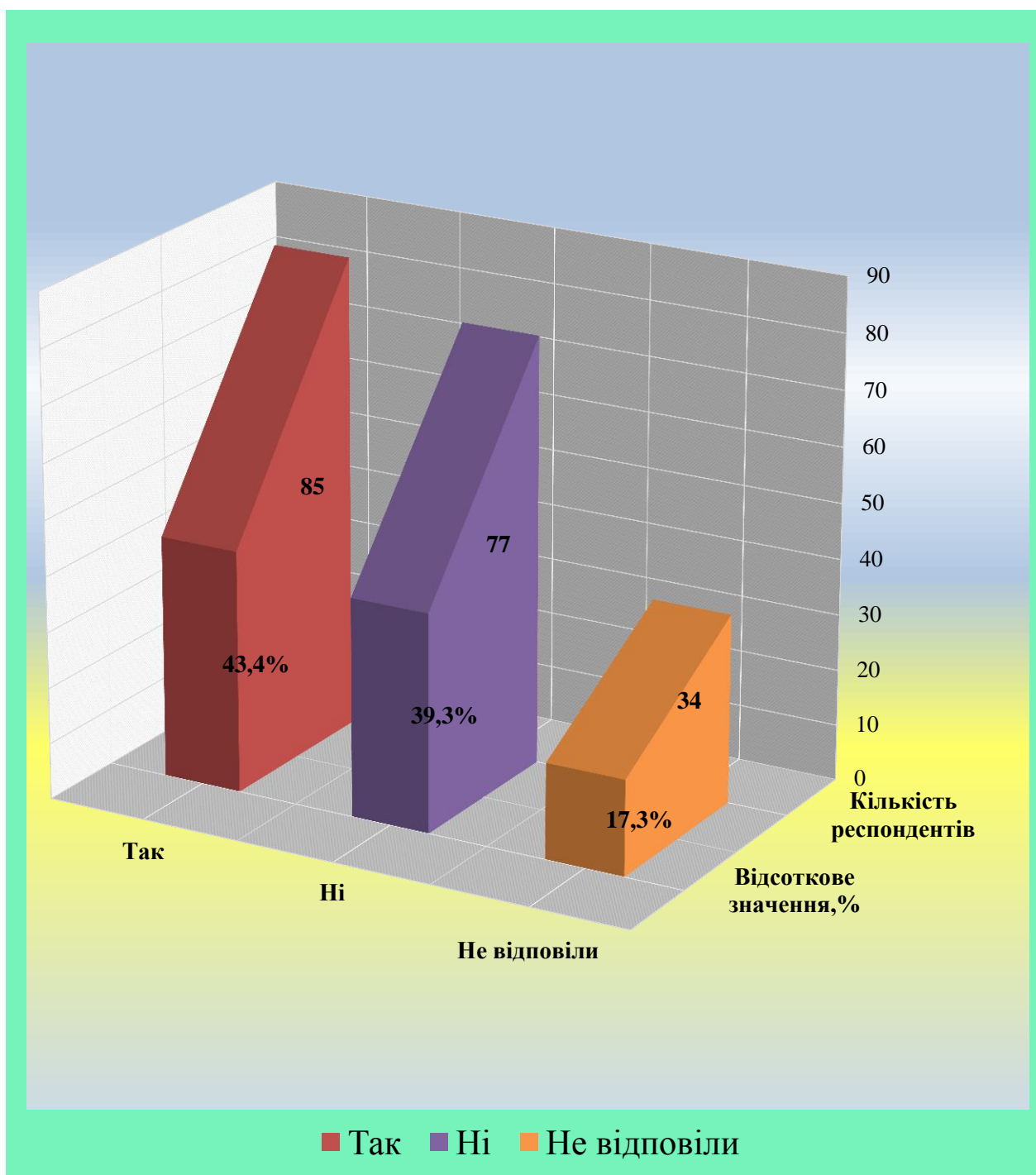

Чи доцільно, на Вашу думку, прийняття закону, який регламентував би питання забезпечення інформаційної безпеки дітей у соціальних мережах?

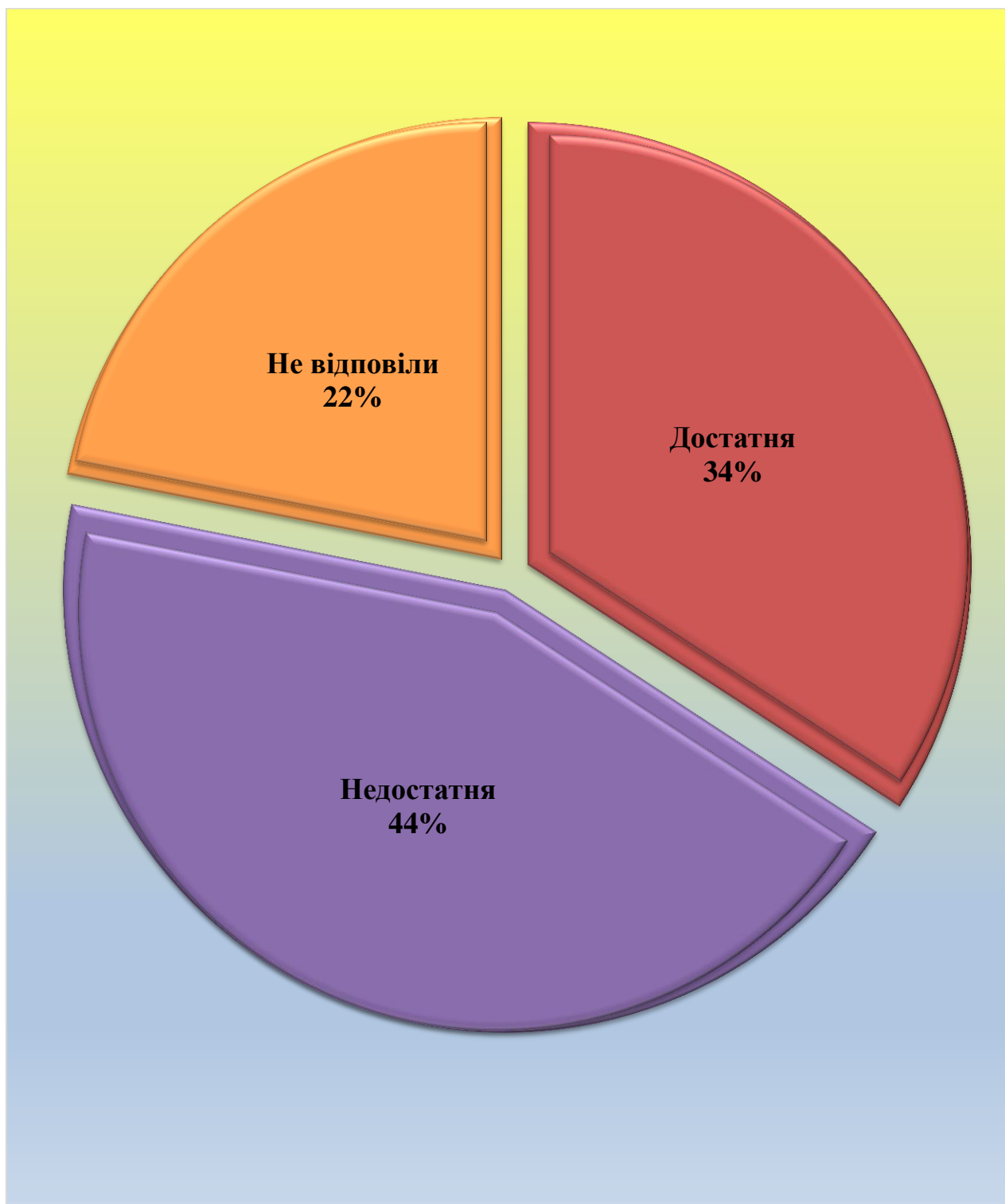
- Чи доцільно, на Вашу думку, прийняття закону, який регламентував би питання забезпечення інформаційної безпеки дітей у соціальних мережах?
- Чи доцільно, на Вашу думку, прийняття закону, який регламентував би питання забезпечення інформаційної безпеки дітей у соціальних мережах?

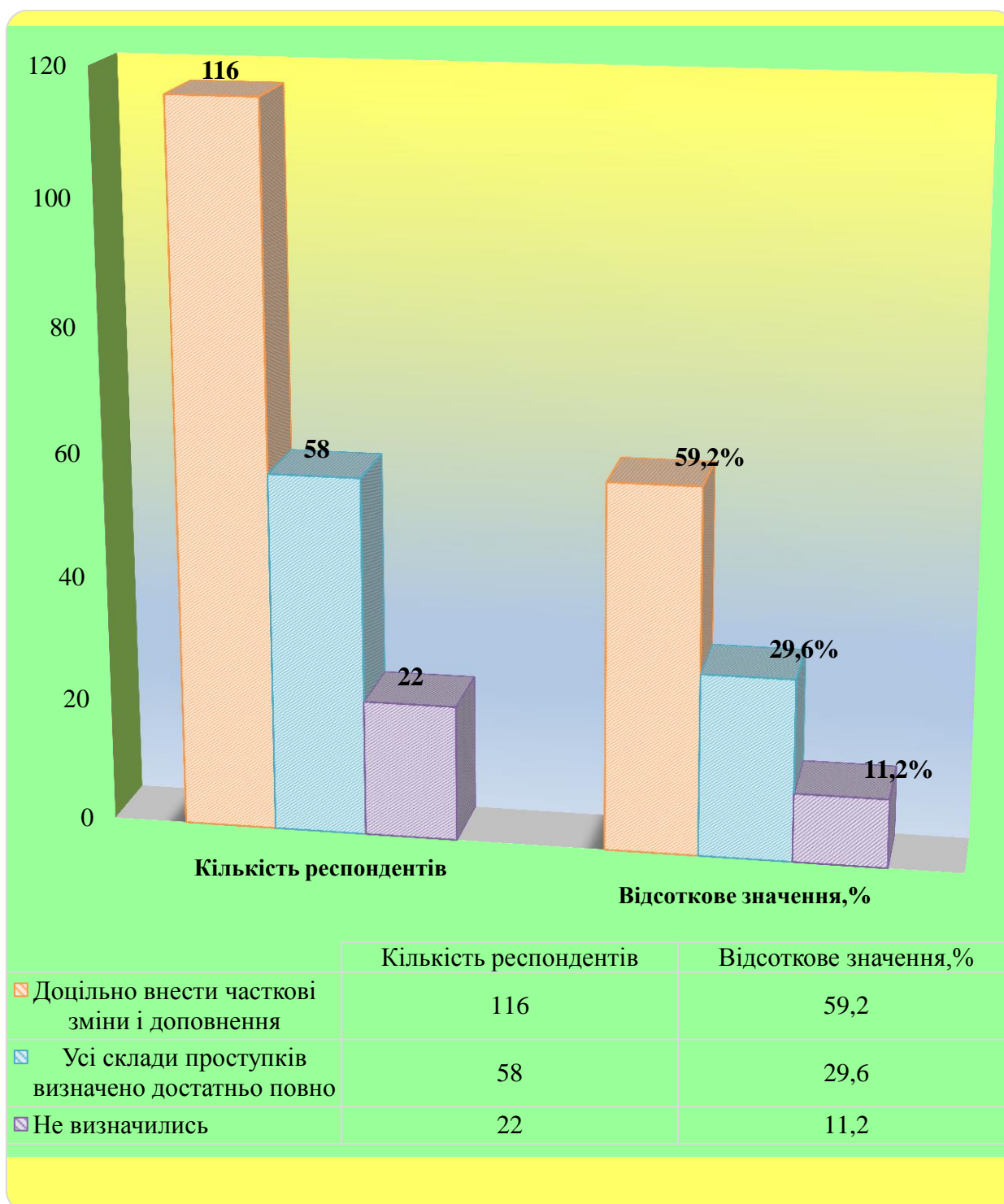
Чи вважаєте Ви за доцільне заборону діяльності окремих сайтів у контексті забезпечення інформаційних прав дитини (TikTok, YouTube, Likee, Twitch, Instagram)?

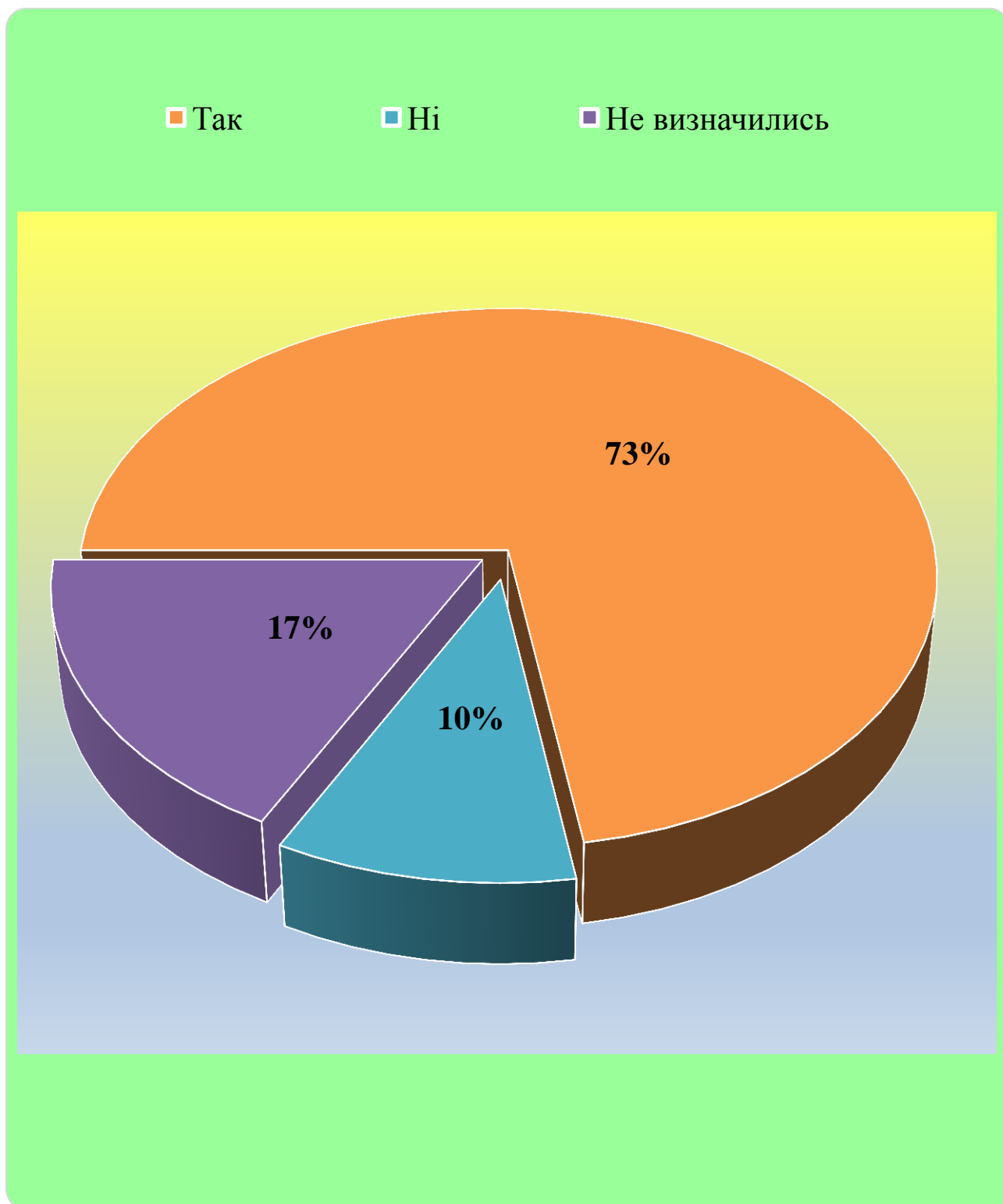
Як Ви оцінюєте діяльність правоохоронних органів щодо профілактики правопорушень серед дітей, зокрема запобігання булінгу з використанням віртуального простору та інших порушень в інформаційному середовищі?

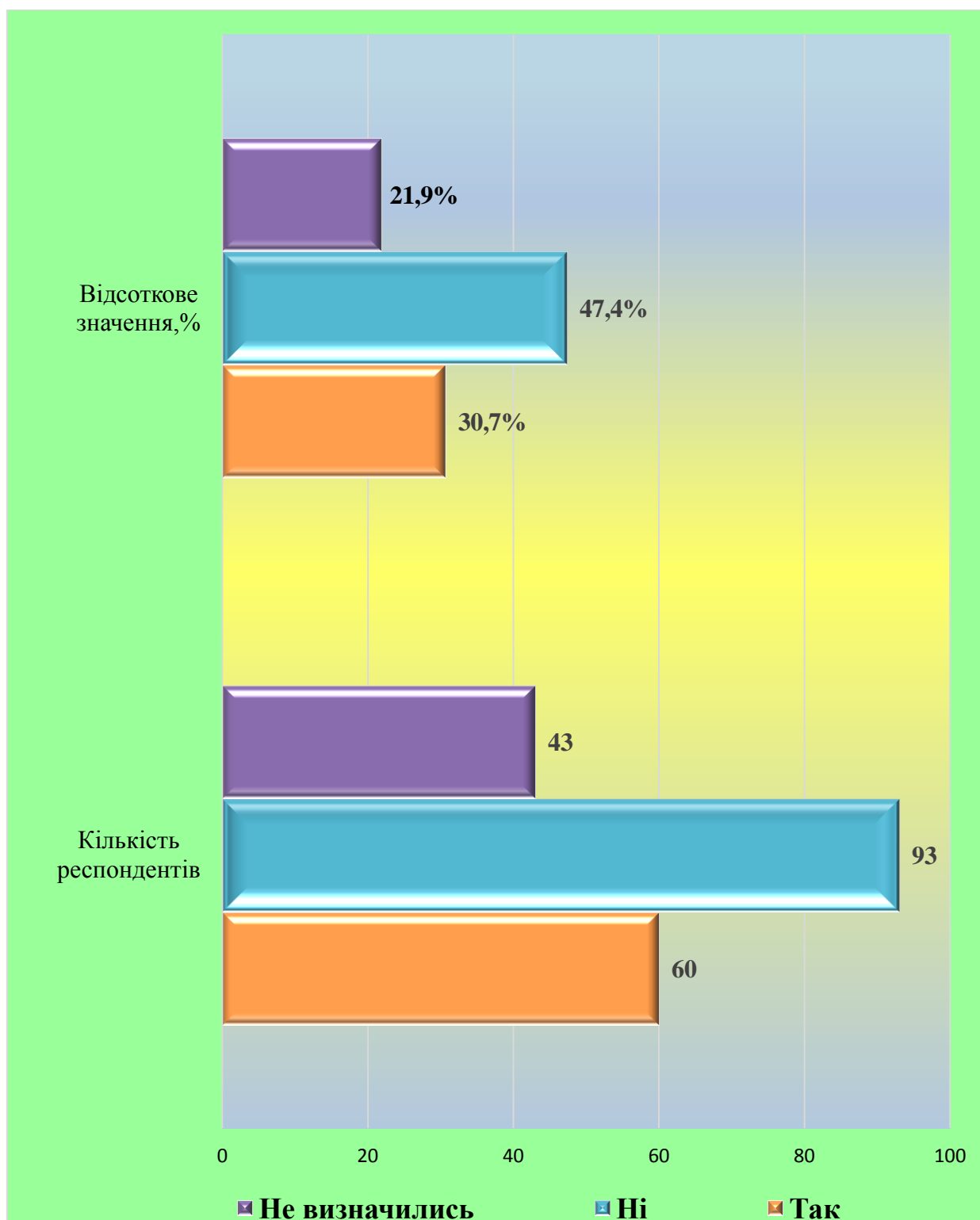
Чи доцільно, на Вашу думку, внесення змін і доповнень до Кодексу України про адміністративні правопорушення в частині складів проступків в інформаційному середовищі, зокрема щодо посилення відповідальності батьків, опікунів, піклувальників?

Чи підтримуєте Ви думку, про необхідність посилення контроль-но-наглядових заходів у сфері забезпечення інформаційної безпеки дитини та доповнення Кодексу України про адміністративні правопорушення нормами, що визначають порядок проведення таких контроль-но

Чи достатньо, на Ваш погляд, методичних рекомендацій щодо адміністративно-юрисдикційної діяльності у сфері забезпечення інформаційних прав дитини та її безпеки в інформаційному середовищі?

Пропозиції
до Закону України «Про інформацію»
від 02.10.1992 № 2657-ХІІ
(Відомості Верховної Ради України. 1992, № 48, ст.650)

1. Доповнити статтю 3 «Державна інформаційна політика» словами «у тому числі із захистом дітей від інформації, що завдає шкоди їх здоров'ю та (або) розвитку» та викласти у такій редакції:

забезпечення інформаційної безпеки України, у тому числі із захистом дітей від інформації, що завдає шкоди їх здоров'ю та (або) розвитку.

Пропозиції
до Закону України Закон «Про охорону дитинства»
від 26.04.2001 № 2402-ІІІ
(Відомості Верховної Ради України. 2001, № 30, ст.142)

1. Доповнити статтю 1 «Визначення термінів» частиною 22 у такій редакції:

інформаційна безпека дітей – стан захищеності дітей, при якому відсутній ризик, пов'язаний із заподіянням інформацією шкоди їх здоров'ю та (або) фізичного, психічного, духовного, морального розвитку.

2. Доповнити абзац перший статті 4 «Система заходів щодо охорони дитинства» словом «інформаційних» та викласти у такій редакції:

Система заходів щодо охорони дитинства в Україні включає:

визначення основних правових, економічних, організаційних, інформаційних, культурних та соціальних засад щодо охорони дитинства, удосконалення законодавства про правовий і соціальний захист дітей, приведення його у відповідність з міжнародними правовими нормами у цій сфері.

3. Доповнити статтю 10 «Право на захист від усіх форм насильства» частиною 13 і викласти у такій редакції:

від інформації, що заподіює шкоду здоров'ю і (або) розвитку дітей, у тому числі міститься в інформаційній продукції для дітей), поширення якої серед дітей заборонено або обмежено відповідно до Закону «Про захист суспільної моралі», забезпечуючи інформаційну безпеку дитини.

ЛЬВІВСЬКА ОБЛАСНА ДЕРЖАВНА АДМІНІСТРАЦІЯ

ДЕПАРТАМЕНТ СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ НАСЕЛЕННЯ

вул. Митрополита Андрея, 10, м. Львів, 79016, тел.(032) 255-37-70, факс (032) 255-46-50,
e-mail: dszn.loda@gmail.com, Код ЄДРПОУ 25254902

03.02.2021 № 05-400 На № _____ від _____

ДОВІДКА

про впровадження результатів дисертаційного дослідження

Нестеренко Анни Олександрівни

на тему: «Адміністративно-правове забезпечення прав дітей в інформаційному середовищі» у практичну діяльність

Основні положення та результати дисертаційного дослідження Нестеренко Анни Олександрівни на тему: «Адміністративно-правове забезпечення прав дітей в інформаційному середовищі» на здобуття вищої освіти ступеня доктора філософії з галузі знань 08 «Право» впроваджено в практичну діяльність департаменту соціального захисту населення Львівської обласної державної адміністрації, зокрема враховано положення та висновки підрозділу 2.2 дисертації, присвячені аналізу діяльності державних органів, уповноважених забезпечувати захист прав дітей в інформаційному середовищі.

Враховано висновки дисертанта щодо практики Європейського суду з прав людини стосовно інформаційних прав дітей (підрозділ 3.1).

Інші положення дисертації, зокрема класифікація прав дітей в інформаційному середовищі (підрозділ 1.4); напрями удосконалення чинного законодавства України, що регламентує права дітей в інформаційному середовищі в контексті міжнародних стандартів (підрозділ 2.1); концепції розвитку, принципи та завдання державної політики у сфері захисту дітей в інформаційному середовищі (підрозділ 3.2) прийнято до уваги в роботі департаменту соціального захисту населення Львівської обласної державної адміністрації.

Т.в.о. директора департаменту

 Віктор СТЕПАНЮК

004433

УКРАЇНА

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ «ЛЬВІВСЬКА ПОЛІТЕХНІКА»

вул. С. Бандери, 12, Львів, 79013, тел. (380-32) 237-49-93, 258-27-58, факс: (380-32) 258-26-80
 ел. пошта: office@lpnu.ua, інтернет: www.lp.edu.ua

05.02.2021 № 67-01-224

на № _____

Довідка

Про використання в навчальному процесі результатів дисертаційного дослідження
Нестеренко Анни Олександрівни

Основні положення та результати дисертаційного дослідження Нестеренко Анни Олександрівни на здобуття вищої освіти ступеня доктора філософії з галузі знань 08 «Право» та спеціальності 081 «Право» на тему «Адміністративно-правове забезпечення прав дітей в інформаційному середовищі» впроваджені в навчальний процес Національного університету «Львівська політехніка» та застосовуються при підготовці курсових робіт, бакалаврських та магістерських кваліфікаційних робіт спеціальності 081 «Право»; викладанні дисциплін «Інформаційне право», «Проблеми адміністративного права та процесу», «Проблеми інформаційного права», а також при підготовці навчальних та робочих програм, проектуванні семінарських і практичних занять, питань семестрового контролю для студентів зазначеної спеціальності. Зокрема у навчальному процесі впроваджено запропоновані Нестеренко А.О.:

- **класифікацію прав дітей в інформаційному середовищі** (розділ I, підрозділ 1.4 «Поняття та зміст прав дітей в інформаційному середовищі та їх класифікація»);
- **авторські підходи щодо оптимізації чинного законодавства України стосовно забезпечення прав дитини в інформаційному середовищі** (розділ 2, підрозділ 2.1 «Законодавче забезпечення прав дітей в інформаційному середовищі: сучасний стан та перспективи розвитку»);
- **актуальні питання діяльності державних органів, уповноважених забезпечувати захист прав дітей в інформаційному середовищі** (Розділ 2, підрозділ 2.2 «Діяльність державних органів, уповноважених забезпечувати захист прав дітей в інформаційному середовищі»);
- **пропозиції щодо вдосконалення державної політики у сфері захисту прав дітей в інформаційному середовищі** (розділ 3, підрозділ 3.2 «Державна політика у сфері захисту дітей в інформаційному середовищі: принципи, завдання»).

Проректор
 з науково-педагогічних робіт

О. Р. Давидчак

виконавець:
 Бортник Н.П. (0322) 258-30-19

НАЦІОНАЛЬНА ПОЛІЦІЯ УКРАЇНИ
ГОЛОВНЕ УПРАВЛІННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ
У ЛЬВІВСЬКІЙ ОБЛАСТІ
ЛЬВІВСЬКЕ РАЙОННЕ УПРАВЛІННЯ ПОЛІЦІЇ
 вул. Романчука, 18, м. Львів, 79005, тел. (032) 276-24-00

ДОВІДКА

про впровадження результатів дисертаційного дослідження
Нестеренко Анни Олександрівни
 на тему: «Адміністративно-правове забезпечення прав дітей
 в інформаційному середовищі»
 у практичну діяльність підрозділів Національної поліції»

Основні положення та результати дисертаційного дослідження Нестеренко Анни Олександрівни на тему: «Адміністративно-правове забезпечення прав дітей в інформаційному середовищі» на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.07 – адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право впроваджено в практичну діяльність підрозділів Національної поліції, зокрема враховано положення та висновки підрозділу 1.3 дисертації, присвячені аналізу впливу інформаційних технологій на особистість дитини та її права в умовах формування інформаційного суспільства.

Враховано висновки дисертанта щодо діяльності державних органів, уповноважених забезпечувати захист прав дітей в інформаційному середовищі (підрозділ 2.2).

Інші положення дисертації, зокрема про принципи та завдання державної політики у сфері захисту дітей в інформаційному середовищі; (підрозділ 3.2); забезпечення права дитини на безпеку та приватність у соціальних мережах (підрозділ 2.3) прийнято до уваги в роботі підрозділів Національної поліції.

Начальник сектору ювенальної превенції
 ЛРУП ГУНП у Львівській області
 капітан поліції

Роман МАГЕРЕВИЧ

ЛЬВІВСЬКЕ РАЙОННЕ УПРАВЛІННЯ ПОЛІЦІЇ ГУНП У ЛЬВІВСЬКІЙ ОБЛАСТІ	
Вих. № 2846/372	
22	02 2021 р.
КІЛЬКІСТЬ АРКУШІВ	
Осн. док. 1	Додат. _____

Оксана КАВЧАК